

Programmabegroting 2025

Meerjarenraming 2026-2028

Inhoudsopgave

Voorwoord	3
Begroting in 1 oogopslag	4
Kerngegevens	5
Leeswijzer	6
1. Bestuur en organisatie.....	7
2. Ruimte	15
3. Economie	36
4. Leefbaarheid en onderwijs	44
5. Sociaal domein	54
Paragraaf Lokale heffingen.....	68
Paragraaf Weerstandsvermogen en risicobeheersing	78
Paragraaf Onderhoud kapitaalgoederen.....	86
Paragraaf Financiering.....	97
Paragraaf Bedrijfsvoering.....	102
Paragraaf Verbonden partijen.....	110
Paragraaf Grondbeleid	121
Paragraaf Wet open overheid	123
Paragraaf Subsidies	124
Paragraaf Duurzaamheid.....	127
Financiële begroting	134
Bijlage 1 Kostendekkendheid tarieven	159
Bijlage 2 Beleidsindicatoren per programma	162
Bijlage 3 Berekening kengetallen	164

Voorwoord

Voor u ligt de begroting van gemeente De Fryske Marren voor het jaar 2025 en de meerjarenraming voor de jaren 2026 tot en met 2028.

Het opstellen van een begroting vraagt om een zorgvuldige aanpak. Tijdens de looptijd van dit proces kunnen er op landelijk en lokaal niveau ontwikkelingen plaatsvinden die direct of indirect invloed hebben op de begroting. Een voorbeeld is de uitwerking van het hoofdlijnenakkoord 2024. De financiële consequenties van Prinsjesdag zijn niet verwerkt in deze begroting.

Onduidelijkheid over geld Rijk

Ondanks de presentatie van het hoofdlijnenakkoord en het schrappen van de opschalingskorting vanaf 2026 blijft de forse terugval in financiële middelen vanuit het gemeentefonds vanaf 2026 bestaan. Hierdoor zijn de taken en middelen niet in balans. Dit geldt op termijn ook voor onze gemeente.

Totstandkoming begroting

Bij de perspectiefnota 2025 heeft de afweging plaatsgevonden van de beleidsvoorstellen voor 2025 en verder. De financiële vertaling van de perspectiefnota 2025 treft u aan in deze begroting. Ook de financiële gevolgen van de meicirculaire 2024 zijn verwerkt in deze begroting.

Jeugdzorg

Vanaf 2023 zien we landelijk, en ook in onze gemeente, een enorme stijging van de kosten van jeugdzorg. In de Hervormingsagenda jeugd is de afspraak gemaakt dat een deskundigencommissie een zwaarwegend advies geeft over hoe om te gaan met een kostenontwikkeling die afwijkt van het overeengekomen meerjarig financieel kader. De voorstellen voor mogelijke (toekomstige) bijsturing worden uiterlijk in het voorjaar 2025 verwacht.

Repressief toezicht

Met deze begroting vallen we onder het gewenste repressieve toezichtregime van toezichthouder provincie Fryslân. Bovendien voldoen we aan de voorwaarden van onze eigen financiële verordening.

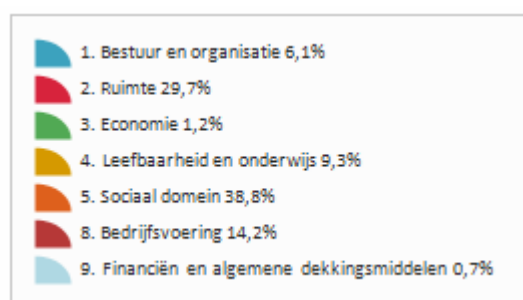
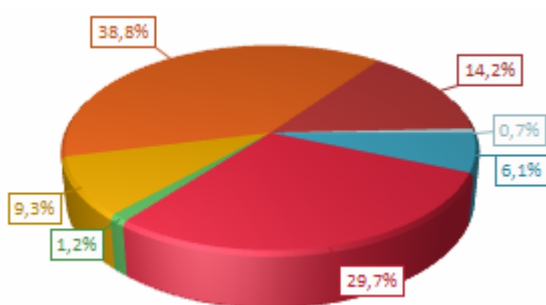
College van burgemeester en wethouders

Begroting in 1 oogopslag

Waar wordt het geld aan besteed?

De exploitatie uitgaven van de gemeente zijn verdeeld naar vijf programma's. Daarnaast is er een post financiën en algemene dekkingsmiddelen. Onderstaande tabel geeft een beeld van de totale uitgaven.

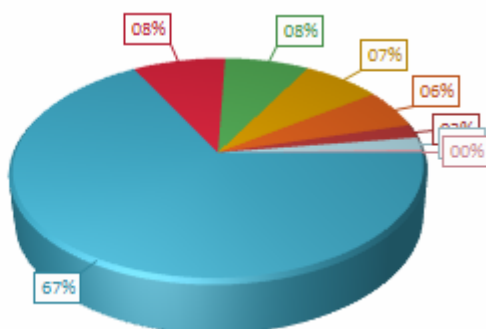
Lasten per programma	Bedrag (x € 1.000)	Percentage
1. Bestuur en organisatie	10.420	6,1%
2. Ruimte	50.302	29,7%
3. Economie	2.110	1,2%
4. Leefbaarheid en onderwijs	15.722	9,3%
5. Sociaal domein	65.760	38,8%
8. Bedrijfsvoering	24.015	14,2%
9. Financiën en algemene dekkingsmiddelen	1.159	0,7%
Totaal	169.489	100,0%

Waar komt het geld vandaan?

De baten van gemeente De Fryske Marren kunnen op basis van een aantal categorieën worden ingedeeld. De baten zijn in de rest van deze programmabegroting onderverdeeld naar de verschillende programma's. Onderstaande tabel geeft een beeld van de baten per categorie van gemeente De Fryske Marren.

Soort baten	Bedrag (x € 1.000)	Percentage
Algemene uitkeringen	114.404	66,9%
Specifieke rijksbijdragen	14.293	8,4%
Onroerendezaakbelastingen	13.028	7,6%
Afvalstoffenheffing en rioolrechten	12.251	7,2%
Overige baten	9.774	5,7%
Forensen- en toeristenbelasting	3.364	2,0%
Leges en rechten	3.094	1,8%
Grondexploitaties	724	0,4%
Totaal	170.932	100,0%

Het verschil tussen de baten en lasten zijn de mutaties in de reserves en het begrotingsaldo (zie hoofdstuk 1.3 van de financiële begroting).

Kerngegevens

Sociale structuur	Gegevens per 1-1-2024
Aantal inwoners (in aantallen)	
• 0 t/m 17 jaar	9.745
• 18 t/m 74 jaar	36.272
• 75 jaar en ouder	5.975
Totaal aantal inwoners	51.992
Bijstandsontvangers	677
Inwoners met migratieachtergrond	2100
Aantal bedrijfsvestigingen	7.775

Fysieke structuur	Gegevens per 1-1-2024
Oppervlakte gemeente (in hectare)	
• Binnenwater	6.719
• Buitenwater	13.094
• Land	35.098
Totaal oppervlakte gemeente	54.911
Aantal wooneenheden	
• Woonruimten	25.621
Totaal aantal wooneenheden	25.621
Lengte wegen en watergangen (in kilometers)	
• Wegen	739
• Waterwegen	74
• Riolerings	699
Oppervlakte groen (in m2)	
• Stedelijk groen	2.700.000
• Landschappelijk groen	5.300.000

Financiële structuur	per inwoner	Totaal (x € 1.000)
Exploitatie		
• Uitgaven	3.260	169.489
• Inkomsten	3.288	170.932
Opbrengst belastingen en heffingen		
• Onroerende zaakbelasting	260	13.508
• Afvalstoffenheffing	123	6.384
• Rioolrechten	109	5.648
Algemene uitkering uit het Gemeentefonds	2.200	114.404
Balans ultimo begrotingsjaar		
• Eigen vermogen	824	42.862
• Voorzieningen	226	11.754
• Vaste schulden	1.092	56.788

Leeswijzer

In deze leeswijzer beschrijven we voor u de opbouw van de Programmabegroting 2025 (inclusief de meerjarenramingen 2026-2028). Het Besluit begroten en verantwoorden provincies en gemeenten (BBV) schrijft de gemeente een indeling van de programmabegroting voor.

Uitgangspunten begroting

De uitgangspunten van het coalitieakkoord 2022-2026 "Fûnemint foar moarn" zijn leidend voor de beleidsdoelstellingen in de vijf beleidsprogramma's in de programmabegroting 2025. De financiële consequenties van de gehonoreerde aanmeldingen bij de perspectiefnota 2025 zijn meegenomen in de financiële begroting.

Opbouw begroting

De opbouw van de programma's 1 t/m 5 in deze begroting 2025 is conform voorgaande jaren:

- a. hoofddoelstelling programma (missie)
- b. actuele context en ontwikkelingen
- c. wat willen we bereiken en wat gaan we daarvoor doen (doelstellingen, SDG's, resultaten en concrete acties)
- d. verbonden partijen
- e. wat mag het kosten
- f. kaderstellende beleidsstukken

Het onderdeel beleidsindicatoren presenteren we in een afzonderlijke bijlage. De rubricering van de beleidsindicatoren is per programma. Deze informatie is ook te verkrijgen via de site waarstaatjegemeente.nl.

Een andere dwarsdoorsnede van de begroting 2025 is weergegeven in de (verplichte) paragrafen. In de financiële begroting wordt ingegaan op de financiële situatie van de gemeente en wordt de opbouw van het financieel meerjarenperspectief weergegeven. De opbouw van het hoofdstuk is gelijk aan andere jaren.

De kerngegevens van onze gemeente, onderverdeeld in sociale, fysieke en financiële structuur zijn opgenomen voor in deze begroting.

Duurzame Ontwikkelingsdoelen

De Duurzame Ontwikkelingsdoelen (SDG's) zijn 17 wereldwijde doelen opgesteld door de Verenigde Naties om tegen 2030 een duurzamere en rechtvaardigere wereld te creëren. In deze begroting zijn conform de begroting 2024 de SDG's gekoppeld aan de doelstellingen. Dit is van belang, aangezien ze niet alleen bijdragen aan het verbeteren van de levenskwaliteit van de inwoners, maar ook aan het bevorderen van sociale stabiliteit, economische groei en duurzaamheid op lokaal niveau. Hierdoor wordt er op een laagdrempelige manier inzicht gegeven in de integrale afwegingen aangaande de verschillende (beleids)doelstellingen.

1. Bestuur en organisatie

a. Hoofddoelstelling

Besturen kun je niet alleen; hiervoor is verbinding nodig tussen de gemeenschap, de gemeenteraad, het college en de gemeentelijke organisatie. Een goede samenwerking staat hierbij voorop en is belangrijk bij de uitvoering van onze taken. We wonen en werken in een gemeente met veel mogelijkheden. Waar je volop de ruimte hebt en krijgt; om te ondernemen, te wonen en om je te vermaken. We hebben oog voor de mensen om ons heen en vinden dat iedereen mee moet kunnen doen. Met als doel om De Fryske Marren samen nog kleurrijker, noflicher en actiever te maken.

b. Actuele context en ontwikkelingen

1.1 Een toegankelijk bestuur

Er is behoefte aan een andere wijze van samenwerken tussen de gemeenteraad, het college en de gemeentelijke organisatie en in de omgang met onze inwoners en ondernemers. We willen daar stappen in blijven zetten en staan voor een transparante en open communicatie.

Bestuurlijke vernieuwing

Op het gebied van bestuurlijke vernieuwing hebben college en raad afspraken gemaakt die volgens de Lange Termijn Agenda in gang worden gezet. Daarnaast geven we een korte toelichting op de volgende onderwerpen.

Inwonersparticipatie in de gemeentelijke democratie

Uitdaagrecht

Met de vastgestelde Beleidsregels Uitdaagrecht is een belangrijke stap gezet, waarmee we de komende jaren ruimte creëren voor maatwerk en flexibiliteit. Wanneer er verzoeken met betrekking tot het uitdaagrecht binnen komen dan wordt deze op een gelijke manier beoordeeld en beargumenteerd waarom er wel of niet wordt meegegaan in het verzoek.

Elk initiatief zal apart bekeken moeten worden, omdat we ons op nieuw terrein begeven. Dit betekent dat we aansluiten bij de specifieke behoeften van elk project.

Doorontwikkeling inwoners- en overheidsparticipatie

We ontwikkelen een toolbox om participatie ingezet door externen eenvoudiger en toegankelijker te maken voor onze inwoners. Deze toolbox bevat praktische hulpmiddelen en richtlijnen om inwoners te helpen actief deel te nemen aan besluitvormingsprocessen. Daarnaast evalueren we participatietrajecten om te beoordelen wat goed werkt en waar juist verbeteringen nodig zijn. Onze medewerkers krijgen extra training en handvatten om participatie effectief in te zetten, zodat we nog beter kunnen inspelen op de wensen en behoeften van onze inwoners.

Er komen steeds meer aanvragen voor de inzet van gespreksleiders bij zeer uiteenlopende bijeenkomsten en soms complexe projecten zoals MFC Balk. Deze groeiende vraag laat zien dat er behoefte is aan professionele begeleiding tijdens gesprekken en bijeenkomsten. Een aantal van onze medewerkers zijn hierin getraind. Daarnaast zien we ook een toenemende behoefte aan een meer begeleidende rol die het best te omschrijven valt als dagvoorzitter.

Jongerenparticipatie vraagt om een andere aanpak

In 2025 starten we met de uitvoering van het jongerenparticipatiebeleid. Dit vindt plaats in samenwerking met de raads werkgroep jeugd. De raads werkgroep jeugd heeft als doel jongeren actief bij de lokale politiek te betrekken, samen met scholen en maatschappelijke organisaties. Eén van de aandachtspunten daarbij is

om de rol van jongeren in het meepraat- en meebeslisproces bij gemeentelijke thema's te verbeteren. Dit gebeurt bijvoorbeeld door het organiseren van projectdagen en het ontvangen van scholen door de raad.

Huisvestingsplan voor centrale huisvesting van bestuur en organisatie op Herema State

Volgens de planning wordt het gebouw in het tweede deel van 2025 in gebruik genomen. Tot die tijd worden werkplekken ingezet vanuit Woudstate of moet er mogelijk gezocht worden naar een tijdelijke raadszaal.

Opvang ontheemden uit Oekraïne

In juli 2024 is een vierde opvanglocatie in gebruik genomen, waarmee in totaal 308 opvangplekken zijn gerealiseerd. Hiermee voldoet de gemeente aan de taakstelling van 308 die geldt per 1 februari 2024. Uit de Meerjaren Productie Prognose (2024-1) blijkt dat het landelijk aantal opvangplekken per 1 januari 2025 moet worden uitgebreid. Voor ons betekent dit een verhoging met 74 opvangplekken naar 382.

Per 1 januari 2024 is de bekostigingsregeling gewijzigd. De normbedragen voor zowel de gemeentelijke opvang (GOO) als de particuliere opvang (POO) zijn verlaagd. We verwachten dat er op basis van in de huidige SiSa regeling opgenomen normbedragen nog steeds voldoende dekking is om gemeentelijke taken uit te voeren.

Informatieveiligheid

NIS2 richtlijn

De *Network and Information Security Directive* (NIS2-richtlijn) is eind 2022 vastgesteld door de Europese Unie. De richtlijn is gericht op een versterking van de digitale en economische weerbaarheid van Europese lidstaten en wordt op dit moment omgezet naar de Nederlandse Cyberbeveiligingswet. Gemeenten zijn aangewezen als 'essentiële entiteit' in het kader van de NIS2 richtlijn. Het voldoen aan de NIS2 wordt daarmee een wettelijke verplichting en gemeenten moeten passende en evenredige maatregelen nemen om cyberbeveiligingsrisico's te beheersen.

1.2 Communicatie

In 2025 werken we aan een verbetering van onze informatievoorziening, waaronder onze website www.defryskemarren.nl. We maken de website digitaal toegankelijker, gebruiksvriendelijker en visueel aantrekkelijker voor bezoekers. Om dit zo efficiënt mogelijk te doen, analyseren we beschikbare data. Zo achterhalen we hoe en waarom bezoekers op onze website terecht komen en waar ze naar op zoek zijn. Daarnaast willen we onze communicatie gebiedsgericht inrichten. We onderzoeken de mogelijkheden om gebruik te maken van al bestaande informatiekanalen, zoals dorpskranten en buurtapps. Hierdoor kunnen we onze communicatie nog efficiënter en specifiekere vormgeven.

c. Wat willen we bereiken en wat gaan we daarvoor doen?

1.1 Bestuur

Toekomstvisie

Doelstelling: De meerjarenvisie 'Brede welvaart voor De Fryske Marren, visie tot voorbij 2030' geeft kleuring aan het te ontwikkelen beleid voor de toekomst.									
									
Resultaat: Brede welvaart systematisch integreren en bevorderen binnen de beleidsvoering en dagelijkse werkzaamheden van de organisatie.									
Actie: <ul style="list-style-type: none"> • Structurele doorontwikkeling toekomstvisie. • Het structureel betrekken van de toekomstvisie in toekomstig beleid.									

Bestuurlijke vernieuwing

Doelstelling: Er is behoefte aan een andere wijze van samenwerking tussen de verschillende gremia. In die doorontwikkeling willen we stappen blijven zetten.

Resultaat: Een transparante en open communicatie.
Actie: <ul style="list-style-type: none">
• In lijn met de uitkomsten van de heisessie in 2022 en 2024 is in diverse overlegstructuren permanent aandacht voor de verbetering van de onderlinge samenwerking tussen raad, college en organisatie.

Communicatie en Wiskelwurk; De Fryske Marrenlijn voor inwoners- en overheidsparticipatie

Doelstelling: We vinden een goede samenwerking met onze inwoners en ondernemers belangrijk en willen geen belangrijke besluiten nemen, zonder te weten hoe onze inwoners hierover denken.			
			
Resultaat: Wij willen zichtbaar zijn in de hele gemeente door inwoners- en overheidsparticipatie volgens het Wiskelwurkbeleid en uitvoering van de communicatiestrategie.			
Actie: <ul style="list-style-type: none"> • Ontwikkelen toolbox en evalueren participatietrajecten. • Communicatie: opstellen uitvoeringsplan op basis van de communicatiestrategie			

Jongerenparticipatie

Doelstelling: Jongeren meer betrekken bij gemeentelijke thema's om hun bewustwording op het functioneren van ons bestuur te vergroten.		
		
Resultaat: In samenwerking met de raads werkgroep 'jeugd' wordt de jongerenparticipatie concreet vormgegeven, met als doel om jongeren uit de groepen 7 en 8 van de basisschool meer te betrekken bij de lokale politiek.		
Actie: <ul style="list-style-type: none"> • Samen met de raads werkgroep wordt een plan opgesteld om de betrokkenheid van jongeren bij de lokale politiek te vergroten. Dit omvat het identificeren van relevante thema's en de beste methoden om jongeren aan te spreken. • Het eventueel ontwikkelen of aankopen van een lesprogramma voor de groepen 7/8, dat jongeren inzicht geeft in de lokale politiek en hen actief betreft bij besluitvormingsprocessen.		

Doorontwikkeling gemeentelijke organisatie

Doelstelling: Een slagvaardige organisatie; de focus ligt op verbinding en samenwerking en we zetten in op kwaliteitsverbetering.	
	
Resultaat: De organisatie moet in staat zijn om een antwoord te formuleren op strategische vraagstukken en uitvoering te geven aan gemeentelijke taken.	
Actie: <ul style="list-style-type: none"> • Continue proces, onder andere:<ul style="list-style-type: none"> - Oplossen arbeidsmarkt vraagstukken; - Aandacht voor nieuwe participatievormen in de samenleving; - Versterken strategische capaciteit; - Versterken integraliteit in samenwerking intern en extern.	

Verbonden partijen

Doelstelling: Zicht houden op de uitvoering van bij verbonden partijen ondergebrachte gemeentelijke taken door implementatie van de Nota verbonden partijen 2022 'In gezamenlijkheid sturing geven aan samenwerken'.	
	
Resultaat: Met het oog op de Wet gemeenschappelijke regelingen volgen we de doorontwikkeling op de voet en sturen op tijdige aanlevering van de (financiële) informatie om die gegevens te kunnen controleren en waar nodig (bij) te sturen.	
Actie: <ul style="list-style-type: none"> • Uitvoering geven aan de nota verbonden partijen gemeente De Fryske Marren 2022-2026.	

1.2 Dienstverlening en communicatie

Dienstverlening

Doelstelling: Doorontwikkeling van onze dienstverlening in lijn met de dienstverleningsvisie 2022-2026 'Tsjinstferliening, ús nammekaartsje'.

Resultaat: Het uitvoeringsprogramma Dienstverlening 2025 wordt uitgevoerd en inwoners geven minimaal een 7,5 op de algemene/directe dienstverlening in de Burgerpeiling 2025.
Actie: <ul style="list-style-type: none">
• Verdere digitalisering van onze dienstverlening
• Verder inrichten van processen vanuit inwonersperspectief
• Doorontwikkelen van het zaak- en procesgericht werken
• Doorontwikkelen MijnServices, website, zaakgericht werken en werken op afspraak, optimale dienstverlening aan de telefoon, balie en digitaal.
• Doorontwikkelen eDiensten. We bieden inwoners de mogelijkheid om in 2025 voor de onderdelen Burgerzaken, Sociaal domein, en Belastingen online met de gemeente te communiceren en verschillende zaken te raadplegen en te muteren.

Frysk taalbelied

Doelstelling: Wy sille in nij ambisjeus en aktyf Frysk taalbelied ûntwikkelje, dat ek ympakt hat bûten de gemeentlike organisaasje sels.

Resultaat: It nije Fryske taalbelied is ûntwikkele en fêststeld, mei in breed draachflak ûnder ynwenners, ynterne meiwurkers en maatskiplike partners en is yn 2025 ynfierd.
Actie: <ul style="list-style-type: none">
• Utfieringsplan opstelle om it nije belied yn 2025 te ymplementearjen

1.3 Openbare orde en veiligheid

Openbare orde en veiligheid

Doelstelling: We willen de lokale veiligheid in onze gemeente tenminste op hetzelfde niveau houden of verbeteren.	
	
Resultaat: In 2025 geven we uitvoering aan de in 2024 vastgestelde veiligheidsplannen: <ul style="list-style-type: none"> • Integraal veiligheidsplan 2024-2027 • Uitvoeringsplannen veiligheid 2024-2025 • Uitvoeringsplan ondermijning 2024-2027 	
Actie: <ul style="list-style-type: none"> • We geven uitvoering aan de plannen. 	

d. Verbonden partijen

Veiligheidsregio Fryslân (veiligheid)

In dit hoofdstuk staat een toelichting op de ontwikkelingen vanuit de discipline Veiligheid. Een toelichting op de voortgang van Gezondheid staat in programma 5.

Doelstelling

De Veiligheidsregio Fryslân draagt bij aan een veilig en gezond Fryslân. Het streven is het voorkomen en beperken van incidenten, of het nu gaat om branden, infectieziekten of crises.

Ontwikkelingen

De speerpunten voor 2025 ten aanzien van Crisisbeheersing en Brandweer zijn vastgelegd in de Programmabegroting 2025 van de VRF. In het Jaarverslag 2025 en de Jaarrekening 2025 legt de VRF verantwoording hierover af.

e. Wat mag het kosten?

Bedragen € 1.000

1. Bestuur en organisatie	Rekening 2023	Begroting 2024	Begroting 2025	Begroting 2026	Begroting 2027	Begroting 2028
Lasten						
1.1 Bestuur	-2.615	-2.642	-2.961	-2.961	-2.961	-2.961
1.2 Dienstverlening en communicatie	-1.573	-1.452	-1.752	-1.702	-1.702	-1.702
1.3 Openbare orde en veiligheid	-7.823	-11.880	-5.708	-5.572	-5.572	-5.572
Totaal Lasten	-12.011	-15.974	-10.420	-10.234	-10.234	-10.234
Baten						
1.1 Bestuur	103	-	-			
1.2 Dienstverlening en communicatie	612	478	478	478	478	478
1.3 Openbare orde en veiligheid	3.045	6.236	36	36	36	36
Totaal Baten	3.760	6.714	514	514	514	514
Saldo van baten en lasten	-8.251	-9.260	-9.906	-9.720	-9.720	-9.720
Stortingen	-	-	-	-	-	-
Onttrekkingen	35	335	186	-	-	-
Mutatie reserves	35	335	186	-	-	-
Resultaat	-8.215	-8.926	-9.720	-9.720	-9.720	-9.720

De lasten van productgroep 1.1 worden afzonderlijk door de raad geautoriseerd. Daarom geven we hieronder een meer gedetailleerde verdeling van de budgetten van deze productgroep.

Bedragen € 1.000

Bestuur	Rekening 2023	Begroting 2024	Begroting 2025	Begroting 2026	Begroting 2027	Begroting 2028
Lasten						
1.1.1 Gemeenteraad	-1.146	-1.232	-1.411	-1.411	-1.411	-1.411
1.1.2 Burgemeester en wethouders	-1.448	-1.382	-1.521	-1.521	-1.521	-1.521
1.1.3 Bestuurlijke samenwerking	-4	-10	-11	-11	-11	-11
1.1.4 Bezwaar en beroep	-17	-18	-18	-18	-18	-18
Totaal Lasten	-2.615	-2.642	-2.961	-2.961	-2.961	-2.961
Baten						
1.1.1 Gemeenteraad	10	-	-			
1.1.2 Burgemeester en wethouders	93	-	-			
Totaal Baten	103	-	-	-	-	-
Saldo van baten en lasten	-2.512	-2.642	-2.961	-2.961	-2.961	-2.961

f. Kaderstellende beleidsstukken

Naam beleidsstuk	Korte inhoud	Vaststellingsjaar/looptijd
Integraal veiligheidsplan 2024-2027	Kaderstellend document voor het veiligheidsbeleid. Hierin zijn naast de reguliere veiligheidsthema's ook ontwikkelthema's opgenomen, die de komende beleidsperiode extra aandacht vragen.	Vastgesteld maart 2024 voor de periode 2024-2027
Wisselwerk, beleid inwoners- en overheidsparticipatie	Beleid op het gebied van zowel inwoners- als overheidsparticipatie, inclusief zowel een kompas (handvaten) voor medewerkers als een kompas voor de samenleving. Toolbox met werkvormen en inzet van een gesprekspool.	Vastgesteld op 1 juni 2022
Visie dienstverlening. 'Tsjinstferliening De Fryske Marren' 2022-2026	Hierin is een eigentijdse visie op dienstverlening beschreven voor De Fryske Marren, waarbij het inwonersperspectief centraal staat en we inspelen op de technologische ontwikkelingen. Uitwerking volgt in een actieplan.	Vastgesteld op 22 juni 2022
Communicatiestrategie	De gemeentelijke communicatiestrategie is verwoord. In de dienstverleningsvisie 2022 is een hoofdstuk communicatie opgenomen. We leggen een verbinding leggen tussen het communicatiebeleid met de dienstverleningsvisie en het Wisselwerkbeleid.	Vaststelling Q3 2024

Toekomstvisie De Fryske Marren	Brede Welvaart voor De Fryske Marren, visie tot voorbij 2030. De 'sustainable development goals' zijn onderdeel van deze visie en het stuk geldt als leidraad voor toekomstige beleidsstukken.	Vastgesteld op 1 juni 2022
Algemeen plaatselijke verordening 2024	Dit verhaal dragen we uit in diverse uitingen zoals advertenties, teksten, vacatures en blijft onze leidraad.	Vastgesteld 29 november 2023
Evenementenbeleid De Fryske Marren	In 2024 verwachten we met een integraal evenementenbeleid te starten, welke vervolgens in 2025 wordt vastgesteld.	Verwachte vaststelling Q1 2025.
Actualisatie begraafplaatsen verordening	Delen van deze verordening dienen mogelijk te worden opgenomen in het Omgevingsplan (als onderdeel van de Omgevingswet). Dit betekent dat de huidige verordening hierdoor zal moeten wijzigen. Ook vanuit andere juridische en beleidsmatige aspecten verdient de verordening een herziening.	Verwachte vaststelling Q4 2024

2. Ruimte

a. Hoofddoelstelling

De Fryske Marren kent een grote diversiteit aan landschappen. Van grote open ruimten met de meren tot de beslotenheid van de bossen. Bij plannen vormen de landschappelijke waarden de basis. Daarbij vormen de drie opgaven van de omgevingsvisie de basis:

1. gezond en vitaal platteland
2. goed wonen en leven voor iedereen in het bebouwd gebied
3. naar duurzame energie en mobiliteit in een toekomstbestendige economie.

Ontwikkelingen moeten mogelijk blijven, maar in balans met de ecologische en landschappelijke kwaliteit.

b. Actuele context en ontwikkelingen

Ziekenhuis

In maart 2024 hebben wij, na een intensief participatietraject een voorkeursscenario vastgesteld voor de invulling van de Driehoek Joure Zuid. Dit voorkeursscenario omvat het faciliteren van nieuwbouw van een ziekenhuis, om zo een bijdrage te leveren aan het toekomstbestendig maken van de ziekenhuiszorg in Fryslân.

Er is op dit moment een voorkeursscenario voor nieuwbouw van het ziekenhuis in Joure uitgesproken door het externe kernteam dat zich buigt over een toekomstbestendige ziekenhuiszorg in Friesland. Voordat hier een definitief besluit over valt zal er eerst interne besluitvorming bij de zorgorganisaties moeten plaatsvinden. Om regie op deze ontwikkeling te houden kijken wij naar manieren om het voorkeursrecht dat op de gronden van de Driehoek Joure Zuid ligt te bestendigen.

Hoogspanningsnetwerk

Het project 380 kV hoogspanningsverbinding Vierverlaten – Ens is een initiatief van Tennet om een hoogspanningsverbinding tussen hoogspanningsstation Vierverlaten in de gemeente Groningen en hoogspanningsstation Ens in de gemeente Noordoostpolder aan te leggen. Het Rijk volgt hiervoor de projectprocedure op grond van de Omgevingswet.

Voor het project is een ambtelijk en bestuurlijk overleg ingericht met de betrokken gemeenten, waaronder De Fryske Marren, provincies en waterschappen.

Vorbereidingen vinden plaats om tot een zorgvuldige ruimtelijke inpassing te komen van de 380 kV hoogspanningsverbinding Vierverlaten -Ens. Hierbij komen verschillende ruimtelijke vraagstukken en de raakvlakken met de Lelylijn aan de orde. Uitgangspunt hierbij is dat beide projecten doorgang kunnen vinden. Het voorkeurstracé wordt vastgesteld in 2025 en het projectbesluit in 2027 of 2028.

Munitiedepot

Het gebied rondom Lemmer is in beeld voor een ‘kleinschalige’ munitieopslag voor Snel Inzetbare Capaciteit (SIC) voor het Ministerie van Defensie. Het Ministerie van Defensie heeft in december 2023 de Notitie Reikwijdte en Detailniveau gedurende acht weken ter inzage gelegd. Daarna hebben ze een online informatiemoment georganiseerd.

De Fryske Marren heeft net als een aantal belanghebbenden uit onze gemeente, een zienswijze ingediend. Het ministerie van Defensie heeft inmiddels een Nota van Antwoord (NvA) vastgesteld als reactie op deze zienswijzen. Hieruit blijkt dat SIC Lemmer nog altijd in beeld blijft, naast zeven andere locaties.

De volgende stap in deze fase is ‘informele participatie’. Er worden hiertoe dertien bijeenkomsten georganiseerd in het land. Na deze informele participatieronde volgt de ter inzagelegging van het concept nationale beleidsvisie NPRD en de PlanMER, met een periode van zes weken om zienswijzen in te dienen. Eind 2024 of begin 2025 maakt het Kabinet de definitieve voorkeurslocaties bekend.

Wonen

Een grote landelijke woningbouwopgave voor de komende jaren

De regionale woondeal tussen Rijk, provincie en gemeenten vormt de basis voor de lokale Fryske opgave, 17.500 woningen tot en met 2030 en minimaal 1150 woningen daarvan binnen De Fryske Marren. De vraag op langere termijn tot 2035 wordt vooral veroorzaakt door meer en kleinere huishoudens en meer groepen met een zorgvraag die huisvesting nodig hebben. Maar ook tot 2035 zijn er veel meer woningen nodig.

Nieuwe landelijke wetgeving volkshuisvesting

Het Rijk neemt de regie terug op de volkshuisvesting. Daartoe treedt naar verwachting op 1 januari 2025 de Wet versterking regie volkshuisvesting in werking. Deze wet biedt het Rijk, de provincie en gemeenten de mogelijkheid regie te voeren op de volkshuisvesting. Gemeenten worden onder andere verplicht een huisvestingsverordening op te stellen waarin ook voor bepaalde groepen urgentie wordt geregeld. Ook wordt op termijn een volkshuisvestingsprogramma verplicht, waarmee beter gestuurd kan worden op de betaalbaarheid. Ook komt er een meer dwingend kader voor het maken van prestatieafspraken. De ambitie is om deze wet in te laten gaan in 2025.

Onderzoek locatie permanent AZC

Het COA heeft een beroep op ons gedaan voor een mogelijk permanent AZC ergens in onze gemeente. De raad heeft een voorkeur uitgesproken om te zoeken naar meerdere kleine locaties voor een AZC. Daarvoor stellen we een plan van aanpak op.

Duurzaamheid

Toekomstbestendige omgeving (water en bodem sturend)

Het kabinet wil water en bodem sturend latend zijn bij nieuwe ruimtelijke ontwikkelingen. Het 'ruimtelijk afwegingskader klimaat-adaptieve gebouwde omgeving' van de Raad voor de leefomgeving en infrastructuur (Rli) is een eerste uitwerking hiervan. Voor gemeenten betekent dit dat zij hun ruimtelijke plannen hierop moeten laten aansluiten en de klimaatimpact integreren in hun besluitvorming. De koers van De Fryske Marren moet hierin bepaald worden.

Circulair klimaatbeleid: we blijven versnellen richting een circulaire economie

Het Nationaal Programma Circulaire Economie (NPCE) wordt verder geïmplementeerd. Hierin is aandacht voor circulair klimaatbeleid. Een lopende circulaire klimaatmaatregelen is sturing op MKI (milieukostenindicator) in de GWW (grond-, weg- en waterbouw). Voor de klimaatopgave en de realisatie van de energietransitie is het meer circulair omgaan met grondstoffen essentieel. Specifiek zal binnen het NPCE worden onderzocht of en in welke vorm kan worden toegewerkt naar een minimumaandeel van 25 procent gerecycleerde kritieke grondstoffen, in overeenstemming met het streven in de Europese Critical Raw Materials Act.

Verplichting realiseren kraamverblijven vleermuizen

Op grond van het pre-SMP (Soorten Management Plan) van de Provincie geldt een verplichting om kraamverblijven te realiseren van vleermuizen. Waar mogelijk realiseren wij dit in ons eigen vastgoed. Door de kraamverblijven te realiseren mogen inwoners (deels) isolerende maatregelen in de schil realiseren.

Deelauto's

In het vastgestelde duurzaamheidsprogramma is opgenomen dat de gemeente De Fryske Marren het gebruik van deelauto's stimuleert. In 2025 geven we hier een vervolg aan.

Agrarisch gebied en landbouw: transformatie, verduurzaming en innovatie

Voor Friesland is het Nationaal Programma Landelijk Gebied (NPLG) vertaald in het Fries Programma Landelijk Gebied (FPLG). Vanuit het Friese programma werkten wij mee aan en hadden wij oog voor alle integrale opgaven zoals stikstof, CO₂, veenweide, biodiversiteit en het wegvallen van de derogatie. Met de komst van het landelijke Hoofdlijnenakkoord is er op dit moment onzekerheid over het doorgaan van het NPLG en dus ook het FPLG. Dit komt doordat het Transitiefonds van € 20 miljard niet meer genoemd wordt in de financiële paragraaf van het Hoofdlijnenakkoord. Het gevolg hiervan is dat de provincie Fryslân heeft besloten een aantal onderdelen van het programma te vertragen.

Van het Transitiefonds was op voorhand al een tranche beschikbaar gesteld. Het gaat landelijk om een bedrag van € 1,28 miljard in de vorm van zogenaamde maatregelpakketten. Uit deze tranche krijgt Fryslân € 180 miljoen, specifiek bestemd voor onder meer het Veenweideprogramma, investeringen in stikstofreductie door de landbouw, aanpak KPI-systematiek voor de landbouw, de bomen- en bossenstrategie en weidevogels.

Dit wordt opgepakt via het Gebiedsprogramma van Provincie en Waterschap waarbij lopende opgaven via gebiedsprocessen door blijven gaan.

Kwaliteit van bodem, water en lucht – versterking VTH-stelsel

In 2025 – en ook nog daarna – wordt een vervolg gegeven aan het in 2022 gestarte landelijke interbestuurlijk programmaplan versterking VTH-stelsel (IBP-VTH). Met het IBP-VTH wordt ingezet om de kwaliteit van de uitvoering van het VTH-milieustelsel te versterken. Het doel van het programma is het merkbaar verbeteren van de kwaliteit van de leefomgeving en het verminderen van schade aan het milieu die vermeden had kunnen worden.

Daarnaast staat in 2025 de implementatie van de geactualiseerde uitvoerings- en handhavingsstrategie voor de Fumo taken gepland. Met de geactualiseerde strategie worden de vergunningverlenings-, toezichts-, en handhavingsinstrumenten meer risicogericht ingezet. Met daarbij de meeste inzet op de milieubelastende activiteiten die de hoogste risico's voor de kwaliteit van de leefomgeving veroorzaken.

c. Wat willen we bereiken en wat gaan we daarvoor doen?

2.1 Wonen

Omgevingswet

Doelstelling:
De implementatie van de Omgevingswet vraagt een visie op onze ruimte, in de breedste zin van het woord. De Omgevingswet staat voor een goede balans tussen het benutten en beschermen van de fysieke leefomgeving. We hechten belang aan het behoud van de cultuurhistorische, ruimtelijke en natuurwaarden in het bestaande landschap.

Resultaat:
Werken in overeenstemming met de Omgevingswet:
Een actuele omgevingsvisie
Actuele omgevingsprogramma's in de zin van de Omgevingswet, zoals het

- Warmteprogramma;
- Duurzaamheidsprogramma;
- Programma Recreatie en Toerisme;
- Programma Economische Zaken.

Woonvisie/volkshuisvestingsprogramma
Gewijzigd omgevingsplan

Actie:

- Stapsgewijs omzetten tijdelijk omgevingsplan in 'echt' omgevingsplan (omzetting voltooiën op 31 december 2031)
- Voorbereiden evaluatie besluiten over adviesrecht, delegatie en participatie (evaluatie één jaar na inwerkingtreding van de Omgevingswet)
- Maken Verordening fysieke leefomgeving
- Evalueren legesverordening i.v.m. invoering Omgevingswet

Wonen

Doelstelling:
Het vanuit een lange termijnperspectief en brede welvaart invulling geven aan de woonopgave in De Fryske Marren

Resultaat:
Uitvoering van de programmatische aanpak wonen zoals omschreven in het volkshuisvestingsprogramma De Fryske Marren.

Actie:

- We werken integraal aan de doelen zoals die zijn vastgelegd in het Volkshuisvestingsprogramma De Fryske Marren. Belangrijk kader is daarvoor de Wet versterking regie volkshuisvesting die naar verwachting in 2025 van kracht wordt. De diverse acties per programmaliijn zijn benoemd in de Uitvoeringsagenda Volkshuisvestingsprogramma De Fryske Marren.

Doelstelling:

Voorzien in wonen, zorg en welzijn voor ouderen en andere kwetsbare doelgroepen.

Resultaat:

Een Wonen-Welzijn-Zorgvisie De Fryske Marren

Actie:

- Op grond van de Wet versterking regie volkshuisvesting zijn gemeenten verplicht om voor 2026 een woonzorgvisie op te stellen. Naar verwachting wordt de wet in 2025 vastgesteld. In de eerste helft van 2025 stellen we de Uitvoeringsagenda behorend bij de Wonen-Welzijn-Zorgvisie vast.

Doelstelling:

Sturen op de woonruimteverdeling met als doel een evenwichtige, lokale woningmarkt.

Resultaat:

Borgen van de wettelijke verplichting om in een verordening aan te geven wanneer bepaalde aandachtsgroepen met voorrang in aanmerking komen voor een vrijkomende sociale huurwoning.

Actie:

- We stellen een huisvestingsverordening op voor de gemeente De Fryske Marren in lijn met de landelijke wetgeving met ruimte voor lokale invulling. In 2025 werken we de regionale urgentieverordening verder uit, waarbij wij voor onze gemeente de lokale accenten leggen in een urgentie-verordening De Fryske Marren. De beoogde invoering van urgentieverordening is voorzien op 1-1-2026

Doelstelling:

Zorg voor kwalitatief goede huisvesting en het creëren van een goed vestigings- en bedrijfsklimaat voor onze ondernemingen.

Resultaat:

Visie op de huisvesting van internationale werknemers.

Actie:

- We stellen een integrale visie op voor de huisvesting van internationale werknemers. Dit op basis van de startnotie die wij in 2024 aan de raad hebben voorgelegd. Daarbij sluiten wij onder meer aan bij het instrumentarium dat de Wet goed verhuurderschap biedt om regulerend op te treden. Hierbij werken wij samen met de buurgemeenten en de provincie Fryslân aan een integrale aanpak.

Doelstelling:

Het zorgen voor meer betaalbare woningen voor onze inwoners

Resultaat:

We voegen minimaal netto 200 sociale huurwoningen toe tot en met 2030.

Actie:

- We geven uitvoering aan de doelen zoals vastgesteld in het Volkshuisvestingsprogramma De Fryske Marren 2024 -2028.
- We geven uitvoering aan Regionale Woondeal Zuidwest Friesland 2.0 zoals deze met het Rijk en provincie overeen is gekomen.

Doelstelling:

Ontwikkelen van de gemeente door het realiseren van woningbouwprojecten.

Resultaat:

1150 woningen toegevoegd aan de woningvoorraad op 31 december 2030.

Actie:

- We ontwikkelen de woningbouwprojecten zoals die zijn vastgelegd in Uitvoeringsprogramma Volkshuisvestingsprogramma De Fryske Marren 2024 – 2028.
- We geven uitvoering aan Regionale Woondeal Zuidwest Friesland 2.0 zoals deze met het Rijk en provincie overeen is gekomen.

Doelstelling:

Toekomstbestendige ziekenhuiszorg voor onze regio.

Resultaat:

Een ziekenhuis in de driehoek te Joure.

Actie:

- We faciliteren de realisatie van een ziekenhuis in Joure.

Landbouw en veenweide

Doelstelling: De agrarische sector is een belangrijke pijler voor onze gemeente en kampt met vele uitdagingen. Samen met de sector zoeken we naar perspectief en oplossingen.									
									
Resultaat: We denken actief mee over een omschakeling naar vormen van duurzame landbouw en betrekken hierbij de maatschappelijke effecten van de veranderingen in deze sector. Dit vraagt maatwerk-oplossingen op het gebied van innovatie, biodiversiteit en toekomstbestendigheid.									
Actie: <ul style="list-style-type: none"> • Samen met provincie, waterschap en Friese gemeenten werken we verder aan onder andere het Veenweideprogramma, stikstofreductie door de landbouw, aanpak KPI-systematiek duurzame landbouw, de bomen- en bossenstrategie en verbetering van de weidevogelstand. • Wij faciliteren op dit moment verschillende integrale processen. • In Gaasterland onderzoeken wij met de provincie of de bloembollenteelt kan overschakelen op biologische gewasbeschermingsmiddelen. • Mogelijkheden voor een pilot met Agroforestry onderzoeken.									
Resultaat: Verminderen van overlast voor inwoners die veroorzaakt wordt door gewasbeschermingsmiddelen in de bollenteelt.									
Actie: <ul style="list-style-type: none"> • Wij werken aan een convenant gewasbeschermingsmiddelen bollenteelt of een paraplubestemmingsplan om overlast te verminderen. • Het waterschap blijft het gebruik van gewasbeschermingsmiddelen monitoren.									

Doelstelling: Met het Veenweide-programma 2021-2030 'Foarút mei de Fryske Feangreiden' wordt geprobeerd om te komen tot een duurzaam ontwikkelingsperspectief voor een aantrekkelijk en leefbaar veenweidegebied.						
						
Resultaat: Het verminderen van bodemdaling, CO2-uitstoot en -oxidatie, het verbeteren van de biodiversiteit en het beperken van funderingsschade.						
Actie: <ul style="list-style-type: none"> • Wij werken samen met provincie, waterschap en 7 veenweide gemeenten aan de uitwerking van de concept funderingsaanpak. • We bemensen het funderingsloket. • Daarnaast werken wij mee aan de uitwerking van het kansrijke gebied de Brekkenpolder. Momenteel is deze uitwerking on hold gezet door Provincie en Waterschap vanwege onenigheid over maatregelen en verschil van inzicht tussen de grondeigenaren. Zodra de uitwerking weer wordt opgestart zullen wij dit faciliteren.						

Energietransitie en duurzame mobiliteit

Doelstelling: Verminderen netcongestie

Resultaat: Energie-infrastructuur verzwaren
Actie: <ul style="list-style-type: none">
• Deelname aan de Friese Energietafel (FET)
• Uitvoeren van de stimuleringsregeling zon op dak
• Marktverkenning fossielvrije mobiliteit uitvoeren
• Uitvoering geven aan pilot energiehub's in samenwerking met provincie
• Deelname participatietraject van de provincie voor de POVI (provinciale omgevingsvisie)
• Deelname participatietraject van TenneT nieuwe 380KV verbinding tussen Vierverlaten en Ens
• Opstellen van beleid rondom grootschalige accu's en batterijopslag;

Doelstelling: Bevorderen Isolatiegraad huishoudens

Resultaat: Isolatiegraad huishoudens minimaal energielabel C
Actie: <ul style="list-style-type: none">
• Doorontwikkelen energieloket Tûk Wenjen 2.0, eventueel in samenwerking met derden
• Ontwikkeling aanvullende diensten en producten zoals het isolatieplan en ondersteuning bij aanvragen subsidie
• Jaarlijks tenminste 200 energiebesparingsbezoeken afleggen bij inwoners
• Uitvoering subsidieregeling Lokale Aanpak Isolatie
• Organiseren thema- en informatieavonden

Warmtetransitie

Doelstelling: De gebouwde omgeving is in 2030 voor 20% aardgasvrij en uiterlijk in 2050 voor 100% aardgasvrij

Resultaat: Inwonersinitiatieven werken aan concrete projecten om hun eigen dorp aardgasvrij te maken. Individueel spoor: zie doelstelling 'Bevorderen isolatiegraad huishoudens'.
Actie: <ul style="list-style-type: none">
• Inwonersinitiatieven (o.a. Balk) ondersteunen bij:<ul style="list-style-type: none">
- Zoeken naar bronnen van cofinanciering;
- Fysieke en sociale koppelkansen identificeren;
- Organiseren van onderlinge kennisuitwisseling.

Doelstelling: Duidelijkheid over de rolopvatting van De Fryske Marren op collectieve warmtevoorzieningen.					
					
Resultaat: Gekozen rolopvatting implementeren in gemeentelijk beleid.					
Actie:					
<ul style="list-style-type: none"> • Warmteprogramma actualiseren op basis van gekozen rolopvatting; • Overige acties afhankelijk van de gekozen rolopvatting. 					

Doelstelling: Stimuleren van aquathermie als duurzame warmtebron				
				
Resultaat: Uitvoering van de Missy Wetterwaarmte				
Actie:				
<ul style="list-style-type: none"> • Samenwerken met de gemeenten Súdwest-Fryslân, Terschelling en Leeuwarden en provincie Fryslân en het Wetterskip Fryslân binnen de Stuurgroep Aquathermie als onderdeel van de FET (Friese Energie Tafel) • Internationale kennisuitwisseling via het EU Interreg project Waterwarmth waarmee cofinanciering is verkregen voor het project Aardgasvrij Terherne • Lobby voor aquathermie richting het Rijk • Promotie van aquathermie als individuele warmtebron onder inwoners 				

Toekomstbestendige omgeving

Doelstelling: Het vergroten van de biodiversiteit in de gemeente								
								
Resultaat: Omgevingsprogramma Natuurinclusief bouwen								
Actie:								
<ul style="list-style-type: none"> • We werken verschillende thema's voor Natuurinclusief bouwen uit. 								
Resultaat: Inzicht in effectiviteit van maatregelen ter bevordering van biodiversiteit								
Actie:								
<ul style="list-style-type: none"> • Meet- en monitoringssysteem uitbreiden/ontwikkelen • Ontwikkelen maaitijdstippenkaart. 								
Resultaat: Biodiverse bermen								
Actie:								
<ul style="list-style-type: none"> • Ontwikkelen maaitijdstippenkaart. 								

Doelstelling:

Water, bodem en klimaatadaptatie zijn sturend (WBKS) bij ruimtelijke ontwikkelingen

Resultaat:

WBKS is geïmplementeerd in gemeentelijke processen en beleid

Actie:

- Inventarisatie relevante gemeentelijke processen en beleid
- Besluitvorming WBS/ Omgevingsprogramma WBS
- Na besluitvorming implementeren gekozen scenario.

Circulaire economie

Doelstelling:

100% circulair inkopen in 2030

Resultaat:

Bewustwording bij alle medewerkers die namens de gemeente inkopen en het opleiden van medewerkers in wat circulair werken en inkopen betekent

Actie:

- Koplopersgroep circulair inkopen en aanbesteden oprichten
- Opleiding circulair inkopen en aanbesteden vormgeven
- Werken aan het monitoren van circulair inkopen en aanbesteden
- Interne medewerkers informeren en betrekken bij circulair inkopen en aanbesteden

Doelstelling:

CO₂-emissie reduceren

Resultaat:

Certificering niveau 4 van de CO₂-prestatieladder behouden

Actie:

- Ketenanalyse uitvoeren
- Een jaarlijkse audit uitvoeren

Sociale duurzaamheid

Doelstelling: Sociale duurzaamheid verbeteren

Resultaat: <ul style="list-style-type: none">
• Huishoudens nemen kleine energiebesparende maatregelen ;
• Een meerjaren-aanpak voor een duurzame en gezonde voeding;
• Gerealiseerde duurzaamheidsinitiatieven door inwoners;
• Duurzaamheid wordt meegenomen in onderwijs, sport en cultuur;
• Sociale duurzaamheid wordt meegenomen bij voorzieningen.
Actie: <ul style="list-style-type: none">
• Het uitvoeren van de actiepunten en projecten zoals deze in het uitvoeringsprogramma sociale duurzaamheid zijn opgenomen

Gemeentelijk vastgoed

Doelstelling: Het verduurzamen van ons gemeentelijk vastgoed.

Resultaat: <p>Met de in 2022 vastgestelde 'Routekaart Verduurzaming gemeentelijk vastgoed De Fryske Marren', verduurzamen wij onze vastgoedportefeuille stapsgewijs in de periode 2023-2036.</p>
Actie: <ul style="list-style-type: none">
• Uitvoeren van het verduurzamingsmaatregelen in lijn met de planning.
Resultaat: <p>Met de in 2023 vastgestelde 'Nota Levenscyclusbeheer Gemeentelijk Vastgoed De Fryske Marren' maken we inzichtelijk hoe wij zorgen voor het vastgoed gedurende de gehele levenscyclus.</p>
Actie: <ul style="list-style-type: none">
• Aan de hand van deze kaders stellen wij onze jaarplannen op voor het planmatig onderhoud van onze vastgoedportefeuille.

Monumenten

Doelstelling: Toekomstbestendig erfgoed.

Resultaat: <p>Met een Erfgoednota willen wij een visie ontwikkelen op zowel het onroerend erfgoed (monumenten, cultuurlandschap, archeologie) als roerend en immaterieel erfgoed. Daaronder valt ook het funerair erfgoed (begraafplaatsen).</p>
Actie: <ul style="list-style-type: none">
• In 2025 wordt de erfgoednota ter besluitvorming voorgelegd aan de raad.

Doelstelling:

Het veiligstellen van de toekomst van kerken als bepalende gebouwen voor het silhouet van dorp en stad, als baken in de omgeving

Resultaat:

Een lange termijn aanpak voor (leegkomende) kerkgebouwen met als doel zowel monumentale als niet monumentale kerkgebouwen te behouden.

Actie:

-

Het uitvoeren van de actiepunten zoals deze in de kerkenvisie zijn opgenomen.

Verkeer en vervoer

Doelstelling:

0 verkeersslachtoffers in 2050.

Resultaat:

Verkeersonveilige en risicolocaties aanpakken.

Actie:

- We actualiseren het huidige verkeer- en vervoersbeleid, om uitvoering te geven aan de doelstelling. In 2025 stellen we hiervoor een Mobiliteitsvisie en/of -plan op.
- We gaan aan de slag met de maatregelen uit het Uitvoeringsprogramma Risicoanalyse SPV. Waar mogelijk maken we werk met werk.
- We monitoren infrastructurele aanpassingen
- We stellen jaarlijks een werkplan op met verkeerseducatie- en gedragsactiviteiten voor meerdere leeftijdsgroepen. Hierbij richten wij ons met name op de kwetsbare verkeersdeelnemers.
- We nemen deel aan provinciale en regionale verkeers- en vervoersoverleggen en bijeenkomsten

Doelstelling: Veilige(vaar)wegen en fietspaden.	
3 goede gezondheid en welzijn 	9 industrie, innovatie en infrastructuur
11 duurzame steden en gemeenschappen 	
Resultaat: Het realiseren van werkzaamheden van het uitvoeringsprogramma risicoanalyse Strategisch Plan Verkeersveiligheid.	
Actie: <ul style="list-style-type: none"> • Het aanpassen van wegen of weggedeelten, genoemd in het uitvoeringsprogramma naar een verkeersveiliger inrichting. Hier gaan we de aankomende jaren in samenwerking met team Beheer uitvoering aan geven, waar mogelijk maken we werk met werk. Hierbij implementeren we duurzaamheidsaspecten, zoals klimaat adaptief inrichten of circulair inkopen/-aanbesteden. 	
Resultaat: Veilige fietspaden en fietsvoorzieningen. Een sluitend fiets- en voetpadennetwerk.	
Actie: <ul style="list-style-type: none"> • Bij onderhoud/vervanging worden waar mogelijk verkeersveiliger aanpassingen doorgevoerd. Te denken valt hierbij aan de breedte van paden, markeringen en bebording. Dit wordt getoetst aan de hand van de vastgestelde gemeentelijke leidraad (LIOR) en CROW-richtlijnen. 	
Resultaat: Een actueel verkeersbordenbestand en alle markering binnen de gemeente op orde.	
Actie: <ul style="list-style-type: none"> • Een inventarisatie en beoordeling op juridische juistheid van alle bebording volgens de verkeerswetgeving en CROW richtlijnen. Een deel van alle markeringen zal worden opgefrist . 	

Doelstelling: Goed bereikbare dorpen en goed bereikbare stad.	
3 goede gezondheid en welzijn 	11 duurzame steden en gemeenschappen
13 levensvatbaarheid 	
Resultaat: Aanbod van slimme oplossingen voor vervoer en bereikbaarheid.	
Actie: <ul style="list-style-type: none"> • Continu aandacht vragen bij de provincie en de vervoerder, voor de bereikbaarheid van de dorpen. • In samenwerking met de nieuwe concessiehouder busvervoer en de mienskip gaan we kijken naar mogelijke verbeteringen ten opzichte van het huidige aanbod. • Niet-toegankelijke bushaltes passen we zo mogelijk aan. Dit doen we bij onderhouds- of herinrichtingswerkzaamheden. 	

Vluchtelingen en ontheemden

Doelstelling: Opvang vluchtelingen en ontheemden.		
 <p>10 vermindert ongelijkheden</p>	 <p>16 vrede, justitie en sterke publieke instellingen</p>	 <p>17 partnership om doelstellingen te bereiken</p>
Resultaat: Een humane opvang van vluchtelingen en ontheemden. Huisvesting van statushouders in overeenstemming met de taakstelling die we hebben.		
Actie: <ul style="list-style-type: none"> • Beschikbaar krijgen extra sociale huurwoningen en ander vastgoed voor doorstroom uit azc. • Invulling verhoogde taakstelling vraagt om uitvoering actieplan. • Opstellen lange termijnvisie voor huisvesting ontheemden.		

2.2 Openbare ruimte

Openbare ruimte

<p>Doelstelling: Een openbare ruimte waar de groenwaliteit belangrijk is. Deze moet binnen de bebouwde kom veilig en netjes zijn en bijdragen aan de klimaatbestendigheid. Buiten de bebouwde kom en aan de randen van de dorpen en de stad ligt de nadruk op het inpassen van het bestaande landschap en het vergroten van de biodiversiteit.</p>

<p>Resultaat: De plantvakken dragen bij aan een toekomstbestendige leefomgeving. Bomen krijgen zoveel mogelijk de mogelijkheid uit te groeien tot volledige wasdom.</p> <p>Actie:</p> <ul style="list-style-type: none">
• We renoveren de plantvakken met gebiedseigen beplanting die minder gevoelig is voor ziekten en plagen en betere groeikracht heeft.
• We zorgen voor goede groeiplaatsomstandigheden met ruimte voor bomen en hun wortels.
<p>Resultaat: Het groenareaal, verharding en waterafvoer is ingericht zodat het bijdraagt aan het opvangen en tegengaan van (potentiële) wateroverlast, hittestress en droogtestress.</p> <p>Actie:</p> <ul style="list-style-type: none">
• We passen speelplekken aan zodat ze een bijdrage leveren aan het opvangen of tegengaan van wateroverlast, hittestress en droogtestress. Ook is er ruimte voor flora en fauna.
• We stimuleren het vergroenen van schoolpleinen door onze subsidieregeling voor groen-blauwe maatregelen.
• We passen waar mogelijk groen parkeren toe.
<p>Resultaat: Inwoners zijn betrokken bij hun groene omgeving en we dagen hen uit hun eigen tuin te vergroenen.</p> <p>Actie:</p> <ul style="list-style-type: none">
• We werken samen met de inwoners bij projecten van Operatie Steenbreek en verwijderen waar mogelijk gemeentelijke verharding.
• Als gemeente doen wij mee aan de landelijke actie van Steenbreek, het NK Tegelwippen.
<p>Resultaat: In de Groenvisie is vastgesteld dat wij uitvoering willen geven aan de 3-30-300 regel. Dit betekent dat onze inwoners vanuit hun eigen woning 3 bomen zien, 30% van de straat bedekt is met schaduw en dat binnen 300 meter er een groene ruimte is om in te verblijven.</p> <p>Actie:</p> <ul style="list-style-type: none">
• Bij renovatieplannen kijken we waar de mogelijkheid is om invulling te geven aan de regel, met de juiste standplaatsen en groeirimte voor de bomen.
<p>Resultaat: De zichtbaarheid en beleefbaarheid van het landschap wordt vergroot.</p> <p>Actie:</p> <ul style="list-style-type: none">
• Wij planten voor elke 10 gekapte bomen planten wij er 11 terug.
• We werken met beplantingstypes die van nature in het betreffende landschapstype voorkomen.

Doelstelling: Wij willen de leefbaarheid van onze kernen verbeteren.					
					
Resultaat: Gebieden die aantrekkelijk zijn voor recreanten zijn verkeerssluw					
Actie: • Wij ontwikkelen projecten om gebieden die aantrekkelijk zijn voor recreanten verkeerssluw te maken.					
Resultaat: Verbeterde ruimtelijke kwaliteit van het openbaar gebied in onze kernen.					
Actie: • We ontwikkelen projecten om de ruimtelijke kwaliteit van het openbaar gebied in onze kernen te verbeteren.					

Afvalinzameling

Doelstelling: Het Grondstoffenbeleidsplan 2022-2025 gaat uit van een doelstelling om maximaal 60 kilogram afval per inwoner te verbranden.	
	
Resultaat: In de lijn van het Grondstoffenbeleidsplan verbeteren afvalreductie (resultaat in 2023: 100,5 kg (brandbaar) afval per inwoner.	
Actie: • Voortzetten communicatiestrategie • Stimuleren hergebruik en kwalitatieve recycling	

2.3 Grondbedrijf

Grondbedrijf

Doelstelling: Het voeren van regie ten behoeve van toekomstige gebiedsontwikkeling in de gemeente	
	
Resultaat: Als gemeente in control zijn voor wat betreft gebiedsontwikkeling op het terrein van woningbouw en bedrijventerreinen.	
Actie: • Uitvoering geven aan het door de raad vastgestelde grondbeleid. • Vanuit het lange termijnperspectief vertalen van de ruimtelijke opgaves in een grondverwervingsstrategie	

d. Verbonden partijen

Hûs en Hiem

Doelstelling

De doelstelling van Hûs en Hiem is het leveren van een bijdrage aan de ruimtelijke kwaliteit van de gemeente. Dit doet Hûs en Hiem door te kijken of bouwplannen zowel op zichzelf als in verband met de omgeving voldoen aan redelijke eisen van welstand. Wij formuleren deze eisen in de Welstandsnota.

Ontwikkelingen

Met de inwerkingtreding van de Omgevingswet op 1 januari 2024 zijn de artikelen over de welstand in de Woningwet vervallen. De regels voor de welstandstoets zijn nu opgenomen in artikel 22.7 en 22.9 van het tijdelijke deel van ons omgevingsplan. Op grond van het overgangsrecht van de Omgevingswet is de welstandsnota nu een beleidsregel aan de hand waarvan we de welstandstoets kunnen verrichten.

We hebben tot 1 januari 2032 de tijd om het tijdelijke deel van het omgevingsplan om te zetten in een omgevingsplan nieuwe stijl. We zullen in dat kader een keus moeten maken waar we de welstandscriteria opnemen: in het omgevingsplan zelf of in beleidsregels. Als we voor beleidsregels kiezen nemen we in het omgevingsplan een bepaling op waarmee we naar de beleidsregels verwijzen. Het opnemen van de welstandscriteria in het omgevingsplan zelf heeft als voordeel dat de criteria zijn te raadplegen via het Digitaal Stelsel Omgevingswet. Nadeel is dat het veranderen of toevoegen van criteria dan moet verlopen via een relatief lange procedure tot wijziging van het omgevingsplan.

De komende jaren actualiseren wij het welstandsbeleid. Totdat dit klaar is toetsen we aan de beleidsregels voor welstand (= welstandsnota) en wijzigingen van die beleidsregels.

De gemeenteraad heeft de Verordening op de adviescommissie omgevingskwaliteit De Fryske Marren vastgesteld. Daarmee is voldaan aan de wettelijke verplichting om een adviescommissie voor Rijksmonumenten in te stellen, die toeziet op de ruimtelijke kwaliteit. De commissie heeft daarnaast de taak om te adviseren, zoals ook voor de inwerkingtreding van de Omgevingswet het geval was. Verder heeft de commissie als taak om op verzoek 'aan de voorkant' te adviseren over ruimtelijke kwaliteit in brede zin.

Beleidsrisico's

Als we besluiten geen regels voor welstand op te nemen kan dat effect hebben op de ruimtelijke kwaliteit van onze gemeente.

FUMO

Doelstelling

- Het uitvoeren van het wettelijke VTH-basistakenpakket;
- en – voor zover een deelnemer daartoe heeft besloten – het uitvoeren van aanvullende taken op het terrein van de overheidszorg voor de fysieke leefomgeving;
- en – voor zover een deelnemer daarom heeft verzocht en de FUMO daarin kan voorzien – het uitvoeren van incidentele taken.

Ontwikkelingen

- Met de invoering van de Omgevingswet heeft er een verschuiving plaatsgevonden in het wettelijk basistakenpakket. De totale omvang van het basistakenpakket is gewijzigd en ook zijn bevoegd gezag-taken van bepaalde basistaken overgeheveld van provincie naar gemeenten.
- De te betalen bijdrage van de gemeenten voor het uitvoeren van de basistaken door de FUMO gaat daardoor omhoog.

- Daarnaast heeft de Omgevingswet impact op de wijze waarop de (basis)taken worden uitgevoerd. Dit geldt zowel voor de FUMO als voor de gemeenten.

Beleidsrisico's

De taken die de FUMO uitvoert, worden afgestemd met de overige deelnemers aan de FUMO. Dit betekent dat wij de uitvoering niet alleen (zelfstandig) bepalen en dat we in dat verband een beleidsrisico lopen.

Afvalsturing NV (Omrin)

Doelstelling

Afvalsturing Friesland NV (Omrin) wil inzetten op het maximaal terugwinnen van grondstoffen en duurzame energie uit afval door:

- innovatie
- verbetering van voor- en nascheiding
- en door het aangaan van nieuwe samenwerkingen.

Zij gaan voor een circulaire bedrijfsvoering en zij willen een optimale benutting van de installaties.

Ontwikkelingen

Omrin wil inzetten op het verder reduceren van reststoffen en het recyclen van grondstoffen. In het 'Rijksbrede programma circulaire economie' wordt de transitie geschetst naar een voor 2050 te realiseren circulaire economie in Nederland. De tussendoelstelling is 50% minder gebruik van primaire grondstoffen in 2030.

Beleidsrisico's

Door oplopende kosten van verbrandingstoelagen en CO₂-heffing voor afval zullen de kosten voor de gehele afvalinzameling toenemen.

Coöperatieve Openbare Verlichting & Energie Fryslân U.A.

Doelstelling

De inkoop van gas en elektriciteit voor gemeente De Fryske Marren is ondergebracht in de Coöperatie Openbare Verlichting en Energie Fryslân (OVEF). Dit samenwerkingsverband onderhandelt namens onder andere de Friese gemeenten en de provincie met energieleveranciers en maakt de uiteindelijke prijsafspraken. Daarnaast is het gezamenlijk beheer en onderhoud van de openbare verlichting in Fryslân ondergebracht bij de coöperatie.

Ontwikkelingen

- Er wordt geleidelijk overgestapt op LED-verlichting bij de straatverlichting. De helft van het areaal is inmiddels van LED-verlichting voorzien.
- Er wordt een slag gemaakt in het inkopen van duurzaam opgewekte energie. Omdat overheden sinds 1 januari 2015 verplicht zijn om duurzaam en maatschappelijk verantwoord in te kopen, wordt de verbruikte energie (achteraf) verduurzaamd door middel van het kopen van Garanties Van Oorsprong (GVO's) en Verified Emission Reduction (VER)-certificaten. Gemeente De Fryske Marren heeft dat tot op heden gedaan met GVO's afkomstig van Omrin (Biomassa en Groengas) en VER's uit Europa. Echter, in 2021 zijn er groenere en meer lokale alternatieven dan voornoemde soorten GVO's en VER's. De gemeente verduurzaamt haar gasgebruik ten dele met GVO's afkomstig van het Valuta voor Veen-model.
- Na een provinciebrede aanbesteding is er nu een overeenkomst met een partij die de laadinfrastructuur voor elektrische auto's gaat realiseren en exploiteren. Contractbeheer en contractmanagement ten behoeve van de Concessie wordt uitgevoerd door OVEF.
- Per 1 januari 2024 is OVEF overgestapt naar het zelfleveringsmodel. Hierdoor is zelflevering van energie door de partners mogelijk gemaakt.

Beleidsrisico's

- LED-verlichting heeft een andere lichtstraalbundel dan de oude armaturen. Het geeft een ander lichtbeeld in de straat. Dit kan bij te grote onderlinge afstanden leiden tot te donkere locaties, zodat daar een mast bij geplaatst moet worden.

e. Wat mag het kosten?

Bedragen € 1.000

2. Ruimte	Rekening 2023	Begroting 2024	Begroting 2025	Begroting 2026	Begroting 2027	Begroting 2028
Lasten						
2.1 Wonen	-11.060	-17.720	-13.337	-12.855	-11.750	-11.719
2.2 Openbare ruimte	-35.306	-36.115	-36.371	-35.855	-35.618	-35.479
2.3 Grondbedrijf	-1.943	-784	-594	-594	-594	-594
Totaal Lasten	-48.310	-54.619	-50.302	-49.304	-47.962	-47.793
Baten						
2.1 Wonen	4.002	5.692	4.412	4.488	4.518	4.518
2.2 Openbare ruimte	15.878	14.648	15.557	15.590	15.590	15.590
2.3 Grondbedrijf	5.643	1.207	1.025	1.025	1.025	1.025
Totaal Baten	25.524	21.547	20.994	21.103	21.133	21.133
Saldo van baten en lasten	-22.786	-33.072	-29.308	-28.202	-26.829	-26.660
Stortingen	-357	-	-	-	-	-
Onttrekkingen	4.486	7.311	1.869	1.198	70	120
Mutatie reserves	4.129	7.311	1.869	1.198	70	120
Resultaat	-18.657	-25.761	-27.440	-27.004	-26.760	-26.541

f. Kaderstellende beleidsstukken

Naam beleidsstuk	Korte inhoud	Vaststellingsjaar/looptijd
Gemeentelijk Verkeers- en Vervoersplan De Fryske Marren, mei 2016	Dit plan omschrijft een samenhangend beleid op het gebied van verkeer en vervoer, gericht op een verkeersveilige, leefbare en goed bereikbare gemeente.	Vastgesteld 2016, looptijd totdat de mobiliteitsvisie is vastgesteld. Vaststelling van die visie is voor 2025 gepland.
Duurzaamheidsprogramma	Op een gestructureerde en systematische manier uitvoering geven binnen onze gemeente aan duurzaamheid via 5 pijlers (energietransitie & duurzame mobiliteit, warmtetransitie, toekomstbestendige omgeving, circulaire economie, sociale duurzaamheid).	Vastgesteld in 2021
Uitvoeringsprogramma Circulaire Economie	In het uitvoeringsprogramma CE wordt aangegeven hoe we de komende jaren werken aan doelstellingen op gebied van circulaire economie, met name circulair inkopen en aanbesteden.	Vastgesteld in 2023, looptijd tot 2026

Uitvoeringsprogramma Energietransitie	Gezien de huidige ontwikkelingen richting fossielvrij en de netcongestie is het van belang in te zetten op de inrichting van het energiesysteem van de toekomst. In het uitvoeringsprogramma Energietransitie wordt aangegeven hoe we de komende jaren hieraan gaan werken.	Vastgesteld in 2024, looptijd tot 2026
Warmtevisie, De Fryske Marren aardgasvrij	Vanuit het landelijke Klimaatakkoord hebben gemeenten de regie gekregen over het aardgasvrij maken van de gebouwde omgeving. Hiervoor moest elke gemeente uiterlijk in 2021 een Transitievisie Warmte vaststellen.	Vastgesteld in 2021, moet elke 5 jaar worden geactualiseerd.
RES 1.0	Binnen het klimaatakkoord zijn er afspraken gemaakt over de hoeveelheid duurzame energie-opwek. Om dit te realiseren is Nederland opgedeeld in 30 RES Regio's (Regionale Energiestrategie). Alle Friese gemeenten, het waterschap en de provincie vormen samen de RES Regio Fryslân. Binnen de RES 1.0 hebben we aangegeven hoeveel duurzame energie we opwekken in 2030 als regio. De komende tijd werken we aan intensivering en professionalisering van de samenwerking binnen de RES Fryslân. Elke twee jaar vindt er een herijking plaats van de RES.	Nog geen herijking van het RES 1.0.
10 klimaatmaatregelen	In dit rapport staan 10 klimaat adaptieve maatregelen waarmee De Fryske Marren haar grondgebied weerbaar(der) kan maken voor dreigingen als: droogte, hitte en (overmatige) regenval.	Vastgesteld in 2020, looptijd tot met 2025.
CO2-prestatieladder	Managementstool om CO2-reductie in kaart te brengen. Tot niveau 3 alleen inzicht in eigen reductie maar op niveau 4 en 5 (hoogste) wordt ook ingezet op CO2-reductie van ketenpartners.	Vastgesteld in 2019, jaarlijkse audit voor certificaat.
Beleidskader Sinnefjilden 2021	Beleidskader bieden voor het realiseren van zonnevelden.	Vastgesteld in 2020, onbepaald
Woonvisie 2019-2023	In de woonvisie 2019-2023 legt gemeente De Fryske Marren de koers vast op het gebied van wonen voor de komende jaren.	Vastgesteld in 2019. De woonvisie blijft van kracht totdat het volkshuisvestingsprogramma wordt vastgesteld.
Afwegingskader woningbouw en het Uitvoeringsprogramma Woningbouw De Fryske Marren 2019 tot 2026	Dit document is een kader voor het afwegen van woningbouwprojecten.	Vastgesteld 2019, looptijd tot 2026.

Beleidsplan wegbeheer 2025-20	In dit stuk zijn de uitgangspunten voor het onderhoud van de wegen vastgelegd. Daarnaast is de financiële doorrekening opgenomen.	Vast te stellen in 2024. Looptijd 2025 tot en met 2029.
Nota Grondbeleid 2025-2028	De Nota Grondbeleid is gericht op het gebruikmaken van eigen gronden voor exploitatie en op het faciliteren van derden om gewenste ontwikkelingen mogelijk te maken. Voor niet commerciële gronden streven we naar een kostenneutrale aanpak.	Vastgesteld juli 2024. Looptijd tot en met 2028.
Nota Vastgoedbeleid De Fryske Marren	In deze nota is vastgelegd hoe het gemeentelijk vastgoed doelmatig en doeltreffend ingezet kan worden, zodat het een bijdrage levert aan de beleidsdoelen en strategische doelen van de gemeente De Fryske Marren.	Vastgesteld in 2019. Looptijd onbepaald.
Nota Levenscyclusbeheer	In deze nota is vastgelegd hoe de gemeentelijke gebouwen op een sobere en doelmatige wijze worden onderhouden. De gebruiks- en bedrijfsprocessen en de veiligheid en gezondheid van de medewerkers zijn hierbij gewaarborgd.	Vastgesteld in 2022, looptijd tot en met 2025.
Routekaart verduurzamen gemeentelijk vastgoed De Fryske Marren.	Deze Routekaart geeft weer hoe gemeente De Fryske Marren haar vastgoedportefeuille gaat verduurzamen om daarmee te voldoen aan de afspraken uit het Klimaatakkoord, zonder daarbij op technische details in te gaan. Wij gaan in op de planning, de kosten en de resultaten in milieuwinst van de verduurzaming.	Vastgesteld 2022, looptijd tot en met 2036.
Notitie Stimulering Woningmarkt De Fryske Marren	In de notitie zijn de instrumenten beschreven die we kunnen inzetten voor het stimuleren van de woningmarkt.	Vastgesteld in 2015.
Water en rioleringsprogramma (programma in de zin van de Omgevingswet)	In dit beleidsplan zijn de zorgplichten voor de inzameling van stedelijk afvalwater, hemelwater en grondwater geregeld. In verband met de klimaatverandering en de daarmee gepaard gaande toename van regenval is in het vGRP ingegaan op het aspect klimaatadaptie.	Vast te stellen 2024, looptijd 2025 tot en met 2029.
Bermbeheerplan 2018-2027	In dit beleidsplan is het beheren van de bermen omschreven, waarbij het beheer gericht is op het vergroten van de biodiversiteit.	Vastgesteld in 2017, looptijd van 2018 tot en met 2027.
Groenvisie 2023-2027	Dit betreft een nieuwe "groenvisie", die gericht is op de klimaatmaatregelen, vergroenen, biodiversiteit en participatie.	Looptijd 2023 t/m 2027.

Beleidsplan kunstwerken 2020-2023	In dit beleidsplan wordt het beheer en onderhoud van de kunstwerken omschreven en de daarvoor benodigde middelen.	Verwachting is dat dit plan in het vierde kwartaal van 2024 wordt afgerond. Besluitvorming wordt voorzien 2024. Looptijd 2025 t/m 2029.
Grondstoffenbeleidsplan 2022-2025	Met het Grondstoffenbeleidsplan willen we in 2025 nog maximaal 60 kg afval per persoon per jaar verbranden.	Vastgesteld in 2022, looptijd t/m 2025.
Nota beleidsregels Parkeren De Fryske Marren	Toetsingskader voor het bepalen van de parkeerbehoefte bij ruimtelijke ontwikkelingen.	Vastgesteld 2018, looptijd onbepaald.
Meerjarenplan Oeverconstructies Vaarwegen 2023-2026	In dit beleidsplan wordt het beheer en onderhoud van de oeverconstructies vaarwegen omschreven en de daarvoor benodigde middelen.	Verwachting is dat dit plan in 2023 wordt afgerond. Besluitvorming wordt voorzien in 2023/2024. Looptijd 2023 t/m 2026.
Meerjarenplan baggeren vaarwegen 2024-2027	We willen dat onze vaarwegen bevaarbaar zijn en blijven en dat er geen achterstallig onderhoud ontstaat.	Verwachting is dat dit plan in het derde kwartaal van 2023 wordt afgerond. Besluitvorming wordt voorzien in 2023/2024. Looptijd 2024 t/m 2026.
Beleidsregels ontheffingen parkeerschijfzone(s) De Fryske Marren	Toetsingskader voor de beoordeling van aanvragen om ontheffing van het gebruik van de parkeerschijf in de parkeerschijfzones binnen De Fryske Marren	Vastgesteld in 2024, looptijd onbepaald.
Beleidsplan Openbare Verlichting 2016-2024	In dit beleidsplan wordt het beheer en onderhoud van de openbare verlichting omschreven en de daarvoor benodigde middelen.	Vastgesteld in 2016, looptijd 2016 t/m 2024.
Plan van aanpak omgevingsplan	In dit plan van aanpak zijn de keuzes voor het instrument beschreven, bijvoorbeeld voor de te hanteren uitgangspunten en de planning.	Vastgesteld in 2020, geactualiseerd in 2024. Looptijd tot 1 januari 2032
Notitie overgangsfase omgevingsplan	Deze notitie beschrijft keuzes voor opzet en structuur van het omgevingsplan, over toepasbare regels, over hoe om te gaan met initiatieven die niet in het omgevingsplan passen et cetera.	Vastgesteld in 2021, looptijd tot 1 januari 2032

3. Economie

a. Hoofddoelstelling

De Fryske Marren streeft naar een krachtige, innovatieve en toekomstbestendige economie die een bijdrage levert aan een aantrekkelijk woon- en leefklimaat. Een duurzame economie met een positief ondernemersklimaat en een grote diversiteit aan bedrijven.

b. Actuele context en ontwikkelingen

Een dynamische economie die bijdraagt aan een hogere welvaart

In De Fryske Marren staan de inwoners voorop en hebben zij kans op passend werk en om zich te ontwikkelen. De gemeente zet zich er met haar partners voor in dat opleidingen en de kwaliteiten van de beroepsbevolking aansluiten op de vraag van werkgevers. Ondernemers krijgen ruimte om te groeien en ondersteuning bij innovatie. En de gemeente blijft werken aan een aantrekkelijk vestigingsklimaat.

De landbouw is een belangrijke economische pijler

We geven de agrarische sector ruimte voor verdere transformatie, verduurzaming en innovatie. Voor het behouden van een gezonde economie is het belangrijk dat de melkveehouderij in stand blijft. De landbouw – met name de melkveehouderij – is het meest vertegenwoordigd in het buitengebied. Tuinbouw, akkerbouw en intensieve veehouderij komen beperkt voor.

We zijn betrokken bij twee maatschappelijke initiatieven: Tsjûkemar en Nannewiid

- Samen met de provincie Fryslân, Wetterskip Fryslân en de Club van aanjagers Tsjûkemar werken we aan “gebiedspilot Tsjûkemar” (intentieverklaring 2019). Voor de focusprojecten Tsjûkemar zijn bij de perspectiefnota 2025 de benodigde middelen beschikbaar gesteld.
- Samen met de provincie Fryslân, Wetterskip Fryslân en de Stichting Nannewiid onderzoeken we hoe we voor het Nannewiid koppelkansen kunnen benutten.

Midden- en kleinbedrijf (mkb) vormen de kern van onze economische kracht

Het mkb, waaronder recreatie & toerisme en de detailhandel geeft onze economie als geheel een robuuste en veerkrachtige samenstelling. Dynamiek, enthousiasme, durf en groei zijn voor ons belangrijke begrippen die samenkomen in onze aanpak en het perspectief dat we graag aan al onze partners willen bieden.

Uitwerken Regiodeal Zuidwest Friesland in projecten

Het door Rijk en regio (De Fryske Marren, Provinsje Fryslân, Wetterskip Fryslân en gemeente Súdwest-Fryslân) ondertekende convenant voor de Regio Deal wordt vertaald naar concrete projecten. Met de uitvoering van de projecten wordt gestart.

Pijlers Mienskip, Voorzieningen, Leefomgeving en Economie

Wij hebben in onze aanpak de opgaven in onze regio vertaald naar vier pijlers. De Mienskip is ons fundament en dat fundament zetten we in bij alle pijlers. We gaan onder meer voor:

- Overheden, organisaties en inwoners bedenken samen passende oplossingen
- De samenredzaamheid behouden en beschikbaarheid van voorzieningen versterken
- Toekomstbestendig en kwalitatief onderwijs
- Een bereikbare regio met nieuwe vervoersconcepten
- Onze ruimtelijke en sociale kwaliteiten staan centraal bij nieuwe ontwikkelingen
- Een vitale economie die werkt aan duurzaamheid en zorgt dat inwoners mee kunnen

Cofinanciering De Fryske Marren € 5 miljoen

De omvang van de Regio Deal zoals die is toegekend bedraagt afgerond € 35 miljoen. De Fryske Marren draagt € 5 miljoen bij aan de financiering van de Regio Deal. Wij willen € 2,5 miljoen vrijmaken uit bestaande projecten die al in de begroting staan. De resterende € 2,5 miljoen van de dekking zijn opgenomen in de begroting 2024 ten laste van de algemene reserve.

Ontwikkelperspectief Novex-gebied Lelylijn

Novex staat voor Nationale Omgevingsvisie Extra. Rijk en regio hebben afgesproken om onderzoek te doen naar de mogelijke realisatie van de Lelylijn. In 2024 is het MIRT-onderzoek Lelylijn afgerond. MIRT staat voor Meerjarenprogramma Infrastructuur, Ruimte en Transport. Het onderzoek heeft o.a. geresulteerd in een Ontwikkelperspectief voor het NOVEX-gebied Lelylijn. Gemeenten hebben hierop kunnen reflecteren. De minister neemt aan de hand van de resultaten een go/no go beslissing over het al dan niet opstarten van een MIRT-verkenning voor de Lelylijn. Gemeenten hebben geen besluitvormende rol in dit proces.

c. Wat willen we bereiken en wat gaan we daarvoor doen?

3.1 Economische zaken, recreatie en toerisme

Evenementen

Doelstelling: Waar mogelijk maken we de verlening van vergunningen voor evenementen eenvoudiger. We volgen provinciale ontwikkelingen op de voet en houden oog voor de gevolgen daarvan voor de veiligheid op lokaal niveau.

Resultaat: Een actualisatie van het evenementenbeleid dat aansluit bij de wens om vergunningen gemakkelijker en eenvoudiger aan te kunnen vragen bij de gemeente.
Actie: <ul style="list-style-type: none">
In 2025 komen we met voorstellen voor het evenementenbeleid

Ontwikkeling Lelylijn

Doelstelling: Als de Lelylijn er komt, dan zijn we actief betrokken bij de gevolgen van die komst voor De Fryske Marren.

Resultaat: Monitoren ontwikkelingen en inbreng belangen van De Fryske Marren in het proces NOVEX-gebied Lelylijn.
Actie: <ul style="list-style-type: none">
Het Mirt-onderzoek Lelylijn loopt. De Minister is aan zet om met voorstellen te komen. We zijn ambtelijk en bestuurlijk goed aangehaakt bij de verschillende regionale overlegstructuren en volgen de ontwikkelingen op de voet.
Wij brengen de kansen en bedreigingen van het Deltaplan en de Lelylijn vanuit een integraal perspectief in beeld. Zo bepalen we onze inzet en positie in het verdere proces zo goed mogelijk.

Recreatie en toerisme

<p>Doelstelling: Recreatie en toerisme vormen één van de belangrijkste pijlers van onze lokale economie. De Fryske Marren is een aantrekkelijke en kwalitatieve recreatiegemeente, waar nog een slimme groei mogelijk is.</p>			
			
<p>Resultaat: Het kader en de richtlijnen voor toekomstige recreatief-toeristische ontwikkelingen zijn verwerkt in het Programma Recreatie en Toerisme dat op 22 februari 2023 vastgesteld is. Dit is vertaald naar een uitvoeringsprogramma 2024-2028 dat op 26 maart jl. vastgesteld is.</p>			
<p>Actie:</p> <ul style="list-style-type: none"> • In samenspraak met ondernemers en toeristische organisaties werken we aan 8 thema's: samenwerking, DNA en identiteit, landrecreatie, waterrecreatie, verblijfsrecreatie, landschap en gezondheid, gastvrijheid en communicatie en dataverzameling. • Daarnaast stellen we een recreatieve kansenkaart en gebiedsvisies op. 			

<p>Doelstelling: Het opstellen van ligplaatsenbeleid</p>	
	
<p>Resultaat: In navolging van het Programma recreatie en toerisme stellen we ligplaatsenbeleid op.</p>	
<p>Actie:</p> <ul style="list-style-type: none"> • We zijn bezig met opstellen van ligplaatsenbeleid. Wij verwachten dat het nieuwe beleid in 2025 kan worden vastgesteld. 	

Sociaaleconomisch beleid

<p>Doelstelling: Nieuw sociaaleconomisch beleid is nodig voor het herstel na corona.</p>									
									
<p>Resultaat: Programma Economie 2024-2027</p>									
<p>Actie:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Het Programma Economie 2024-2027 is vastgesteld in mei 2024. In samenspraak met ondernemers, onderwijs en partijen uit het maatschappelijk veld gaan we aan de slag met de volgende opgaven: <ul style="list-style-type: none"> - Anticiperen op een krappe en krimpende arbeidsmarkt. - Zorgen voor een wendbare en weerbare beroepsbevolking. - Zorgen voor meer toekomstgerichte wendbare en groeiende werkgevers met impact. - Vergroten attractiviteit van ons vestigingsklimaat. 									

Doelstelling:

De wens voor levendige en economisch renderende centra vragen om een actuele visie op de detailhandel in de drie grote kernen met een regiofunctie.

Resultaat:

Detailhandelsvisie voor de kernen Balk, Joure en Lemmer

Actie:

- Is onderdeel van de uitvoeringsagenda van het Programma Economie. Er is door een bureau voor de hele provincie Fryslân een koopstromenonderzoek gedaan. Deze resultaten nemen we mee in de ontwikkeling van een detailhandelsvisie voor de drie grote kernen. Wij streven er naar om die in 2025-2026 te kunnen afronden.

Doelstelling:

Het behoud van jongeren voor onze gemeente.

Resultaat:

Een regierol voor de gemeente in de verbinding tussen onderwijs, ondernemers en overheid.

Actie:

- Is opgenomen in de uitvoeringsagenda van het Programma Economie 2024-2027.
- Uitvoeren van het programma "3 O's" om de verbinding tussen onderwijs, ondernemers en overheid te versterken (link met programma 4). Dit traject loopt.

Resultaat:

Speciale aandacht aan middelbare scholieren, mbo-studenten en mensen met een afstand tot de arbeidsmarkt.

Actie:

- Is opgenomen in de uitvoeringsagenda van het Programma Economie 2024-2027

Doelstelling:

Circulaire economie.

Resultaat:

Hulp aan het MKB om aan te sluiten bij de circulaire economie: slimme samenwerking in een gesloten keten; minder afval, meer hergebruik, minder energieverbruik en meer duurzame opwekking zijn hierbij de sleutelwoorden.

Actie:

- Wij participeren in een pilotproject van Circulair Fryslân om te komen tot een roadmap voor bedrijventerreinen.
- Het bieden van hulp aan het MKB is onderdeel van de werkzaamheden van onze bedrijvencontact-functionarissen.

3.2 Bedrijvencontacten

Programmering bedrijventerreinen

Doelstelling: Een kwantitatief en kwalitatief voldoende aanbod van bedrijventerreinen, afgestemd op de vraag vanuit de markt.

Resultaat: We gaan primair uit van het benutten van inbreidingslocaties. Daarin past het om kritisch te kijken naar de kwaliteiten van bestaande terreinen en de leegstand van gebouwen of terreinen en deze optimaal te benutten.
Actie: <ul style="list-style-type: none">
• De nieuwe afspraken voor bestaande en nieuw te ontwikkelen bedrijventerreinen voor de periode 2021-2035 zijn vastgelegd in de Regionale afspraak bedrijventerreinen Zuidwest Fryslân. De afspraken zijn vastgesteld door de colleges van Súdwest-Fryslân, De Fryske Marren en Gedeputeerde Staten van Fryslân.

Doelstelling: Het toekomstbestendig maken van onze bedrijventerreinen.

Resultaat: Toekomstbestendige bedrijventerreinen
Actie: <ul style="list-style-type: none">
• Nieuw aan te leggen bedrijventerreinen maken we duurzaam en klimaatadaptief
• Voor onze bestaande bedrijventerreinen haken we aan bij een initiatief van de provincie Fryslân.

d. Verbonden partijen

Gemeenschappelijke regeling Ontwikkelingsmaatschappij bedrijvenparken A7 Heerenveen-Joure

Doelstelling

Exploitatie van de bedrijventerreinen Businesspark Friesland-West en Haskerveen.

Ontwikkelingen

- Exploitatie Haskerveen
  - per 1 augustus 2024 nog 90.000 m2 bedrijfsgrond te verkopen
  - gronduitgifte tegen marktconforme prijzen
  - focus op circulaire bedrijven passend in concept Circulair Valley
  - eigen vermogen en een positieve solvabiliteitsratio
  - looptijd tot en met 2032.
- Uitvoering wijzigingen vanuit Wet gemeenschappelijke regelingen (WGR)
  - Medio 2024 is een nieuwe GR vastgesteld.

Gemeenschappelijke regeling Marrekrite

Doelstelling

Een evenwichtige en gecoördineerde ontwikkeling van de watersport en andere vormen van recreatie op en aan het water in Fryslân, met aandacht voor landrecreatie.

Activiteiten

- De Marrekrite behartigt de gemeenschappelijke belangen van de deelnemers en neemt hierbij de belangen van natuur en landschap in acht.
- De Marrekrite onderhoudt en beheert voor ons belangrijke toeristische voorzieningen.
- Ligplaatsen in het buitengebied (steigers, kades, marboeien, afvalinzameling, toiletvoorziening),
- Beheer en onderhoud van fiets- en wandelroutes.

Ontwikkelingen

- Realisatie van TOP's (Toeristische Overstap Punten) in Friesland. Eerste TOP's in onze gemeente in de zomer van 2024 gereed.
- Uitvoering wijzigingen vanuit Wet gemeenschappelijke regelingen (WGR)
- Bij de Marrekrite is in 2024 besloten over een ontwerptekst van de GR. Deze is technisch en redactioneel van aard.
- Marrekrite laat onderzoek doen naar/laat een advies maken over de toekomst van de Marrekrite (Marrekrite toekomstbestendig).

e. Wat mag het kosten?

Bedragen € 1.000

3. Economie	Rekening 2023	Begroting 2024	Begroting 2025	Begroting 2026	Begroting 2027	Begroting 2028
Lasten						
3.1 Economische zaken, recreatie en toerisme	-1.278	-4.164	-1.671	-1.652	-1.479	-1.477
3.2 Bedrijvencontacten	-279	-355	-439	-439	-439	-349
Totaal Lasten	-1.557	-4.519	-2.110	-2.092	-1.918	-1.827
Baten						
3.1 Economische zaken, recreatie en toerisme	88	84	92	92	92	92
Totaal Baten	88	84	92	92	92	92
Saldo van baten en lasten	-1.469	-4.434	-2.018	-1.999	-1.826	-1.734
Stortingen	-	-	-	-	-	-
Onttrekkingen	250	3.045	248	190	-	-
Mutatie reserves	250	3.045	248	190	-	-
Resultaat	-1.219	-1.389	-1.770	-1.809	-1.826	-1.734

f. Kaderstellende beleidsstukken

Naam beleidsstuk	Korte inhoud	Vaststellingsjaar/looptijd
Programma Economie	Beschrijft de ambities en visie ten aanzien van de ontwikkeling van de economie in De Fryske Marren. Het programma is voorzien van een uitvoeringsagenda.	2024-2027
Regionale afspraak Bedrijventerreinen Zuidwest Fryslân	De afspraken in dit programmeringsdocument zijn gericht op: <ul style="list-style-type: none"> •Het in balans brengen van vraag en aanbod van bedrijventerreinen voor de periode tot 2025, met een doorkijk tot 2035. •Het leveren van een bijdrage aan de onderbouwing voor de zachte plannen die in de periode 2021-2025 hard worden gemaakt. •Het agenderen van nader uit te werken maatregelen en eventuele nadere afspraken. 	2021-2035
Programma Recreatie & Toerisme	Beschrijft de ambities en visie ten aanzien van de ontwikkeling van de toeristisch-recreatieve sector in De Fryske Marren. Het programma is voorzien van een uitvoeringsplan (maart 2024).	2024-2028

4. Leefbaarheid en onderwijs

a. Hoofddoelstelling

De gemeente heeft maar liefst 50 karakteristieke dorpen en de prachtige stad Sloten. Iedere kern heeft zijn unieke karakter en specifieke kwaliteiten. We hechten veel waarde aan de leefbaarheid in de stad en dorpen. Daarom zetten we ons in voor vitale dorpsgemeenschappen, goede (basis)voorzieningen, goed onderwijs en voldoende aanbod van sport, kunst en cultuur.

b. Actuele context en ontwikkelingen

Onderwijshuisvesting

Het beleidsmatige kader van het Integraal Huisvestingsplan onderwijs (IHP) is door de raad vastgesteld. Hierop volgt het uitvoeringsprogramma van dit IHP. Hierin worden de planning en financiële consequenties volgens het nieuwe beleidskader IHP opgenomen.

Het renoveren en (ver)nieuwbouwen van schoolgebouwen is een grote opgave. Van de 34 schoolgebouwen zijn er 22, 35 jaar of ouder (65%). Hiervan zijn zestien gebouwen (47%) zelfs ouder dan 40 jaar. We hebben daarom voor de korte en middellange termijn een goede (financiële) planning en visie nodig. Hiervoor is in april 2024 een nieuw duurzaam en toekomstgericht Integraal Huisvestingsplan (IHP) opgesteld. De ambities die zijn vastgesteld in het IHP worden vervolgens vertaald naar een uitvoeringsprogramma. Het IHP met daarbij het uitvoeringsprogramma zorgt ervoor dat de gemeente en schoolbesturen de komende jaren proactief, integraal en planmatig investeren in onderwijshuisvesting. We willen dat de scholen, die we de komende jaren (ver)bouwen, klaar zijn voor de toekomst. Duurzaamheid en gezond opgroeien zijn daarin belangrijke thema's. Nu is het moment om in te zetten op de doelen voor 2030 en 2050 van het Klimaatakkoord. We zoeken hiervoor onder andere aansluiting bij ons eigen duurzaamheidsbeleid, gemeentelijk vastgoedbeleid en gezondheidsbeleid. Daarnaast spelen we in op regionale en lokale ontwikkelingen als: daling/groei van de leerlingaantallen en samenwerkingen/fusies tussen basisscholen en schoolbesturen.

Onderwijs

Door een wetswijziging gaan de middelen voor de kwalificatieplicht vanaf 2025 niet meer naar de centrumgemeente maar naar de individuele gemeenten. Omdat de deskundigheid bij gemeente Súdwest-Fryslân ligt (die als centrumgemeente deze taak altijd voor ons heeft uitgevoerd) willen wij in overleg en afstemming met Súdwest-Fryslân de kwalificatieplicht bij die gemeente onderbrengen. Bij de Perspectiefnota 2025 een aanvraag ingediend voor extra formatie leerplicht. De afgelopen twee jaar werd deze extra formatie bekostigd vanuit het Doorstroompunt (voorheen: het RMC), maar die bekostiging stopt per 31-12-2024. Vanwege toegenomen problematiek, ook als gevolg van COVID, is deze extra inzet nodig; de caseload van de leerplichtambtenaren is de afgelopen jaren aanzienlijk verzwaard.

Brûsplak

Er is een aantal jaren geleden een samenspel ontstaan van initiatiefnemers en gemeente De Fryske Marren om te komen tot een voorstel voor huisvesting voor culturele en sociale voorzieningen in Joure, genaamd It Brûsplak. De afgelopen periode is de raad diverse malen bijgepraat tijdens informatieavonden. In de eerste verkenningen over mogelijke locaties van het Brûsplak is destijds de locatie Brede School Joure Zuid (BSJZ) in beeld gekomen als interessante locatie. Echter op dat moment was er in de BSJZ geen ruimte voor het Brûsplak. Maar deze situatie is veranderd. De twee scholen kampen met afnemende leerlingenaantallen. Dit betekent dat veel vierkante meters in het gebouw onbenut blijven. Een eerste indicatie geeft aan dat deze locatie geschikt zou kunnen zijn voor een mogelijk Brûsplak, waarbij een aantal aanpassingen aan het gebouw en de infrastructuur zullen moeten plaatsvinden. Terwijl wij wachten op antwoord van de Europese Commissie benutten wij de kans om de variant Brede School uit te werken en te betrekken in het voor te bereiden voorstel aan de raad. In dit voorstel zullen de drie varianten uitgebreid aan bod komen.

Sport en bewegen

Sporten en bewegen zijn het nieuwe normaal. Wij voeren daarvoor ons sport- en beweegbeleid en het Lokaal Sport - en Beweegakkoord uit. Dat doen wij samen met de sport- en beweegaanbieders, maatschappelijke organisaties, onderwijs en het sportbedrijf De Fryske Marren. Wij zetten ons daarbij in voor een vitale en gezonde samenleving.

Sportbedrijf

Sportbedrijf DFM is in 2019 een BV geworden. Naast verhuurder van het Sportief Knooppunt Joure, opdrachtgever, is de gemeente ook enig aandeelhouder van de BV. Vanaf maart 2024 voert Sportbedrijf De Fryske Marren het gemeentelijke sport- en beweegbeleid uit. Ook wordt gekeken naar het onderbrengen van combinatiefunctionarissen sport en bewegen.

Naar aanleiding van de cijfers en de effecten van de ontwikkelingen in 2023 is de verwachting dat 2024 wordt afgesloten met een negatief resultaat van € 322.000. De fors toegenomen personele en energielasten zijn hier met name debet aan. Voor 2025 wordt een groter negatief resultaat verwacht dat niet meer kan worden opgevangen door de organisatie zelf.

Sportpark Donia

Het proces om voor de voetbalverenigingen VV Renado, VVI en VV Langweer voor de regio Sint Nicolaasga, Idskenuizen en Langweer een nieuw volwaardig en toekomstbestendig sportpark te realiseren loopt al enige tijd. Deze ontwikkeling sluit aan bij de ambities van het gemeentelijk sport- en beweegbeleid. Met het realiseren van een nieuw sportpark komende de bestaande sportparken in Sint Nicolaasga, Idskenuizen en Langweer te vervallen. En daarmee ook de kosten voor het gemeentelijk onderhoud en beheer van deze sportparken. Die vrijvallende locaties bieden vervolgens de mogelijkheid voor herontwikkeling.

Voor de infrastructuur (sportvelden, parkeerplaatsen, groenvoorziening, ontsluiting en dergelijke) is inmiddels een krediet beschikbaar gesteld. Voor een gemeentelijke bijdrage voor realisering van de opstallen (was- en kleedkamers, kantine en dergelijke) biedt het in januari 2024 vastgestelde maatschappelijke accommodatiebeleid de mogelijkheid. Belangrijk daarbij is, gelet op het vastgestelde beleid, dat voorwaardelijk van de sportvereniging verwacht wordt dat de vereniging zelf ook substantieel bijdraagt in de kosten voor opstallen. Wij zijn in overleg met vertegenwoordigers van de drie verenigingen hoe het financiële plaatje eruit komt te zien. Ondanks de bijdrage is de dekking nog niet rond en wordt er gezocht naar een mogelijke oplossing.

Fusie voetbalvereniging Lemmer

In de Perspectiefnota 2024 hebben wij u geïnformeerd over de kansrijke mogelijkheden om de voetbalverenigingen CVVO en VV Lemmer als fusievereniging gebruik te laten maken van sportpark De Rien in Lemmer. Het gebruik van sportpark Lemstervaart door VV Lemmer komt dan te vervallen waardoor daar een herontwikkeling mogelijk wordt. Om het gebruik van sportpark De Rien als fusievereniging met ruim 750 spelende leden mogelijk te maken zijn er op dit sportpark noodzakelijke aanpassingen nodig. Die aanpassingen voor een volwaardig en toekomstbestendig sportpark hebben betrekking op twee zaken:

- Herinrichten/wijzigen van de infrastructuur, dat wil zeggen sportvelden, fietsenstalling, groenvoorzieningen, ontsluiting en dergelijke.
- Renoveren/nieuwbouw van de opstallen, dat wil zeggen was- en kleedkamers, materiaalberging, kantine en dergelijke.

Voor wat betreft de opstallen heeft u een voorbereidingskrediet beschikbaar gesteld dat wordt ingezet om een schetsontwerp en kostenraming te laten maken. Met dat inzicht kunnen kan de fusievereniging bepalen wat zelf geleend en gefinancierd kan worden en wat de omvang van haar zelfwerkzaamheid is. Daarnaast stelt het ons in staat om op basis van het vastgestelde maatschappelijk accommodatiebeleid onze bijdrage te bepalen.

Huisvesting sociale, culturele en sportverenigingen Balk

In Balk werken wij met diverse belanghebbenden aan het huisvestingsvraagstuk van de sociaal culturele- en sportverenigingen. Dit vraagstuk heeft betrekking op vier accommodaties waarvan de gemeente eigenaar is. De verkenningsfase is nu afgerond. De verschillende scenario's zijn met voor- en nadelen voorgelegd. De raad heeft een afweging gemaakt en gekozen voor het scenario 'nieuwbouw'. Ten aanzien van dit scenario zal nu een locatie-onderzoek moeten plaatsvinden.

Kunst en cultuur

Wij staan voor een ambitieuze uitvoering van het beleidsplan kunst en cultuur 'Kunst stroomt!', met aandacht voor het rijke verenigingsleven. We investeren in talent met het talentontwikkelingsprogramma Uitblinkers! Ook wordt er een jaarlijks Uitfestival georganiseerd, waarbij de culturele organisaties in onze gemeente zich presenteren. De musea en gemeente De Fryske Marren zelf willen ontzamen. Om dit te realiseren is een aanvraag opgesteld voor de perspectiefnota 2025. De culturele instellingen hebben te maken met stijgende kosten. Hiervoor is een incidentele aanvraag gedaan bij de Voorjaarsrapportage 2024 en Perspectiefnota 2025.

Bibliotheek

We streven naar een grotere impact van het bibliotheekwerk. In 2024 wordt een nieuw beleidsplan Bibliotheken vastgesteld. In 2025 verwachten we een wetswijziging in de Wet Stelsel Openbare Bibliotheekvoorzieningen. Hierin wordt een zorgplicht voor gemeenten opgenomen. Wat dit gaat betekenen voor onze gemeente, is nog niet duidelijk. We blijven met Bibliotheken Mar en Fean in overleg over de voorbereiding op de wetswijziging.

c. Wat willen we bereiken en wat gaan we daarvoor doen?

4.1 Leerlingenvervoer

Leerlingenvervoer

Doelstelling: Leerlingenvervoer maakt het voor kinderen met een beperking of vanuit geloofsovertuiging mogelijk om naar de dichtstbijzijnde toegankelijke school te gaan.

Resultaat: Goed, veilig, tijdig en passend vervoer naar en van school op basis van de verordening en beleidsregels leerlingenvervoer.
Actie: <ul style="list-style-type: none">
• Op basis van de verordening en beleidsregels leerlingenvervoer een passende vervoersvoorziening beschikbaar stellen in de vorm van eigen vervoer, openbaar vervoer of taxivervoer.
Resultaat: Zelfstandigheid en zelfredzaamheid van leerlingen in het vervoer van en naar school wordt gestimuleerd.
Actie: <ul style="list-style-type: none">
• Met ouders van kinderen in het leerlingenvervoer wordt een gesprek gevoerd over de mogelijkheden tot meer zelfstandigheid en zelfredzaamheid in het leerlingenvervoer. Deze afspraken worden vastgelegd in een vervoersontwikkelingsplan.
Resultaat: Kosten voor leerlingenvervoer blijven beheersbaar.
Actie: <ul style="list-style-type: none">
• Het gesprek aangaan met ouders en leerlingen en toewerken naar een persoonlijk vervoersontwikkelingsplan.
• Stimuleren dat ouders en leerlingen gebruikmaken van eigen vervoer of openbaar vervoer waar dit mogelijk is.
Resultaat: Efficiënte inzet van taxivervoer in nauwe(re) samenwerking met het taxibedrijf.
Actie: <ul style="list-style-type: none">
• Toezicht en controle houden op de uitvoering en naleving van de afspraken rondom taxivervoer van het leerlingenvervoer door het taxibedrijf. In samenspraak met het taxibedrijf streven naar de meest efficiënte inzet van taxivervoer tegen de laagst mogelijke kosten.

4.2 Voorzieningen

Voorzieningen in de dorpen

Doelstelling: Vitale dorpsgemeenschappen, waar inwoners naar elkaar omkijken en initiatieven nemen om de leefbaarheid in stand te houden dan wel te verbeteren.			
			
Resultaat: De maatschappelijke accommodaties worden ingezet bij de uitvoering van ons sociaal beleid, bijvoorbeeld bij de bestrijding van eenzaamheid en de bevordering van sociale cohesie.			
Actie: <ul style="list-style-type: none"> • Uitvoeren van onderzoek vraag (vanuit inwoners) en aanbod (accommodaties). • De raad heeft een afweging gemaakt en gekozen voor het scenario 'nieuwbouw'. Ten aanzien van dit scenario zal nu een locatie-onderzoek moeten plaatsvinden. • Onze dorpencoördinatoren blijven projecten stimuleren die de leefbaarheid bevorderen. Financiële ondersteuning gebeurt vanuit het kernenbudget en het Iepen Mienskipsfûns. • We geven meer bekendheid aan inwonersinitiatieven en hebben intensief contact met plaatselijke belangen en de dorpshuizen. • Realisatie van een Brûsplak Joure.			

Kunst en Cultuur

Doelstelling: Het herstellen en versterken van het brede culturele veld in De Fryske Marren, om zo de sector te laten floreren.			
			
Resultaat: Een florerend cultureel leven in De Fryske Marren. Dat is onder andere terug te zien in een grote hoeveelheid culturele activiteiten gemeentebreed.			
Actie: <ul style="list-style-type: none"> • Het uitvoeren van het beleidsplan 'Kunst Stroomt!.', waaronder het jaarlijkse uitfestival en het talentontwikkelingsprogramma Uitblinkers.			

Bibliotheken

Doelstelling: Iedere inwoner van De Fryske Marren heeft toegang tot de bibliotheek, zodat inwoners kunnen participeren en zich kunnen ontwikkelen.	
	
Resultaat: De bibliotheek zet in op leesplezier en het opdoen van lees- en taalvaardigheden van jongs af aan.	
Actie: <ul style="list-style-type: none"> • Afstemming met Bibliotheken Mar en Fean over de uitvoering van het nieuwe beleidsplan. • De bibliotheek faciliteert het opdoen van digitale vaardigheden voor zowel jongeren als volwassenen. • Na de geplande wetswijziging van 2025 inventariseren wij welke wijzigingen nodig zijn op het gebied van bibliotheekwerk.	
Resultaat: Inwoners zijn digitaal weerbaar en gezond.	
Actie: <ul style="list-style-type: none"> • Afstemming met Bibliotheken Mar en Fean over de uitvoering van het nieuwe beleidsplan. • De bibliotheek faciliteert het opdoen van digitale vaardigheden voor zowel jongeren als volwassenen. • Na de geplande wetswijziging van 2025 inventariseren wij welke wijzigingen nodig zijn op het gebied van bibliotheekwerk. • We voeren de Regeling Informatiepunt Digitale Overheid uit.	

Sport

Doelstelling: Sporten en bewegen maken we zo leuk en toegankelijk mogelijk. Daarnaast versterken we de sport- en beweegsector.	
	
Resultaat: Inwoners sporten en bewegen meer en vaker. Hierdoor worden de positieve effecten groter.	
Actie: <ul style="list-style-type: none"> • In 2025 focussen we ons in de uitvoering van het beleidsplan "Scoren door Samenspel" op de positionering van het sport- en beweegloket, het stimuleren van bewegen met daarbij specifieke aandacht voor de jeugd en mensen met een beperking.	
Resultaat: Sport- en beweegaanbieders zijn toekomstbestendig. Ze zijn in staat inwoners veilig bij hen te laten sporten en bewegen.	
Actie: <ul style="list-style-type: none"> • We voeren de acties uit "Scoren door samenspel" en het uitvoeringsplan uit. Deze acties zijn gericht op dat iedere inwoner van De Fryske Marren een leven lang kan sporten en dat kinderen in De Fryske Marren van jongs af aan vaardig worden in sporten en bewegen.	

Inclusie

Doelstelling: Meedoen aan de samenleving, ongeacht wie iemand is, met welke achtergrond en vanuit elke leef- en woonsituatie.

Resultaat: Er is een Lokale Inclusie Agenda.
Actie: <ul style="list-style-type: none">
• We gaan in 2025 de reeds gedane acties op het gebied van inclusie evalueren.
• We werken aan een nieuwe Lokale Inclusie Agenda en koppelen daaraan specifieke acties.

4.3 Onderwijs

Onderwijs

Doelstelling: Een toekomstbestendig, aantrekkelijk en een kwalitatief goed onderwijsaanbod, passend voor elke leerling.

Resultaat: Alle peuters en kleuters krijgen dezelfde (basis) kansen in het onderwijs.
Actie: <ul style="list-style-type: none">
• We verbeteren de kwaliteit en het bereik van Voor- en Vroegschoolse Educatie door de volgende maatregelen:<ul style="list-style-type: none">
- De GGD extra inzetten voor het begeleiden van ouders van geïndiceerde kinderen om gebruik te maken van VVE;
- Gebruik maken van de VVE-toeleidingsmonitor en periodiek de resultaten bespreken met de organisaties en de GGD. Daardoor hebben we goed zicht op de peuters die geen gebruik maken van het aanbod en de redenen daarvoor, zodat we daarop extra inzet kunnen plegen;
- We stimuleren professionalisering, scholing, innovatieve ideeën en aanvullende activiteiten voor kinderopvang en basisscholen op het gebied van taalondersteuning;
- We zetten extra personeel in binnen VVE-groepen met veel VVE-peuters;
- We streven naar maatwerk voor die peuters die niet een volledig VVE-aanbod kunnen krijgen;
- In 2025 richten we ons gezamenlijk met het onderwijs en de kinderopvang op het speerpunt Ouderbetrokkenheid. Daarvoor zetten we programma's en interventies in gericht op ouders;
- We werken samen met de kinderopvang aan het opzetten van een peuteropvang op het azc-terrein in Balk zolang het azc nog open is.

Resultaat:

Alle leerlingen gaan met een diploma van school

Actie:

- Leerlingen worden begeleid bij het maken van de juiste studie- en beroepskeuze met behulp van het programma 3O.
- VMBO-leerlingen krijgen extra ondersteuning met behulp van het programma On Stage.
- Onze leerplicht-consulenten zetten intensief in op preventie en begeleiding van leerlingen die thuiszitten of dreigen thuis te komen zitten.
- Op regionaal niveau werken we samen met de gemeente Súdwest-Fryslân en de gemeenten in regio De Friese Wouden op het gebied van (dreigende) thuiszitters. Er is regelmatig overleg met de Samenwerkingsverbanden Passend Onderwijs om te komen tot de meest passende ondersteuning voor elke leerling.
-

Resultaat:

Leerlingen krijgen zoveel mogelijk een passend onderwijsaanbod, zo nodig met ondersteuning. Dit geldt ook voor leerlingen van niet-Nederlandse komaf.

Actie:

- We werken samen met de schoolbesturen aan een visie op onderwijs voor niet-Nederlandse leerlingen. Daarin zetten we onder meer in op een goede spreiding van voorzieningen (ook als na 2025 het azc in Balk wordt gesloten), kennisdeling en een goede doorstroming van niet-Nederlandse leerlingen van de azc-school of de ISK (Internationale Schakelklas) naar het reguliere basis- of voortgezet onderwijs.
- We werken in de LEA (Lokale Educatieve Agenda) aan een verbetering van de doorgaande lijn kinderopvang-basisonderwijs-voortgezet onderwijs-vervolgonderwijs.
- We participeren in een aantal pilots van gemeente Súdwest-Fryslân op het gebied van collectieve zorg op speciaal basisonderwijs.
- We financieren jongerenwerk op school.

Onderwijshuisvesting

Doelstelling:

We investeren in betaalbare, moderne, duurzame en toekomstbestendige onderwijshuisvesting.

Resultaat:

Leerlingen en personeel in het primair en voortgezet onderwijs leren en werken in gebouwen die bijdragen aan leer- en werkprestaties. De gemeente levert een bijdrage aan duurzame, inspirerende en functionele schoolgebouwen.

Actie:

- Het vastgestelde IHP wordt omgezet in een nog op te stellen uitvoeringsprogramma voor 2025/2026 en de jaren daarna.
- Vooruitlopend op het uitvoeringsprogramma voor 2025 (en 2024) zetten we in op een tweetal 'quickwins' in de vorm van bouwvoorbereiding voor CBS De Klinkert in Sloten en Samenlevingsschool Bloei in Terherne.
- Het onderhouden van nauwe contacten met de schoolbesturen en kinderopvangorganisaties.

d. Verbonden partijen

Sportbedrijf De Fryske Marren BV

Doelstelling

Sportbedrijf De Fryske Marren stimuleert en faciliteert sport en bewegen in Swimfun en Sportfun.

Ontwikkelingen

In 2024 worden een nieuwe exploitatieovereenkomst en huurovereenkomst ondertekend.

Beleidsrisico's

De exploitatie van Sportbedrijf De Fryske Marren komt onder druk als het aantal bezoekers afneemt.

e. Wat mag het kosten?

Bedragen € 1.000

4. Leefbaarheid en onderwijs	Rekening 2023	Begroting 2024	Begroting 2025	Begroting 2026	Begroting 2027	Begroting 2028
Lasten						
4.1 Leerlingenvervoer	-1.712	-1.350	-1.401	-1.401	-1.401	-1.401
4.2 Voorzieningen	-9.277	-9.387	-9.861	-8.510	-9.091	-9.351
4.3 Onderwijs	-4.280	-5.700	-4.460	-4.552	-4.320	-4.277
Totaal Lasten	-15.269	-16.437	-15.722	-14.462	-14.812	-15.029
Baten						
4.1 Leerlingenvervoer	54	64	66	66	66	66
4.2 Voorzieningen	1.695	1.221	480	480	584	584
4.3 Onderwijs	1.157	1.576	329	329	329	329
Totaal Baten	2.907	2.861	875	875	979	979
Saldo van baten en lasten	-12.362	-13.576	-14.847	-13.587	-13.833	-14.050
Stortingen	-	-	-	-	-	-
Onttrekkingen	1.481	1.697	2.014	524	349	314
Mutatie reserves	1.481	1.697	2.014	524	349	314
Resultaat	-10.881	-11.879	-12.833	-13.063	-13.484	-13.736

f. Kaderstellende beleidsstukken

Naam beleidsstuk	Korte inhoud	Vaststellingsjaar/looptijd
Beleidsnotitie sport en bewegen "Scoren door samenspel"	De notitie bestaat uit zes inhoudelijke opgaven die onlosmakelijk met elkaar verbonden zijn: In het 1e deel wordt beschreven op welke wijze de maatschappelijke impact van sporten en bewegen als doel en als middel nog verder vergroot kan worden. In het 2e deel wordt beschreven wat nodig is om sport- en beweegsector te versterken zodat de positieve effecten nog verder vergroot kunnen worden	Vastgesteld op 27 oktober 2021
Beleidsplan Kunst Stroomt	Beleidsplan voor de jaren 2022-2028.	Vastgesteld in januari 2022

Uitvoeringsplan Voor- en Vroegschoolse Educatie Gemeente De Fryske Marren 2022/2023	Beschrijving van de doelstellingen voor Voor- en Vroegschoolse Educatie voor de komende jaren. Het gaat onder meer om resultaatafspraken met de uitvoerende organisaties, het vergroten van het bereik, ouderbetrokkenheid, kwaliteitsverbetering en het monitoren van de resultaten	Vastgesteld in januari 2022
Beleidsnotitie Voor- en Vroegschoolse Educatie	Speerpunten zijn het vergroten van het bereik, maatwerk waar nodig en inzet op ouderbetrokkenheid.	Vastgesteld in 2023
Uitvoeringsprogramma Integraal Huisvestingsplan Onderwijs (IHP)	Het vastgestelde Integraal Huisvestingsplan (IHP) wordt in 2024 vertaald naar een uitvoeringsprogramma.	2026-2041
Notitie "Dorpen-, stads- en wijkenbeleid, Mééér dan stenen"	Beschrijft de wijze waarop wij leefbaarheid in onze dorpen, stad en wijken willen behouden en zo nodig verbeteren	2015 vastgesteld
Dorpshuizenbeleid	Dorpshuizenbeleid	2015 vastgesteld
Bibliotheekbeleid gemeente De Friese Meren 2015-2020	Beschrijft de ontwikkelingen in de bibliotheeksector en de uitgangspunten voor de periode 2015-2020	2015-2020. Een nieuw beleidsplan wordt naar verwachting in Q4 2024 voorgelegd aan de raad.
Nota: Frysk as it heal kin - Fries als het even kan	Jout kaders foar it taalbelied fan De Fryske Marren foar it Frysk yn de organisaasje en yn de mienskip	Fêststeld op 23 novimber 2016. Nei ferwachting wurdt yn Q4 it nije Frysk Taalbelied oan de rie foarlein.
Notitie leerplichtbeleid	Gericht op het terugdringen en zoveel mogelijk voorkomen van schoolverzuim en voortijdig schoolverlaten. Speerpunten zijn het borgen van het leerrecht en het optimaliseren van de onderwijskansen	November 2014 vastgesteld

5. Sociaal domein

a. Hoofddoelstelling

Als gemeente spelen we een sleutelrol in het leven van vooral kwetsbare inwoners. Ons doel is om inwoners te steunen, de leefbaarheid te vergroten en het meedoen in de maatschappij te bevorderen. Dit programma richt zich daarbij op organisaties, diensten en voorzieningen die zich inzetten op de verschillende gebieden van het sociaal domein.

b. Actuele context en ontwikkelingen

Jeugdhulp

De opbrengst van de gesprekken van maatschappelijke organisaties, deskundigen, het Rijk en de VNG over het toekomst bestendig maken van de jeugdzorg is vertaald in de Hervormingsagenda Jeugd. De Hervormingsagenda is vastgesteld door rijk en VNG. In de Hervormingsagenda zijn afspraken gemaakt over het vaststellen van een passende financieringsstructuur en zijn de belangrijkste maatschappelijke vraagstukken rondom jeugdhulp benoemd.

Naast verschillende ontwikkelingen op landelijk niveau worden ook door de 3 noordelijke jeugdhulpregio's (Groningen, Drenthe en Fryslân) belangrijke stappen gezet om een toekomstbestendig en dekkend zorgaanbod te organiseren voor kwetsbare jongeren die dat nodig hebben. Aan de hand van de Uitvoeringsagenda 'Schaarse voorzieningen 3Noord – de kracht van samen voor Jeugd 3Noord' wordt dit vraagstuk de komende jaren ingevuld.

Ook binnen onze eigen jeugdhulpregio wordt gewerkt aan het verhogen van de kwaliteit van de te verlenen jeugdzorg. Zo zijn regionaal, aanvullend op de wettelijke vereisten, nadere kwaliteitsnormen gesteld. Ook wordt gewerkt aan schaalverkleining door het terugbrengen groeps grootte per verblijfslocatie.

De ontwikkeling binnen de gemeenten zullen de komende periode in het teken staan van het verder invullen van de pedagogische basisvoorzieningen, een specifiek op jeugdigen gericht deel binnen de sociale basis.

Rijksmiddelen Wmo abonnementstarief

Om de houdbaarheid van de Wet maatschappelijke ondersteuning (Wmo 2015) te verbeteren, heeft het kabinet besloten om voor alle Wmo-voorzieningen waar nu het abonnementstarief voor geldt, een inkomensafhankelijke eigen bijdrage in te voeren. Deze wijziging gaat per 1 januari 2026 in. Hoe de nieuwe, inkomensafhankelijke eigen bijdrage er precies uit komt te zien wordt in 2025 verder uitgewerkt.

Door het abonnementstarief is het gebruik van Wmo-voorzieningen de afgelopen jaren sterker gestegen dan verwacht. De invoering van de inkomensafhankelijke eigen bijdrage zal helpen om de druk bij gemeenten op (het gebruik van) Wmo-voorzieningen te verlagen.

Demografische ontwikkelingen zoals dubbele vergrijzing, langer thuis wonen, en een krappe zorgarbeidsmarkt, zetten druk op de Wmo-ondersteuning. Het rijk en gemeenten (VNG) voeren een houdbaarheidsonderzoek uit dat een bijdrage moet leveren aan duurzame bestuurlijke en financiële verhoudingen tussen rijk en gemeenten, met een balans tussen ambities, taken, bevoegdheden, middelen en uitvoerbaarheid. Die positie hebben gemeenten nodig om te kunnen investeren in sterke gemeenschappen en een gezonde samenleving. Zo kunnen we efficiënter en effectiever werken. Wel zorgen we ervoor dat de inwoner nog voldoende te kiezen heeft. We onderzoeken de mogelijkheden dat

de inwoner de huishoudelijke hulp rechtstreeks bij de aanbieder kan regelen. Daarnaast blijven we werken aan de kwaliteit van het Wmo-toezicht, waaronder toezicht bij pgb. Hiervoor stellen we nieuw beleid op.

Beschermd wonen in de Wmo

De doordecentralisatie van Beschermd Wonen (BW) is meerdere keren uitgesteld. Het is op dit moment niet bekend of, wanneer en in welke vorm de doordecentralisatie doorgaat. De streefdatum van invoering van het woonplaatsbeginsel is desondanks nog steeds 1 januari 2025.

De voorgenomen decentralisatie is tweeledig: het gaat om de invoering van het objectief verdeelmodel en de start van het woonplaatsbeginsel. Deze ontwikkeling moet het mogelijk maken dat mensen met psychische problemen vaker thuis of in hun eigen woonplaats kunnen blijven wonen.

Het woonplaatsbeginsel en het nieuwe objectief verdeelmodel zorgen ervoor dat alle gemeenten verantwoordelijk worden voor de ondersteuning van de eigen inwoners. Niet de gemeente waar de cliënt zich aanmeldt, maar de gemeente waar de cliënt vandaan komt wordt verantwoordelijk voor het verstrekken van beschermd wonen. Nu ligt deze verplichting nog bij de centrumgemeenten.

Participatiewet in balans

De Participatiewet wordt herzien. Hierdoor ontstaat ruimte voor de menselijke maat en meer oog voor bestaanszekerheid voor iedereen. Om te komen tot deze herziening van de Participatiewet werken we samen als gemeenten en partners langs drie sporen.

- Spoor 1 is het wetsvoorstel Participatiewet in Balans, waarmee de inwoners meer rechtszekerheid en inkomenszekerheid krijgen.
- Spoor 2 bevat maatregelen voor de langere termijn, waarbij de menselijke maat, vertrouwen en eenvoud centraal staan.
- Spoor 3 is erop gericht om de vakkundigheid van professionals in de gemeentelijke uitvoering te verbeteren. Meer maatwerk betekent nieuwe vaardigheden ontwikkelen.

Armoede- en schuldenbeleid

In 2025 gaan we een nieuw armoede en schuldenbeleid 2026-2030 ontwikkelen. Dit is ook het moment om de resultaten en effecten van het huidige beleid "Armoede en schulddienstverlening van preventie tot nazorg" en het Aanvalsplan armoede te evalueren. Naast het thema bestaanszekerheid zal vroegsignalering, het ontzorgen en begeleiden van inwoners met schulden terugkomen in het nieuwe beleidsstuk. Pilots/aanpak zoals recent zijn gestart in Leeuwarden en Arnhem kunnen, wanneer effectief gebleken, als oplossingsrichting worden betrokken bij de beleidsopstelling.

Toekomstbestendig werkleerbedrijf Empatec/Pastiel

Het kabinet wil beginnen met het opbouwen van een duurzame infrastructuur voor sociaal ontwikkelbedrijven. Voor Fryslân-West gaat het om het Werkleerbedrijf. Het is nog onduidelijk of er geld beschikbaar komt voor het behoud en de ondersteuning van deze bedrijven.

Conflictzorg

Binnen de kind en gezinsketen zijn landelijk en provinciaal ontwikkelingen gaande om deze te vereenvoudigen onder de noemer: toekomstscenario kind- en gezinsbescherming. Hier willen tijdig op in spelen en in mee bewegen. Landelijk is er veel aandacht voor de aanpak van mensenhandel. In Fries verband hebben we een beleid aanpak mensenhandel vastgesteld. Dit betekent dat we dit plan ook binnen De Fryske Marren gaan uitvoeren. Er is in samenwerking met de afdeling Openbare orde en veiligheid een integraal veiligheidsbeleid opgesteld waarin Zorg en Veiligheid een belangrijk thema is. In het uitvoeringsplan zijn de verschillende benoemde thema's uitgewerkt en tot uitvoering gebracht.

Gezondheidszorg

Onze gemiddelde leeftijd wordt steeds hoger. Het aantal ouderen in onze samenleving neemt daardoor toe. Tegelijkertijd is bekend dat de zorg hier niet voldoende aanbod voor heeft. Hierdoor staan we de

komende jaren voor een maatschappelijke opgave. De gezondheidszorg heeft te maken met de uitdaging om deze toekomstbestendig te gaan organiseren. Als gemeente hebben we hierin een belangrijke taak gekregen. In de landelijke akkoorden van het Integraal Zorgakkoord (IZA) en het Gezond en Actief leven Akkoord (GALA) staan de niet vrijblijvende afspraken en acties voor gemeenten beschreven en ook wij geven hier invulling aan.

Wat zijn de acties.

Huisvesting, begeleiding en inburgering statushouders

In 2025 gaan we naast de reguliere taakstelling ook de achterstand inlopen op de taakstelling voor de huisvesting van statushouders. Dit doen we op basis van het plan van aanpak voor huisvesting van statushouders. De achterstand vraagt meer van de betrokken partijen zoals het Werkleerbedrijf en Vluchtelingenwerk maar ook van de regievoerders en ondersteuners binnen het Sociaal Wijkteam.

Sociaal domein algemeen

Het domein waarover de adviesraad sociaal domein adviseert verbreedt zich. De grenzen van het sociaal domein vervagen namelijk door integraliteit. Zo heeft de adviesraad sociaal domein geadviseerd op het onderdeel zorg en preventie van het Integraal Veiligheids- en zorgplan 2023-2026. Het is nodig om af te bakenen waarover de adviesraad sociaal domein wel en niet adviseert. Zowel de adviesraad als de gemeente willen deze nieuwe ontwikkeling verankeren in een aangepaste of nieuwe verordening en een update van de werkafspraken.

Koerssessie Sociaal Domein

Voor wat betreft de visie op het Sociaal Domein zijn er naast het coalitieakkoord nog richtinggevende strategische- en beleidsdocumenten, maar een integrale overall visie op het Sociaal Domein ontbreekt tot dusver. We zijn hier mee bezig, we stellen een wensbeeld voor het Sociaal Domein op. Er wordt in dit traject samengewerkt door beleid, uitvoering en partners in het Sociaal Domein. Daarnaast zijn de Werkgroep Inclusie, het Platform Armoede en Schulden, de Ontwikkelafels Sociaal Domein, de gemeenteraad van De Fryske Marren en de Adviesraad Sociaal Domein geconsulteerd.

c. Wat willen we bereiken en wat gaan we daarvoor doen?

5.1 Samenleving

Duurzaam sociaal domein

Doelstelling: Een duurzaam sociaal domein staat voor een sterke en dragende samenleving met goede en toegankelijke basisvoorzieningen.		
 3 gezondheid en welzijn	 16 vrede, rechtvaardig en sterk geregeerd	 17 partnerschap om doelen te bereiken
Resultaat: Inzicht in de mogelijkheden van meer algemene (voorliggende) voorzieningen, waarbij volop wordt ingezet op preventie en welzijnswerk.		
Actie: <ul style="list-style-type: none"> • Binnen de resultaatgerichte inkoop Wmo, werken we samen met Sociaal Werk De Kear en zorgaanbieders om te komen tot meer aanbod van basisvoorzieningen. • Uitrol van 'Welzijn op Recept' naar alle huisartsenpraktijken in De Fryske Marren, met de inzet van welzijnscoaches. • Samen met De Kear en de GGD voeren we het project 'gezonde wijkaanpak' in Joure en Sint Nicolaasga uit. Gekeken wordt naar verdere uitrol in nog 3 wijken. • We geven invulling aan de ketenaanpakken zoals afgesproken in het GALA. • We nemen actief deel aan de Friese Preventie Aanpak om in Friesland te komen tot een preventiestructuur.		
Resultaat: We versterken de sociale basis voor iedereen in onze gemeente, waarbij het welzijnswerk van De Kear belangrijk is.		
Actie: <ul style="list-style-type: none"> • Vanaf 1 januari werken we samen aan de hernieuwde opdracht welzijnswerk. • We ontwikkelen samen met de andere 17 Friese gemeenten een plan om de sociale basis te versterken. • We werken aan mogelijkheden om mantelzorgers te ontlasten en voeren we het mantelzorgbeleid en het daaraan gekoppelde uitvoeringsplan uit.		

5.2 Maatwerkvoorzieningen

Jeugd en jongeren

Doelstelling: Een veilige en vertrouwde plek voor alle kinderen, waar zij de hulp krijgen die zij verdienen.

Resultaat: De sociale wijkteams, het jongerenwerk, het onderwijsveld en verenigingen vervullen een belangrijke signalerende rol.
Actie: <ul style="list-style-type: none">
• Samen met de ouders en professionele opvoeders actualiseren we onze pedagogische visie, Tink om Us Bern, We laten de visie aansluiten bij de landelijke, regionale en lokale ontwikkelingen en de geldende visie.
• Jongeren vragen welke vormen van ondersteuning aansluiten bij hun wensen.
• Werken aan een lokale sociale basis waardoor de hulp voor jeugd zo dichtbij mogelijk uitgevoerd wordt. Hierbij is aandacht voor het ouderschap, context van het gezin en het brede sociale domein.
• Meedenken en werken aan het verbeteren van de kind- en jeugdbeschermingsketen.
• Meedenken in de provinciale Regiovisie, waardoor we zorgen voor een eenduidige aanpak binnen en professionalisering van de sociale wijkteams in Fryslân.
• Werken aan een betere aansluiting tussen onderwijs en jeugdhulp.
• We gaan in 2025 werken aan de lokale jeugdagenda. In de lokale agenda zorgen we voor afstemming van het gemeentelijk beleid als het gaat om jeugdigen.
Resultaat: Samenwerken met perceeleigenaren, jongeren en ouders zodat de jeugdketen voldoen aan de eisen van veiligheid en regelgeving en daarnaast tevens een fijne en vertrouwde plek voor jongeren worden waar ze samen kunnen komen.
Actie: <ul style="list-style-type: none">
• In de uitvoering van het jeugdketenbeleid focussen wij ons op de brandveiligheid van jeugdketen en bieden we waar nodig veiligheidspakketten aan.
• Samen met VTH geven we uitvoering aan het Preventie Handhaving & middelengebruik door middel van het organiseren van voorlichtingen en workshops in samenwerking met VNN op het gebied van middelengebruik.

5.3 Inkomensregelingen en participatie

Werk en inkomen

Doelstelling: Iedereen kan maatschappelijk participeren, ongeacht het inkomen.				
 1 geen armoede	 2 geen honger	 5 gendergelijkheid	 8 werf, werk en economische groei	 10 ongelijkheid verminderen
Resultaat: We bieden een (financieel) vangnet aan iedereen die dit (tijdelijk) nodig heeft.				
Actie: <ul style="list-style-type: none"> • Onderzoek naar mogelijkheden om armoedeval te minderen. • We bieden inwoners zonder inkomen een uitkering aan en bieden re-integratietrajecten aan waarmee we inwoners via het Werkleerbedrijf weer richting werk begeleiden. • We verstrekken kindvoorzieningen via Stichting Leergeld en Jeugdfonds sport en cultuur. • We bieden financiële hulp en ondersteuning aan inwoners voor wie dit noodzakelijk is. • We zorgen ervoor dat nieuwe inwoners de Nederlandse taal leren en succesvol inburgeren.				

Armoede en schulden

Doelstelling: We bestrijden armoede en voorkomen schuldenproblematiek.					
 1 geen armoede	 2 geen honger	 3 goede gezondheid en welzijn	 10 ongelijkheid verminderen	 16 vrede, justitie en sterke publieke diensten	 17 partnerschap om doelstellingen te bereiken
Resultaat: We bieden vroegsignalering en inkomensondersteuning aan huishoudens die het nodig hebben waardoor ze de kans hebben om zich te ontwikkelen en mee te kunnen doen.					
Actie: <ul style="list-style-type: none"> • We helpen inwoners met beginnende schulden. • Problematische schulden worden met een schuldregeling opgelost. • We bieden inwoners advies en inkomensbeheer. • Statushouders ontzorgen we financieel en we begeleiden ze hierbij. • We werken samen met partners aan het vroegtijdig signaleren van schulden en het voorkomen van betaalachterstanden. • Kinderen ontvangen kindvoorzieningen via "Samen voor alle kinderen".					

Doelstelling: We zetten ons in om bestaansonzekerheid tegen te gaan.					
 1 geen armoede	 2 geen honger	 3 goede gezondheid en welzijn	 8 werf, werk en economische groei	 10 ongelijkheid verminderen	 16 vrede, justitie en sterke publieke diensten
Resultaat: We zorgen er voor dat meer inwoners gebruik maken van bestaande inkomensregelingen en dat deze eenvoudig aan te vragen zijn.					
Actie: <ul style="list-style-type: none"> • We doen onderzoek naar het verhogen van de inkomensgrens bij de minimaregeling en bijzondere bijstand. • We voeren de maatregelen uit van het Aanvalsplan Armoede. • We geven publiciteit aan inkomensregelingen en maken gebruik van voorzieningenwijzer. • We ondersteunen gedupeerden van de toeslagenaffaire. • Er is ruimte voor maatwerk en aandacht voor een persoonlijke benadering en de menselijke maat bij het toekennen van een uitkering.					

Rekenkameronderzoek

Doelstelling:

Goede uitvoering geven aan de Participatiewet binnen onze gemeente.

Resultaat:

Aanbevelingen borgen in werkprocessen en voortgang ervan monitoren.

Actie:

- We informeren de raad via de P&C cyclus over de aanbevelingen in de bedrijfsvoering
- In de jaarlijkse dienstverleningsovereenkomst met Pastiel maken we afspraken over de verschillende types trajecten en daarbij passende expertise.
- We zorgen ervoor dat alle werkprocessen geactualiseerd en uitgewerkt zijn.

Werkleerbedrijf

Doelstelling:

Een duurzaam en toekomstbestendig werkleerbedrijf.

Resultaat:

Doorontwikkeling van Empatec naar een werkleerbedrijf om zoveel mogelijk inwoners te activeren, ontwikkelen en naar werk te begeleiden en de verbinding met het bedrijfsleven te verbeteren.

Actie:

- In samenwerking met vier GR-gemeenten en NV Empatec een strategisch plan voor een toekomstbestendig werkleerbedrijf ontwikkelen.

Doelstelling:

Borgen sturing vanuit raad op de gemeenschappelijke regeling Fryslân-West.

Resultaat:

Met de vastgestelde Businesscase werkleerbedrijf verbeteren we de governance. Dit borgen we door de gemeenschappelijke regeling Fryslân-West (GR) aan te passen. De aanpassing van de eerste fase is vastgesteld door de raad. De tweede fase is in gang gezet.

Actie:

- We wijzigen de gemeenschappelijke regeling Fryslân-West volgens de kaders uit de Businesscase en de nieuwe Wet gemeenschappelijke regelingen.

5.4 Conflictzorg

Conflictzorg

Doelstelling: (Kwetsbare) inwoners de juiste zorg en ondersteuning bieden.					
					
Resultaat: Voldoende voorzieningen op lokaal en regionaal niveau.					
Actie: <ul style="list-style-type: none"> • We werken volgens de regiovisie over huiselijk geweld en kindermishandeling en het beleidsplan mensenhandel en ontwikkelen en voeren het lokale veiligheidsbeleid uit, samen met het cluster openbare orde en veiligheid. • We werken met Sociaal Domein Fryslân en de andere Friese gemeenten samen aan regionale voorzieningen. Indien nodig vernieuwen we het aanbod aan voorzieningen. • We gaan actief voorlichting geven aan inwoners en organisaties, hoe om te gaan met vermoedens van huiselijk geweld. Het onderwijs is hierin een belangrijke samenwerkingspartner.					
Resultaat: We geven sturing aan lokale veiligheid. We zijn wendbaar en spelen efficiënt in op de hedendaagse, complexe veiligheidsproblematiek.					
Actie: <ul style="list-style-type: none"> • Samen met het cluster openbare orde en veiligheid wordt uitvoering gegeven aan het uitvoeringsplan van het integrale veiligheidsbeleid.					
Resultaat: Duidelijke samenwerkingsafspraken.					
Actie: <ul style="list-style-type: none"> • We werken volgens de regiovisie over huiselijk geweld en kindermishandeling, en het beleidsplan mensenhandel en ontwikkelen en voeren het lokale veiligheidsbeleid uit, samen met het cluster openbare orde en veiligheid. • We werken met Sociaal Domein Fryslân en de andere Friese gemeenten samen aan regionale voorzieningen en vernieuwen daar waar nodig.					

5.5 Gezondheidszorg

Gezondheid

Doelstelling: Inwoners doen mee in de maatschappij en voelen zich goed in de omgeving waarin zij leven.					
					
Resultaat: We leggen de focus op de mogelijkheden die mensen hebben om met ziekten, beperkingen en tegenslagen om te gaan.					
Actie: <ul style="list-style-type: none"> • In de uitvoering van het beleidsplan gezondheid focussen wij ons op, het programma Opgroeien in een Kansrijke Omgeving (OKO) en de gezondheidscampagne Gezond je ding doen. • In 2025 wordt u op basis van de evaluatie gezondheidsbeleid tot en met 2024, voorgelegd of er een nieuw separaat beleidsplan ontwikkeld moet worden.					
Resultaat: Meer aandacht voor positieve gezondheid.					
Actie: <ul style="list-style-type: none"> • Op basis van het beleidsplan gezondheid werken wij aan het verbreden van de aanpak positieve gezondheid binnen de fysieke leefomgeving.					

Doelstelling: Inspelen op de maatschappelijke uitdaging van een tekort aan zorg (toekomstbestendig zorglandschap) en de vraag van de ouder wordende mens.		
		
Resultaat: Door meer aandacht voor preventieve maatregelen hebben inwoners een grotere kans om vitaal ouder te worden. Hierdoor wordt minder beroep op de zorg gedaan.		
Actie: <ul style="list-style-type: none"> • Opstellen van beleid op een dementievriendelijke gemeente binnen de setting van het WOZO (landelijk programma op gebied van wonen en zorg voor ouderen). • Meedoen in de regionale samenwerking om aan onze gemeentelijke verplichtingen te voldoen om te komen tot een toekomstbestendig zorglandschap. In 2025 wordt een werkprogramma ontwikkeld waarin alle activiteiten op het gebied van zorg, wonen en welzijn samenkomen. Dit doen we op provinciaal niveau met tegelijkertijd de uitdaging om dit ook binnen onze eigen gemeente in te kleuren. • Plan maken om te komen tot een preventie infrastructuur zorg, sport en welzijn. • Uitvoeren van een ketenaanpak Valpreventie.		

Doelstelling: Als onderdeel van de Woonvisie kijken naar hoe om te gaan met wonen, zorg en welzijn voor ouderen en andere kwetsbare doelgroepen.	
	
	
Resultaat: Uitvoeren van de Wonen-Welzijn-Zorgvisie.	
Actie:	
<ul style="list-style-type: none"> • Als onderdeel van de eerder vastgestelde woonvisie ontwikkelen we beleid op de Wonen-Welzijn-Zorgvisie. • Door middel van participatie/Wikselwerk betrekken wij inwoners en stakeholders bij de Wonen-Welzijn-Zorgvisie. 	

Doelstelling: Integraal Veiligheids- en zorgplan 2024-2027 (IVZP).	
	
	
Resultaat: Een actueel uitvoeringsplan zorg (o.a. geweld in afhankelijkheidsrelaties, mensenhandel). Relatie met uitvoeringsplan veiligheid (zie 1. Bestuur en organisatie).	
Actie:	
<ul style="list-style-type: none"> • Uitvoeren van het uitvoeringsplan veiligheid 2024-2025. • Zorgen voor aansluiting en afstemming in het uitvoeringsplan veiligheid. 	

5.6 Sociaal domein algemeen

Adviesraad sociaal domein

Doelstelling: Duidelijk over taken en verantwoordelijkheden Adviesraad Sociaal Domein	
	
Resultaat: Een duidelijk afgebakend kader over de taken van de adviesraad sociaal domein en de reikwijdte van het veld/domein waarop de adviesraad adviseert.	
Actie:	
<ul style="list-style-type: none"> • Het ontwikkelen van een aangepaste of nieuwe verordening en een update van de werkafspraken. 	

d. Verbonden partijen

Werkvoorzieningsschap Fryslân-West

Doelstelling

Werkvoorzieningsschap Fryslân-West biedt via Empatec een passende werkplek voor inwoners met een grote afstand tot de arbeidsmarkt. Bij Pastiel begeleiden we inwoners zo snel mogelijk naar werk. Door als gemeenten de krachten te bundelen geven we invulling aan een krachtige werkgeversbenadering. Samen met werkgevers realiseren we zo een inclusieve arbeidsmarkt.

Ontwikkelingen

We geven in nauwe samenwerking met Empatec en de deelnemende gemeenten uitvoering aan een implementatieplan businesscase werkleerbedrijf. De gemeenschappelijke regeling Fryslân-West passen we aan, zodat deze voldoet aan de nieuwe Wet gemeenschappelijke regelingen.

Beleidsrisico's

Geen.

Sociaal Domein Fryslân

Doelstelling

Binnen de centrumregeling Sociaal Domein Fryslân voeren de Friese gemeenten samen activiteiten uit voor het sociaal domein. Het gaat om:

- Jeugdhulp: inkoop en contractmanagement.
- Wet maatschappelijke ondersteuning: inkoop beschermd wonen en maatschappelijke opvang en contractmanagement.

Ontwikkelingen

Er zijn diverse inkooptrajecten uitgevoerd. Deze worden in 2024 omgezet in nieuwe contracten.

Beleidsrisico's

Geen.

Veiligheidsregio Fryslân (gezondheid)

Hieronder leest u een toelichting vanuit de discipline gezondheid. In programma 1 vindt u een toelichting op de ontwikkelingen vanuit Veiligheid.

Doelstelling

De Jeugdgezondheidszorg (JGZ) van GGD Fryslân neemt een belangrijke plaats in binnen de gemeentelijke verantwoordelijkheid voor het gezond en veilig opgroeien van alle kinderen. De JGZ volgt via het consultatiebureau en school de ontwikkeling van kinderen. Ze hebben daarin een belangrijke signalerende functie en zijn een vraagbaak voor ouders. Samen met ouders kunnen ze ondersteuning initiëren waar nodig. Dat doen ze via het sociale wijkteam, de eigen jeugdarts of huisarts.

Ontwikkelingen

Geen bijzonderheden.

Beleidsrisico's

Geen.

e. Wat mag het kosten?

Bedragen € 1.000

5. Sociaal domein	Rekening 2023	Begroting 2024	Begroting 2025	Begroting 2026	Begroting 2027	Begroting 2028
Lasten						
5.1 Samenleving	-5.339	-4.710	-6.563	-6.284	-6.284	-6.284
5.2 Maatwerkvoorzieningen	-27.005	-26.119	-26.751	-26.751	-26.751	-26.568
5.3 Inkomensregelingen en participatie	-27.731	-29.794	-27.225	-25.943	-25.648	-25.634
5.4 Conflictzorg	-1.787	-1.808	-1.869	-1.365	-1.365	-1.365
5.5 Gezondheidszorg	-2.835	-3.543	-3.725	-3.460	-3.435	-3.435
5.6 Sociaal domein algemeen	-1.022	-1.087	-1.227	-1.226	-1.226	-1.225
5.9 Algemeen	-	-	1.600	1.500	700	700
Totaal Lasten	-65.720	-67.061	-65.760	-63.530	-64.010	-63.812
Baten						
5.1 Samenleving	134	242	7	7	7	7
5.2 Maatwerkvoorzieningen	383	320	1.037	1.037	1.037	1.037
5.3 Inkomensregelingen en participatie	16.636	17.953	15.305	15.305	15.305	15.305
5.5 Gezondheidszorg	238	392	-	-	-	-
5.6 Sociaal domein algemeen	25	37	-	-	-	-
Totaal Baten	17.416	18.944	16.349	16.349	16.349	16.349
Saldo van baten en lasten	-48.304	-48.117	-49.411	-47.181	-47.661	-47.463
Stortingen	-	-	-	-	-	-
Onttrekkingen	995	1.715	2.575	325	-	-
Mutatie reserves	995	1.715	2.575	325	-	-
Resultaat	-47.309	-46.401	-46.836	-46.856	-47.661	-47.463

De lasten van de productgroepen 5.1 t/m 5.9 worden afzonderlijk door de raad geautoriseerd. Daarom geven we hieronder een meer gedetailleerde verdeling van de budgetten op deze productgroepen.

Bedragen € 1.000

5. Sociaal domein	Rekening 2023	Begroting 2024	Begroting 2025	Begroting 2026	Begroting 2027	Begroting 2028
Lasten						
5.1 Samenleving						
5.1.1 Inwonersinitiatieven	-245	-482	-399	-330	-330	-330
5.1.2 Basisvoorziening	-5.094	-4.228	-6.164	-5.954	-5.954	-5.954
5.2 Maatwerkvoorzieningen						
5.2.1 Wmo Maatwerkvoorzieningen	-11.295	-13.537	-13.628	-13.628	-13.628	-13.628
5.2.2 Jeugd maatwerkvoorzieningen	-15.710	-12.582	-13.123	-13.123	-13.123	-12.940
5.3 Inkomensregelingen en participatie						
5.3.1 Inkomensregelingen	-14.976	-15.763	-14.771	-14.771	-14.471	-14.469
5.3.2 Inkomensvoorzieningen zelfstandigen	-253	-434	-434	-434	-434	-434
5.3.3 Re-integratie	-2.585	-3.275	-3.074	-2.841	-2.843	-2.846
5.3.4 Inburgering	-448	-1.821	-196	-196	-196	-196
5.3.5 Sociale werkvoorziening	-3.801	-3.985	-3.584	-3.502	-3.505	-3.490
5.3.6 Bijzondere bijstand	-5.354	-4.278	-4.957	-3.990	-3.990	-3.990
5.3.7 Schuldhulpverlening	-314	-239	-209	-209	-209	-209
5.4 Conflictzorg						
5.4.1 Veilig thuis	-498	-489	-510	-510	-510	-510
5.4.2 Jeugdbescherming en Jeugdreclassering	-1.290	-1.318	-1.359	-855	-855	-855
5.5 Gezondheidszorg						
5.5.1 Gezondheidsbeleid	-2.835	-3.543	-3.725	-3.460	-3.435	-3.435
5.6 Sociaal domein algemeen						
5.6.1 Adviesraad	-37	-43	-43	-43	-43	-43
5.6.2 Sociaal domein algemeen	-985	-1.044	-1.183	-1.183	-1.182	-1.182
5.9 Algemeen						
5.9.1 Algemeen	-	-	1.600	1.500	700	700
Totaal Lasten	-65.720	-67.061	-65.760	-63.530	-64.010	-63.812
Baten						
5.1 Samenleving						
5.1.2 Basisvoorziening	134	242	7	7	7	7
5.2 Maatwerkvoorzieningen						
5.2.1 Wmo Maatwerkvoorzieningen	381	320	1.037	1.037	1.037	1.037
5.2.2 Jeugd maatwerkvoorzieningen	1	-	-	-	-	-
5.3 Inkomensregelingen en participatie						
5.3.1 Inkomensregelingen	16.104	16.037	14.854	14.854	14.854	14.854
5.3.2 Inkomensvoorzieningen zelfstandigen	-105	389	389	389	389	389
5.3.3 Re-integratie	323	2	2	2	2	2
5.3.4 Inburgering	217	1.471	-	-	-	-
5.3.5 Sociale werkvoorziening	6	15	21	21	21	21
5.3.6 Bijzondere bijstand	92	40	40	40	40	40
5.5 Gezondheidszorg						
5.5.1 Gezondheidsbeleid	238	392	-	-	-	-
5.6 Sociaal domein algemeen						
5.6.1 Adviesraad	-	-	-	-	-	-
5.6.2 Sociaal domein algemeen	25	37	-	-	-	-
Totaal Baten	17.416	18.944	16.349	16.349	16.349	16.349
Saldo van baten en lasten	-48.304	-48.117	-49.411	-47.181	-47.661	-47.463

f. Kaderstellende beleidsstukken

Naam beleidsstuk	Korte inhoud	Vaststellingsjaar/looptijd
Wmo beleidsplan	In dit plan zijn de (vervolg) beleidskaders voor 4 jaar vastgelegd. Inzet op het verder ontwikkelen en versterken van het sociaal domein en er wordt een relatie gelegd met de transformatie	Vastgesteld juni 2021. 2021 t/m 2025
Ontwikkeldocument inkoop Wmo 2020	Visiedocument gericht op de inkoop Wmo Begeleiding naar resultaatgericht werken en bekostigen	2018
Beleidsplan Mantelzorg 2021 - 2025	Beleidsplan met zes ambities om te bereiken dat mantelzorgers zich ondersteund en gewaardeerd voelen, niet overbelast raken en niet belemmerd voelen om deel te nemen aan de samenleving	2021 t/m 2025
Notitie Iedereen doet mee: de inclusieve samenleving	Notitie gericht op hoe vorm en inhoud geven aan een samenleving waarin iedereen mee kan doen, ongeacht afkomst, huidskleur, beperking, gender, seksuele voorkeur, religie of leeftijd. Omvat o.a. het jaarlijks hijsen van de regenboogvlag, de wettelijk verplichte implementatie van het VN-verdrag Handicap en het besluit een Actieplan Inclusie op te stellen	Vanaf 2020
Actieplan Inclusie	Breed door inwoners gedragen plan om te komen tot een inclusieve(re) samenleving, o.a. door een aandachtsfunctionaris te belasten met de uitwerking in 2021-2022	Vanaf 2021
Beleidsplan Jeugdhulp actualisatie 2018	Actualisatie verdere uitwerking en concretisering van de kaders beleidsplan 2015 – 2018	2014/voortdurend met bijstelling
Beleidsplan Participatie en Re-integratie	Met dit integrale beleidsplan geven we uitvoering aan de wettelijke kaders van de Participatiewet en de beleidsvrijheid die we als gemeente hebben. Dit doen we in samenwerking met onze netwerkpartners	Vastgesteld 2021. 2021 t/m 2025
Beleidsplan Wet Inburgering 'Welkom in De Fryske Marren 2022-2025'	Beleidsplan waarin we aangeven hoe we onze verantwoordelijkheid voor de begeleiding en ondersteuning van inburgeringsplichtigen vorm geeft in het kader van de Nieuwe Wet Inburgering	2022-2025
Armoede en schulddienstverlening van preventie tot nazorg	Integrale beleidsnota waarin we het armoedebeleid, minima en bijzonder bijstand en schuldhulpverlening beschrijven.	2020 t/m 2025. In 2025 wordt een nieuw armoede- en schuldenbeleid 2026-2030 opgesteld.
Nota Gezondheidsbeleid.	Beleidsnota waarin we aangeven welke ambities we hebben op het terrein van gezondheid. Is ook de basis voor uitvoering van wettelijke taken WPG	Vastgesteld voorjaar 2020. Looptijd 2020 t/m 2024. In 2025 wordt indien nodig een nieuw beleidsplan gezondheid aan u voorgelegd.

Paragraaf Lokale heffingen

Korte omschrijving

Korte omschrijving

De paragraaf bevat de volgende onderdelen:

- De tariefstelling
- De geraamde inkomsten (kosten)
- Het beleid ten aanzien van de lokale heffingen en de Wet WOZ
- Woonlastenontwikkeling
- Een beschrijving van het kwijtscheldingsbeleid
- Een overzicht van de tarieven 2025

Transparantie bij de tariefstelling

Transparantie bij de tariefstelling

Jaarlijks worden de lasten en baten belastingen/rechten geïnventariseerd. Deze inventarisatie zorgt voor bedrijfsvoering inzicht in de kosten en te behalen opbrengst belastingen en rechten met de daarbij behorende tarieven. Daarnaast wordt een maatschappelijke trend waargenomen dat burgers vaker bezwaar maken tegen de vastgestelde belastingplicht alsmede de tariefbepaling op basis van de kostentoe rekening. In enkele situaties wordt een specifieke situatie voorgelegd aan de rechterlijke instantie waar burgers een beroep op kunnen doen om te beoordelen of de gemeente geen winst maakt bij een dienstverlening die de gemeente aanbiedt. De rechter toetst de baten kosten verhouding en kan bij een overschrijding van de baten een belastingverordening deels of geheel onverbindend verklaren. De kostenramingen worden dan ook jaarlijks herijkt. Alleen kosten die wettelijk toerekenbaar zijn worden doorbelast aan de belastingbetaler.

Transparantie van de tarieven draagt ook bij aan draagvlak voor het heffen van belastingen. Informatie over de kostentoe rekening wordt inzichtelijk gemaakt in de begroting en is op deze wijze openbaar en toegankelijk voor eenieder die geïnteresseerd is. Onze burgers kunnen uit de begroting (bijlage) gemakkelijk herleiden waarvoor ze betalen. Als de tarieven stijgen dan is ook de oorzaak daarvan duidelijk. We verwachten dat deze werkwijze bijdraagt aan het draagvlak voor het betalen van belastingen.

Via overzichten opgenomen in de bijlage bieden wij inzage op kostensoortniveau per belastingverordening of deelgebied binnen een verordening. De legesverordening is opgebouwd in het deelgebied diensten burgerzaken, omgevingsdiensten en diensten die vallen onder de Europese dienstenrichtlijn.

De geraamde inkomsten (kosten)

De raming van de heffingen/rechten heeft een directe relatie met de raming van de kosten. De activiteiten, waarvan de kosten via een heffing of recht worden verhaald, staan merendeels op een taakveld. Een verschil tussen de kosten genoemd bij een taakveld en opgenomen in deze paragraaf is dat niet alle kosten wettelijk toerekenbaar zijn en daarmee niet verhaalbaar zijn op de belastingplichtige. Ook worden de kosten van overhead, rente, btw en heffingskosten separaat toegerekend. Deze paragraaf is daarmee een fiscale verbijzondering van de geraamde kosten en inkomsten. De tabel 'meerjarenperspectief 2025-2028' geeft per heffingssoort inzage in de mate van kostendekkendheid.

Het beleid ten aanzien van de lokale heffingen en de Wet WOZ

Meerjarenraming inkomsten 2025-2029 met percentage kostendekking:

In deze paragraaf wordt weergegeven op welke wijze wij invulling geven aan de uitgangspunten genoemd in het coalitieakkoord, perspectiefnota en aanverwante beleidsnotities. In bepaalde gevallen wijken wij

daarvan af in verband met nieuwe ontwikkelingen die van invloed zijn op de kosten- en de inkomstenramingen. In dat geval benoemen wij de afwijkingen.

De oplopende inflatie en energieprijzen en kosten van levensonderhoud hebben invloed op de ruimte in de te besteden gelden van de inwoners. Op dit moment is er geen directe aanleiding om gevolgen te kunnen verbinden aan openstaande vorderingen. Uit de belastingverordeningen volgt overigens of er belasting is verschuldigd. Een "crisissituatie" is hierop niet van invloed. Wel kan er een groter deel van de belastingen oninbaar verklaard gaan worden en kan het totaalbedrag aan kwijtschelding hoger uitvallen dan geraamd.

De invoering van de Omgevingswet is van kracht geworden per 1 januari 2024. De gevolgen van de inwerkingtreding van de Omgevingswet worden gemonitord om de effecten te kunnen meten. De resultaten worden in een afzonderlijk voorstel gedeeld. Het resultaat zal een beeld vormen om de huidige dienstverlening en de kostencomponent inzichtelijk te maken.

In het coalitieakkoord is besloten tot verruiming van de termijnen automatische incasso. Vanaf 2023 zijn de termijnen aangepast naar twaalf maanden. Burgers hebben de keus tot de afgifte van een automatische incasso en beschikken hierbij over twaalf maandelijkse termijnen om hun betalingsverplichting te voldoen.

Bedragen x € 1.000

Lokale heffingen	Rekening 2023	Begroting 2024	Begroting 2025	MJB 2026	MJB 2027	MJB 2028
Forensenbelasting	1.516	1.664	1.664	1.664	1.664	1.664
Onroerende zaakbelasting eigenaren	10.194	10.563	11.039	11.486	11.890	12.335
Onroerende zaakbelasting gebruikers	1.707	1.879	1.989	2.081	2.187	2.269
Toeristenbelasting	1.242	960	1.700	1.700	1.700	1.700
Totaal Belastingen	14.660	15.066	16.392	16.931	17.441	17.968
Rioolheffing	5.272	5.248	5.648	5.648	5.648	5.648
Afvalstoffenheffing	5.922	6.192	6.384	6.384	6.784	6.784
Reinigingsrecht	150	160	160	160	160	160
Totaal Heffingen	11.344	11.600	12.192	12.192	12.592	12.592
Bedrijveninvesteringszone (BIZ)	78	90	175	175	175	85
Begraafrechten	470	424	454	454	454	454
Brug- en sluisgelden	292	387	389	389	389	389
Havengelden	343	245	265	265	265	265
Leges Burgerzaken	612	478	478	478	478	478
Leges omgevingsdiensten	1.227	1.338	1.338	1.369	1.369	1.369
Leges Openbare ruimte	409	222	222	222	222	222
Leges overige diensten EDR	36	36	36	36	36	36
Marktgeden	21	51	51	51	51	51
Precariobelasting	93	88	92	92	92	92
Veergelden	83	83	86	86	86	86
Totaal Leges en rechten	3.666	3.442	3.586	3.617	3.617	3.527
Kwijtschelding	-275	-349	-349	-349	-349	-349
Totaal Kwijtscheldingen	-275	-349	-349	-349	-349	-349
Totaal belastingen	29.395	29.759	31.821	32.391	33.301	33.738

Belastingen

De inkomsten uit een belasting (onroerende zaakbelastingen, precario-, toeristen- en forensenbelasting) zijn vrij besteedbaar. Voor uw raad zijn deze belastingen een instrument om middelen aan te wenden voor bestuurlijke ambities. Erg geldt geen wettelijke restrictie met betrekking bij de bepaling van het tarief enkel een morele en maatschappelijke norm. Deze paragraaf geeft ook inzicht in de kostentoe rekeningen (heffingen en rechten) van onze diensten die via belastingen worden betaald. Deze diensten kunnen slechts tegen de kostprijs worden aangeboden. Winst maken op onze diensten is wettelijk niet toegestaan.

- Onroerende zaakbelastingen (OZB)

De gemeenteraad is bevoegd de OZB vrij te verhogen of te verlagen. De in het verleden bestaande landelijke macronorm is afgeschaft. De toename in de opbrengst OZB bestaat voor € 408.000 uit inflatie- en loonontwikkeling en € 70.000 voor uitbreiding van het vastgoed-areaal (nieuwbouw minus sloop). De OZB-opbrengst stijgt na correctie van het areaal met circa 3,8% en bedraagt in totaal € 478.000 ten opzichte van het jaar 2024.

Maatstaaf WOZ-waarde

Voor het bepalen van de tarieven van de OZB is de totale heffingsgrondslag bepalend. De grondslag is de totale waarde van alle onroerende zaken gelegen in de gemeente naar de waardepeildatum 1 januari 2024. De waardebepaling van het totale onroerend goed voor de Wet waardering onroerende zaken (Wet WOZ) vindt plaats in oktober. Uit een eerder door het CBS gepubliceerd bericht blijkt dat een koopwoning in januari 2024 landelijk gemiddeld 3% duurder was dan een koopwoning in januari 2023. Uit voorlopige prognoses met betrekking tot de waardebepaling voor belastingjaar 2024 verwachten wij een gemiddelde stijging van de WOZ-waarde van 7%. De gemiddelde woningwaarde in het noorden van Nederland ligt beduidend lager dan in de overige delen van Nederland. In de woningmarkt is de vraag naar koopwoningen nog steeds groter dan het aanbod. Dit verklaard mede dat in de noordelijke regio van Nederland een hogere gemiddelde waarde stijging waarneembaar is. Bij de bepaling van de tarieven onroerende zaakbelastingen is het percentage van 7% als uitgangspunt genomen.

De grafiek geeft de waardeontwikkeling van het onroerend goed in onze gemeente over de afgelopen periode sinds 2015 weer. De OZB-tarieven worden verlaagd met het gemiddelde stijgingspercentage van de woningen respectievelijk de niet-woningen of verhoogd bij een gemiddelde daling van het onroerend goed. Dit principe is gebaseerd op basis van het uitgangspunt van communicerende vaten. Aansluitend vindt de doorrekening van het inflatiecijfer plaats en besluitvorming tot verdere budgetaanpassing.

De verwachte heffingsgrondslag bedraagt voor het belastingjaar 2025 ruim 9 miljard. Het onroerend goed dat bestemd is om in te wonen stijgt ongeveer met 7%. De heffingsgrondslag van bedrijfspanden stijgt op basis van voorlopige prognoses ongeveer met bijna 2%. Op een deel van het bedrijfspanden wordt jaarlijks

afgeschreven op basis van technische en functionele veroudering. Wij verwijzen u naar de grafiek. Het merendeel van de totale opbrengst OZB wordt opgebracht door de eigenaren van de woningen.

Wet Waardering onroerende zaken (Wet WOZ)

De WOZ-waarde wordt gebruikt als grondslag voor de gemeentelijke onroerende zaakbelastingen (OZB), de forensenbelasting en de BIZ-heffing. De Belastingdienst en de waterschappen gebruiken de WOZ-waarde voor de inkomsten- vermogensbelasting en Waterschapheffingen. Op basis van de wet- en regelgeving wordt jaarlijks gecontroleerd op de uitvoering van de taxaties door de Waarderingskamer. De Waarderingskamer heeft periodiek contact met gemeenten over de voortgang en kwaliteit van de werkzaamheden en verricht hiertoe onderzoek. De resultaten worden gepubliceerd op het internet. In de afgelopen jaren heeft de gemeente De Fryske Marren het predicaat zeer goed mogen ontvangen. De inspanningsverplichting is erop gericht om dit te behouden.

Steeds vaker maken woningeigenaren bezwaar tegen de WOZ-waarde via no-cure-no-pay bureaus. Dat is voor de eigenaren gratis. Is een bezwaar gegrond dan kan er in bepaalde gevallen een onkostenvergoeding verschuldigd zijn. Er zijn bezwaarmakers die ieder jaar via een ander bureau opnieuw de juistheid van de WOZ-waarde bestrijden. Via direct contact met de burger en het kosteloos beschikbaar stellen van een taxatieverslag wordt in een groot aantal situaties een bezwaar via een no-cure-no-pay bureau voorkomen. Dit levert een aanzienlijke kostenbesparing op in tijd en geld.

- BIZ-heffing

Op verzoek van de winkeliers Joure en Lemmer is er een bedrijven investeringszone in het leven geroepen. Via een BIZ-heffing betalen aangesloten winkeliers een extra belasting. Via een subsidie keren wij deze belastingopbrengst uit aan de winkeliersvereniging. De BIZ-heffing- Joure is op verzoek van de winkeliersvereniging verlengd voor een periode van vijf jaar. De BIZ-heffing-Lemmer is vanaf 2024 geldig. De aangesloten winkeliers betalen een extra heffing op de onroerendezaakbelastingen die wordt uitgekeerd aan de vereniging van winkeliers. Begrotingstechnisch heeft dit geen invloed op het resultaat van de vast te stellen begroting 2024. De opbrengst wordt geraamd op € 70.000 voor Joure en € 85.000 voor Lemmer

- Forensenbelasting

De tarieven forensenbelasting worden vanaf 2021, op basis van het aangenomen amendement, verhoogd met het inflatiecijfer. In 2025 bedraagt het inflatiecijfer 4,15%. Met de beschikbare middelen kan het ingezette recreatievriendelijk beleid worden doorgezet en nader worden versterkt. Overeenkomstig het aangenomen amendement is in 2024 het maximale tarief verhoogd naar € 1050,-. Overeenkomstig het ingezet beleid zijn de tarieven 2025 aangepast. Om het effect van stijgende woningprijzen te compenseren kan het variabele tarief van de forensenbelasting met het gemiddelde percentage van 2,85% worden verlaagd.

- Toeristenbelasting

De ondernemers die tegen een geldelijke vergoeding verblijf aanbieden aan niet-ingezetenen van de gemeente dragen de ontvangen toeristenbelasting af aan de gemeente. Zij zijn gerechtigd de belasting te verhalen op de toeristen. Naast het verblijf van toeristen voor recreatieve doeleinden betalen ook arbeidsmigranten, als zij geen ingezetenen zijn van de gemeente, toeristenbelasting. Conform besluitvorming is het tarief met ingang van 2025 aangepast van € 1,20 naar € 2,00.

De opbrengst kan opgedeeld worden in een vast en een variabel deel. Het vaste deel van de toeristenbelasting wordt opgebracht door forfaitaire bedragen bij de vaste stand- en ligplaatsen bij recreatieterreinen of schiphuizen. Het variabele deel ($\frac{2}{3}$ deel) van de opbrengst is afhankelijk van het daadwerkelijke verblijf van toeristen.

- Precariobelasting

Het tarief voor het innemen van gemeentegrond voor het stallen van terrassen blijft ongewijzigd. Een terrashouder is vrijgesteld van heffing als in een huurovereenkomst met de gemeente de ondergrond van het terras onderdeel is van de huursom. Het tarief bedraagt € 27,50 per m2 ingenomen ruimte. Verder heffen wij een belasting op tijdelijk grondgebruik (standplaatsen) voor verkoop van marktwaren en uitstallingen.

Heffingen en rechten

De activiteiten waarvan de kosten via een heffing of een recht worden verhaald, staan op een taakveld. Alle toerekenbare (directe) verhaalbare kosten worden toegerekend. Daarbovenop is het toegestaan om volgens de kostenplaatsmethode een deel van de overheadkosten toe te rekenen. Het meerjarenperspectief geeft per heffing of vergunningstelsel (legesverordening) inzage in de mate van kostendekkendheid. In de bijlage zijn de kosten van de activiteiten meer gedetailleerd onderverdeeld naar kostensoorten.

Algemene beleidsuitgangspunten:

Onderwerp	Beleid
Beleid, bezwaar en handhaving	De kosten van deze werkzaamheden zijn wettelijk niet verhaalbaar en daarom niet toegerekend
Batig saldo	De boven de raming ontvangen inkomsten vloeien terug naar de belastingplichtige

- Rioolheffing

De kostenraming is gebaseerd op het water en rioleringsprogramma. Ieder jaar worden deze kosten geïndexeerd en worden loonstijging en inflatie wel doorbelast via de rioolheffing om te kunnen voldoen aan het uitgangspunt van kostendekkende tarieven. Voor 2025 wordt het tarief gewijzigd naar aanleiding van de toename in de personeelskosten en inhuur personeel. worden vastgesteld door een dotatie uit de voorziening van € 460.000 en doorrekening structurele lagere lasten en personele inzet voor de komende jaren. Hiermee wordt de inflatie alsmede loonkostenstijging volledig afgedekt.

Beleidsuitgangspunten rioolheffing:

Onderwerp	Beleid
Veegkosten	Een deel van de veegkosten zijn toegerekend aan het taakveld riolering omdat waterafvoer in de straten in het stedelijke gebied is geborgd bij zware regenbuien. Het overige deel van de kosten betalen we via de afvalstoffenheffing en uit de algemene middelen
Heffingskosten	15% van de heffingskosten (urenraming) is toe te rekenen
Baggeren en hekkelen	Overeenkomstig het vGRP (zie ook bij lig- en havengelden)
Uitbreidingsinvesteringen	Niet toegerekend, de kosten kunnen via activering en afschrijving worden bekostigd

- Afvalstoffenheffing

Bijna alle kosten van het taakveld afval (inzameling) zijn toe te rekenen. Slechts een klein deel zijn wettelijk niet toerekenbaar. Dit zijn kosten van beleid, bezwaar en handhaving. De kosten voor 2025 nemen toe als gevolg van de doorrekening van de inflatie en loonkosten. Om de norm van kostendekkende tarieven na te streven worden de tarieven met gemiddeld 5,1% verhoogd.

Beleidsuitgangspunten afvalstoffenheffing:

Onderwerp	Beleid
Veegkosten	Een deel van de veegkosten zijn toegerekend aan het taakveld afval omdat een deel van het zwerfafval is toe te rekenen tot de taak van afvalinzameling.
	Het overige deel van de kosten betalen we via de rioolheffing en uit de algemene middelen
Heffingskosten	20% van de heffingskosten (urenraming) is toe te rekenen
Containers voor medicijnen	Correctie door kosten van gratis beschikbaar gestelde containers voor medicinale doeleinden

- **Reinigingsrechten**

We bieden bedrijven de mogelijkheid om hun afval via onze afvalvoorzieningen af te voeren. Dit is echter geen wettelijke taak maar een dienst voor bedrijven waarvan gebruik kan worden gemaakt. Uit de Wet Markt en Overheid volgt dat de tarieven kostendekkend moeten zijn. We concurreren met onze dienstverlening met andere private bedrijven die ook bedrijfsafval inzamelen.

Het tarief dient te worden verhoogd 7% op basis van de doorrekening van de inflatie en personeelskosten. Over de reinigingsrechten wordt btw in rekening gebracht omdat de gemeente voor het ophalen van bedrijfsafval als ondernemer wordt beschouwd. De in rekening gebrachte btw dragen we af. Het btw-compensatiefonds is niet van toepassing zodat we het verschil van € 13.000 tussen de af te dragen btw van € 30.000 en de te betalen btw van € 17.000 moeten doorberekenen om geen concurrentievervalsing met private partijen teweeg te brengen en de kostendekkendheid op de juiste voet te berekenen.

Beleidsuitgangspunten reinigingsrechten:

Onderwerp	Beleid
Btw	De omzetbelasting zijn volgens de belastingrechter kosten die zijn toe te rekenen. De vuilnisauto wordt gebruikt voor de inzameling van bedrijfsafval. Een deel van de btw wordt naar verhouding doorberekend
Milieuterreinen	Bedrijfsafval wordt niet geaccepteerd op de milieuterreinen, daarom zijn er geen kosten van het milieuterrein toegerekend
Heffingskosten	1% van de heffingskosten (urenraming) is toe te rekenen

- **Lijkbezorgingsrechten**

Ons beleid om tot meer kostendekkende tarieven te komen is gebaseerd op de notitie '15 Locaties om te gedenken'. De tarieven worden in 2024 met het inflatiecijfer verhoogd. Ruim 50% van de kosten worden nu verhaald op de aanvragers van deze diensten. Het grafrecht wordt in de regel afgekocht voor een bepaalde periode. De ontvangen afkoopsom is voor de gemeente een verplichting om het graf gedurende de periode ter beschikking te stellen. Aangezien de inkomsten en de kosten van onderhoud niet in hetzelfde (belasting)jaar vallen volgt uit de BBV dat de kosten- en de inkomstenraming volgens het matchingprincipe moet worden verwerkt. Dit zou via een voorziening moeten gebeuren. In de praktijk is deze werkwijze zeer bewerkelijk zodat deze door ons en andere gemeentes niet wordt toegepast.

- **Precariorechten**

Is een terras op eigen grond gelegen en is deze grond een openbaar gebied waarvoor de gemeente kosten maakt dan worden deze kosten verhaald via de precariorechten. Alleen de verhaalbare kosten zijn toegerekend. De kosten van deze activiteit zijn ondergebracht bij het taakveld overige baten en lasten. Het tarief is gelijk aan het tarief van de precariobelasting.

- Leges

De inwerkingtreding van de omgevingswet is met ingang van 2024 van kracht geworden. Dit betekent dat in 2024 wordt gemonitord hoe de gewijzigde regelgeving in de uitvoering alsmede kosten en baten uitwerking zal hebben. In de huidige uitwerking is rekening gehouden met doorrekening van het inflatiepercentage in de tarieven. Daar staat tegenover dat milieu- en vooroverlegkosten als leges kunnen worden geheven.

De activiteiten voor het verrichten van diensten die vallen onder de Europese dienstenverlening (titel 3) zijn per vergunningstelsel niet volledig kostendekkend.

Beleidsuitgangspunten legesheffing:

Onderwerp	Beleid
Naturalisatiekosten (titel 1)	Niet toegerekend, kosten zijn wettelijk niet verhaalbaar. De gemeente vervult een kasfunctie. De baten zijn apart in de bijlage benoemd
Ambtshalve vergunning (titel 2)	Niet toegerekend, er is geen sprake van een dienst omdat het algemene en niet het individuele belang wordt gediend bij deze vergunningen
Milieubeheer (titel 2)	Niet toegerekend, kosten zijn vooralsnog wettelijk niet verhaalbaar
Legalisatie (titel 2)	Niet toegerekend, kosten van legaliseringswerkzaamheden zijn niet verhaalbaar omdat een handhavingstaak niet is te herleiden naar een individueel verleende dienst

- Marktgeden

Een deel van de kosten worden verhaald op kooplieden die een standplaats innemen voor de verkoop van hun waren. De tarieven zijn ongewijzigd in samenhang met de relatie tot de precariobelasting.

- Haven, brug-, sluis en veergelden

We streven er niet naar om alle kosten te verhalen op de gebruikers van haven-, brug-, sluis- en de veergelden (HBSV-gelden). Ook andere (niet betalende) gebruikers hebben profijt van deze infrastructurele voorzieningen. De kosten die we jaarlijks maken ten behoeve van ons watergebied zien we terug bij de HBSV-gelden. Ongeveer een derde van de kosten verhalen we op de gebruikers van voorzieningen die we treffen om ons watergebied te onderhouden en zo aantrekkelijk te maken voor het (vaar)toerisme. Het overige deel betalen we uit de algemene middelen of wordt op indirecte wijze gefinancierd uit de vrije belastingen.

Beleidsuitgangspunten havengelden:

Onderwerp	Beleid
Bagger- en oeverkosten	De oeverkosten worden op basis van werkelijke inkoopcondities doorberekend. De baggerkosten zijn toebedeeld aan de taakvelden (verordeningen): riolering en economische havens & waterwegen. Een deel van de kosten betalen we via de algemene middelen

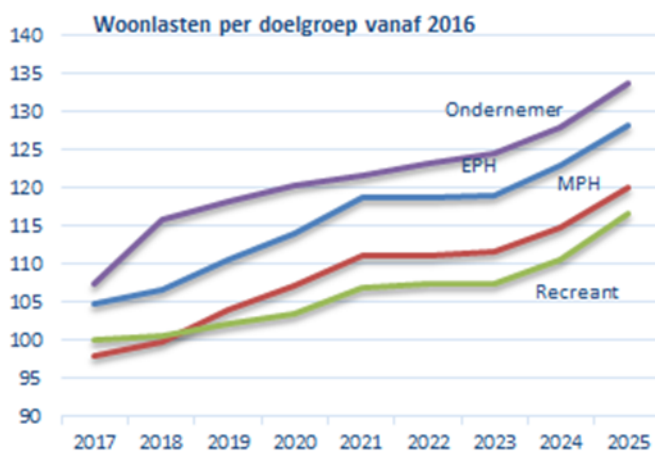
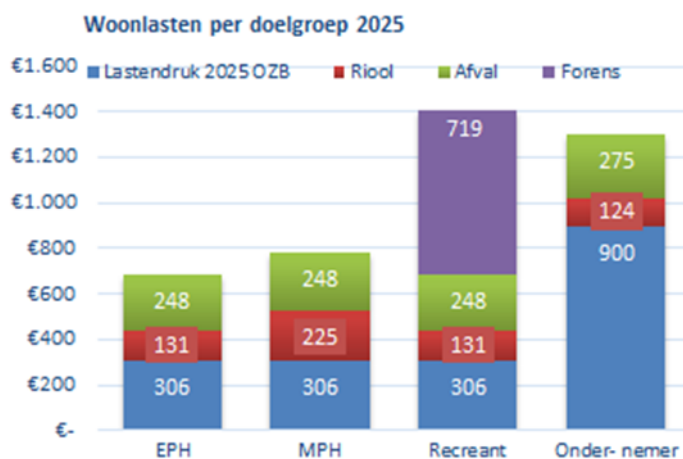
Woonlastenontwikkeling

De macronorm als instrument van de regering om een landelijke OZB-stijging te controleren is afgeschaft. Daarvoor in de plaats biedt het COELO een lokale lasten calculator om gemeentes met elkaar te vergelijken. De getoonde informatie is openbaar toegankelijk. Wij vergelijken ons bij voorkeur met de (buur)gemeentes Súdwest-Fryslân, Heerenveen en de Noordoostpolder. Al jaren achtereen liggen de gemeentelijke lasten voor onze inwoners lager dan deze buurgemeentes.

De hoogte van de verschuldigde gemeentelijke belastingen maken we inzichtelijk met doelgroepen. We onderscheiden de volgende doelgroepen belastingbetalers:

- Eenpersoonshuishouden;
- Meerpersoonshuishouden;
- een recreant (niet ingezetene van de gemeente) met een woning;
- een ondernemer met een pand in eigendom en gebruik.

Voor het bepalen van de hoogte van de OZB-aanslag is uitgegaan van een gemiddelde woningwaarde van € 360.000 en van een gemiddelde waarde van € 177.000 voor een bedrijfsgebouw. De gemeentelijke lasten voor de inwoners neemt gemiddeld met 4,5% toe voor zowel een één- en een meerpersoonshuishouden. Voor een recreant is dit 5,6%. De lasten voor een ondernemer stijgen met bijna 4,5%. De grafiek toont de lastenontwikkeling over de periode 2016 – 2025.

Een beschrijving van het kwijtscheldingsbeleid

De gemeente verleent kwijtschelding als de belastingschuldige onvoldoende vermogen en/of betalingscapaciteit heeft om de belastingaanslag geheel of gedeeltelijk te betalen. De Gemeentewet en de Uitvoeringsregeling Invorderingswet geven ruimte om een aantal beleidskeuzes te maken voor het voeren van een ruimer kwijtscheldingsbeleid. Een belastingplichtige komt in aanmerking voor kwijtschelding van de onroerende zaakbelastingen, rioolheffing en de afvalstoffenheffing. We hanteren als kwijtscheldingsnorm (de kosten van bestaan) de netto AOW-normbedragen in plaats van de bijstandsnorm uitkeringen. Daardoor komen belastingplichtigen eerder in aanmerking voor kwijtschelding. Ook merken we voor het bepalen van de betalingscapaciteit de te betalen kosten van kinderopvang aan als uitgaven.

De hoogte van het kwijt te schelden bedrag is stabiel en beweegt de laatste jaren binnen een bandbreedte van € 310.000 – € 350.000. Voor 2025 verwachten wij een bedrag van € 350.000 aan gemeentelijke heffingen kwijt te schelden. Een bedrag van € 320.000 rekenen we toe aan de afvalstoffen- en de rioolheffing. Het overige deel van € 30.000 heeft betrekking op de OZB.

Een overzicht van de tarieven 2025

Het onderstaande overzicht bevat een inkijk in een deel van de tarieven 2025 ten opzichte van 2024.

Overzicht tarieven gemeentelijke heffingen	2024	2025	Percentage stijging
WOZ-waarde			
Woning (gemiddelde waarde)	€ 337.000	€ 360.000	6,8%
Bedrijfsobject (voorbeeldwaarde)	€ 174.000	€ 177.000	1,7%
Onroerende zaakbelastingen (OZB)[2]			
Eigenaar: woning	0,0877%	0,0850%	-3,1%
Eigenaar: niet-woning	0,2846%	0,2905%	2,1%
Gebruiker: niet-woning	0,2140%	0,2184%	2,1%
Forensenbelasting			
Percentage van de WOZ-waarde	0,1999%	0,1936%	-3,2%
Minimum	€ 177,20	€ 184,50	4,1%
Maximum	€ 1.050,00	€ 1.093,60	4,2%
(Water)toeristenbelasting			
Variabel tarief	€ 1,20	€ 2,00	66,7%
Verhuur standplaats (stacaravan) 7,5 maanden of langer (maximum)	€ 169,00	€ 176,00	4,1%
Rioolheffing (tot 200 m3 waterafvoer)			
Gebruik door één persoon	€ 125,00	€ 131,00	4,8%
Gebruik door meerdere personen	€ 214,00	€ 225,00	5,1%
Recreatief gebruik (woningen)	€ 125,00	€ 131,00	4,8%
Recreatief gebruik (roerende zaken)	€ 58,00	€ 61,00	5,2%
Bedrijfsmatig gebruik	€ 119,00	€ 124,00	4,2%
Gebruik voorziening voor afvoer hemelwater	€ 58,00	€ 61,00	5,2%
100 m3 (extra eenheid) waterafvoer	€ 92,00	€ 96,00	4,3%
Afvalstoffenheffing			
Container 180 liter voor restafval + 240 liter GFT-afval	€ 236,00	€ 248,00	5,1%
Container 240 liter voor restafval + 240 liter GFT-afval	€ 300,00	€ 315,00	5,0%
Ondergrondse afvalvoorziening of collectief gebruik containers	€ 236,00	€ 248,00	5,1%
Extra container 240 liter GFT-afval	€ 70,00	€ 73,00	4,3%
Extra container 180 liter restafval	€ 138,00	€ 145,00	5,1%
Extra container 240 liter restafval	€ 199,00	€ 209,00	5,0%
Reinigingsrechten (exclusief btw)	€ 257,00	€ 275,00	7,0%
Precariorecht/belasting			
Terras per m2 ingenomen gemeentegrond	€ 27,50	€ 27,50	0,0%
Leges			
Voltrekken van een huwelijk, vanaf	€ 141,60	€ 147,45	4,1%
Afgifte paspoort, vanaf	€ 77,50	€ 77,50	0,0%
Afgifte Nederlands identiteitskaart, vanaf	€ 37,50	€ 37,50	0,0%
Afgifte rijbewijs, vanaf	€ 42,00	€ 42,00	0,0%
Omgevingsvergunning, vooroverleg	€ 164,00	€ 170,80	4,1%
Omgevingsvergunning, bouwsom van € 170.000 (excl. welstand)	€ 3.655,00	€ 3.806,00	4,1%
Lijkbezorgingsrechten			
Recht op een graf voor 40 jaar	€ 2.490,00	€ 2.593,00	4,1%
Begraven van een persoon van 12 jaar of ouder	€ 1.229,00	€ 1.280,00	4,1%

Paragraaf Weerstandsvermogen en risicobeheersing

Korte omschrijving

In deze paragraaf leest u over de relatie tussen het weerstandsvermogen, de weerstandscapaciteit en ons risicomanagement. Deze informatie voldoet aan de voorschriften van het BBV (Besluit begroting en verantwoording) en de Financiële verordening De Fryske Marren.

Wat is weerstandsvermogen en weerstandscapaciteit?

De gemeente heeft een geldbuffer nodig om grote tegenvallers op te vangen. Dan hoeven we niet bij iedere tegenvaller het beleid aan te passen.

- De weerstandscapaciteit is het bedrag dat de gemeente daarvoor apart houdt.
- Het weerstandsvermogen is de verhouding tussen de buffer die we daadwerkelijk hebben en de risico's waarvoor we geen beheersmaatregelen hebben.

Verderop in deze paragraaf leest u hoe we beide entiteiten berekenen.

We willen de impact van risico's minimaliseren

Dit is wat we daarvoor doen:

- Ons weerstandsvermogen is ruim voldoende.
- De nu voorliggende begroting 2025-2028 baseren we op de actualisatie van risico's, opgenomen in de jaarrekening 2023. Dit is op basis van de uitgangspunten van de nota 'risicomanagement, weerstandsvermogen en kengetallen'.
- De totale maximale financiële omvang van de top 20 aan risico's is ongeveer € 19,2 miljoen.
- Het is 90% zeker dat alle risico's kunnen worden afgedekt met een bedrag van afgerond € 8 miljoen. Dat is de benodigde weerstandscapaciteit.
- De top 20 aan risico's bepaalt voor ongeveer 50% het totale benodigde weerstandsvermogen.
- We houden nieuwe ontwikkelingen en de bijbehorende risico's in de gaten.

Context en achtergrond

Er is een risico-inventarisatie uitgevoerd

We willen risico's op de bedrijfsvoering namelijk beheersbaar maken. De gemeente kan alleen verantwoorde beslissingen nemen als ze inzicht heeft in de huidige en toekomstige risico's. Zo zorgen we dat deze risico's in verhouding staan tot de vermogenspositie van de gemeente.

Het weerstandsvermogen is berekend op basis van de risico-inventarisatie

In deze paragraaf vindt u de resultaten van de risico-inventarisatie op basis van de 20 TOP-risico onderwerpen uit de risico-inventarisatie en de Perspectiefnota 2025. Deze is op 17 juli 2024 vastgesteld door de raad.

Op 20 december 2023 is de nota 'Risicomanagement, weerstandsvermogen en kengetallen 2023-2026' door de raad vastgesteld. Met het beleid in deze nota verbeteren we de kwaliteit van het risicomanagement. Dit heeft ook zijn doorwerking op een meer betrouwbare berekening van het weerstandsvermogen. Om blijvend een geschikt beleidskader te waarborgen wordt deze nota 'Risicomanagement, weerstandsvermogen en kengetallen' eens in de vier jaar geactualiseerd. De eerstvolgende actualisatie vindt in 2026 plaats.

Kaderstellende beleidsnota's

- Financiële verordening De Fryske Marren: in de Financiële verordening (art. 212 Gemeentewet) zijn geen nadere eisen, anders dan reeds in de BBV (Besluit begroting en verantwoording) genoemde eisen, met betrekking tot de paragraaf Weerstandsvermogen opgenomen.
- Nota Risicomanagement, weerstandsvermogen en kengetallen 2023-2026 (vastgesteld in de raadsvergadering van 20 december 2023).

Wat willen we bereiken?

Als gemeente streven wij ernaar om de impact van de risico's te minimaliseren. Dit betekent dat we een weerstandsvermogen nastreven dat op z'n minst voldoende is. Hiervoor houden we een factor aan tussen de 1,0 en 1,4 ("voldoende" volgens de nota risicomanagement, weerstandsvermogen en kengetallen) ten opzichte van het benodigde weerstandsvermogen.

Wat gaan we daarvoor doen?

De nu voorliggende begroting 2025 baseren we op de actualisatie van risico's, opgenomen in de jaarrekening 2023. Dit op basis van de uitgangspunten van de nota risicomanagement, weerstandsvermogen en kengetallen die is vastgesteld in de raad van december 2023.

Hieronder lichten we dit toe met een opsomming van de onderwerpen en vervolgens per onderwerp een uitgebreide toelichting:

- Actualisatie van risico's opgenomen in de jaarrekening 2023
- Het beleid omtrent de weerstandscapaciteit en de risico's

Actualisatie van risico's opgenomen in de jaarrekening 2023

Om de risico's van Gemeente de Fryske Marren in kaart te brengen is in samenwerking met de teams een risicoprofiel opgesteld. In het onderstaande overzicht wordt echter alleen het aantal risico's gepresenteerd met de hoogste bijdrage aan de berekening van de benodigde weerstandscapaciteit met een maximum van 20.

bedrag x € 1.000

Tabel 1: Belangrijkste financiële risico's					
Risico-nummer	Risico	Kans	Maximaal financieel gevolg	Invloed	Beheersmaatregelen
R140	Open einde regelingen Sociaal Domein	70%	3.000	18.50%	Betere monitoring (eigen organisatie en landelijke ontwikkelingen)
R98	Elektriciteitsnetwerk	70%	1.500	9.27%	Politiek bestuurlijke lobby.
R112	Toename demonstraties, spanningen en opstoten/rellen	75%	1.000	6.60%	In voorbereiding - Tijdelijke beheersmaatregel is beroep op tijdelijke handhavers en compensatieregelingen vanuit het rijk. Bij pieken specifiek extra inhuren. Daar waar noodzakelijk is het inzetten van cameratoezicht van bestuur en/of het inzetten van particuliere beveiliging. Er is in een eerder stadium ruimte gecreëerd voor een uitbreiding van het aantal BOA's, met het oog op een grotere behoefte rondom inzet op toezicht en handhaving en de verschuiving van taken en verantwoordelijkheden richting Gemeente. De invulling hiervan staat echter onder druk, het is erg lastig om de formatie op peil te houden.

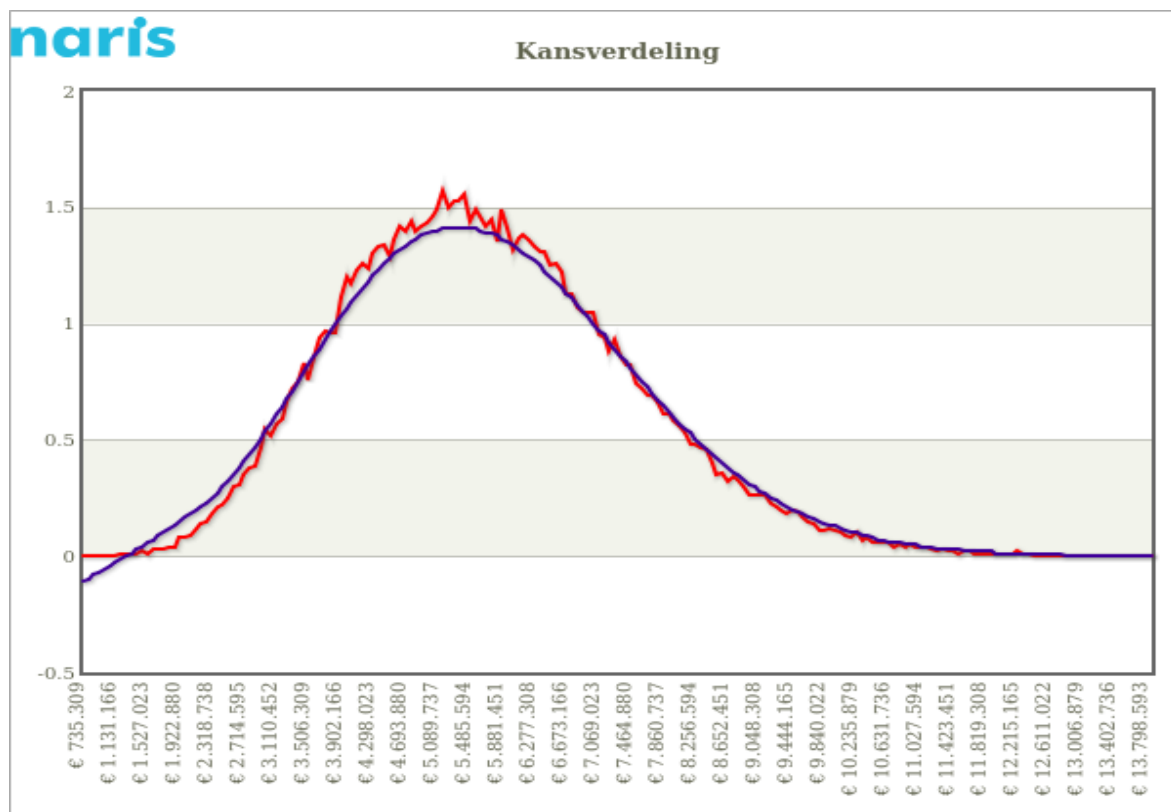
R104	Rampen en crisis (GRIP 4).	20%	3.500	6.19%	Afronden van het crisisplan. Opleiden en trainen van betrokken crisismedewerkers. De crisisorganisatie is volledig ge-update en wordt structureel onderhouden. Dit zijn risico beperkende maatregelen, preventief kan dit niet beheerst worden.
R113	Uitvoeringsprogramma woningbouw	50%	1.000	4.43%	Inhuur van externen
R139	Ontwikkeling nieuw warmtenet	75%	500	3.31%	Informatie ophalen bij externe partijen. Kennis en deskundigheid in huis halen.
R136	Krappe arbeidsmarkt	50%	750	3.31%	Actualiseren strategische personeelsplanning, specifiek inhuren.
R96	Onvoldoende kavels verkopen	30%	1.000	2.66%	Kritisch blijven op vestiging bedrijven
R138	De klimaatverandering, hoge worteldruk, laag grondwaterstand (peil) en veenweideproblematiek	90%	300	2.37%	wortels verwijderen, grond aanvullen, bestrating herstellen en in het ergste geval een boom verwijderen.
R135	Extreme inflatie	25%	1.000	2.22%	3x per jaar (PN, VJR en NJR) is mogelijkheid om bedrag bij te stellen.
R130	Inbraak IT-systemen	50%	500	2.20%	Periodiek actualiseren actieplan informatieveiligheid. Nulmeting uitvoeren voor BIO-cyclus.
R115	Verzakking wegen, bermen en kunstwerken	75%	300	2.00%	Onderhoud prioriteren op kwaliteitsniveau, grondwaterstanden monitoren.
R132	Toename ziektes en plagen in groen en water	60%	350	1.86%	Verhogen van de biodiversiteit: zorgen voor meer insecten die natuurlijke bestrijding leveren. Strategische communicatie met inwoners. Werkzaamheden verrichten om soorten uit het water te halen, actualiseren van beheerplan.
R105	Rampen en crisis (GRIP 3) (gemeentegrens overschrijdend)	10%	2.000	1.77%	Actualiseren van het crisisplan. Dit is nu onderhanden. Opleiden en trainen van betrokken crisismedewerkers (van GRIP 1 tot en met GRIP 4). De crisisorganisatie is volledig ge-update en wordt structureel onderhouden.

R40	Systemen of data (deels) niet beschikbaar door onbevoegde toegang	25%	750	1.66%	In de organisatie structureel bewustwording creëren met behulp van software. Nieuwe medewerkers ontvangen bij indiensttreding een basiscursus informatiebeveiliging en privacy. Inzetten van detectie en response software. Leveranciers structureel beoordelen. Periodiek actualiseren van Actieplan Informatieveiligheid. Daarnaast de BIO-actielijst met beheersmaatregelen actueel houden en laten vaststellen door de Directie. Rapporteren over de voortgang aan de Directie gaat conform de P&C-cyclus.
R25	Rentelast stijgt mogelijk fors	90%	200	1.59%	Rentebudget vroegtijdig verhogen.
R88	Onvoldoende kavels verkopen	20%	750	1.33%	Geen maatregel op gemeenteniveau
R122	Uitstellen investeringen onderwijshuisvesting	25%	500	1.12%	Actualisatie planning IHP
R131	Datalek (Grote omvang)	25%	500	1.11%	In de organisatie structureel bewustwording creëren met behulp van software. Nieuwe medewerkers ontvangen bij indiensttreding een basiscursus informatiebeveiliging en privacy. Periodiek actualiseren van het privacy beleid en datalek procedures. Opstellen van verwerkersovereenkomsten. Uitvoeren van DPIA's. Rapporteren over de bevindingen en risico's aan de Directie conform de P&C cyclus.

Onder de kolom invloed wordt verstaan: de invloed van het risico op het benodigde weerstandsvermogen. Op basis van de ingevoerde risico's is een risicosimulatie uitgevoerd. De risicosimulatie wordt toegepast omdat het reserveren van het maximale bedrag ongewenst is. De risico's zullen immers niet allemaal tegelijk en in hun maximale omvang optreden. Onderstaande figuur en de bijbehorende tabel tonen de resultaten van de risicosimulatie.

Uit de grafiek en de bijbehorende tabel volgt dat 90% zeker is dat alle risico's kunnen worden afgedekt met een bedrag van afgerond € 8.000.000 (benodigd weerstandscapaciteit).

Benodigde weerstandscapaciteit bij verschillende zekerheidspercentages	
Percentage	Bedrag
5%	€ 3.030.497
10%	€ 3.512.109
15%	€ 3.852.872
20%	€ 4.138.922
25%	€ 4.395.484
30%	€ 4.638.193
35%	€ 4.868.669
40%	€ 5.097.019
45%	€ 5.317.794
50%	€ 5.539.122
55%	€ 5.765.335
60%	€ 5.994.486
65%	€ 6.243.146
70%	€ 6.504.659
75%	€ 6.783.733
80%	€ 7.105.240
85%	€ 7.493.500
90%	€ 7.995.881
95%	€ 8.753.861

Nieuwe ontwikkelingen

Het is belangrijk om ook nieuwe risico's in beeld te brengen. Daarom houden we scherp alle nieuwe ontwikkelingen in de gaten. Hieronder een overzicht van wat er in 2025 gaat spelen.

Onzekerheid Gemeentefonds

Als gemeente ontvangen wij bijna de helft van onze inkomsten via het gemeentefonds. De nieuwe financieringssystematiek van het rijk heeft geleid tot verminderde inkomsten. Ondanks de Voorjaarsnota van het rijk en het afgesloten Hoofdlijnenakkoord blijft de terugval van de financiële middelen voor gemeenten bestaan. Hierdoor zijn de taken en middelen van onze gemeente op langere termijn niet in balans.

Onderhoud Oevers

Bij controles zijn er gebreken geconstateerd op een deel van de oeverconstructies vaarwegen. Deze gebreken zijn geconstateerd met de nodige veiligheidsrisico's waarbij er een kans bestaat op (blijvend) letsel. Het is hoognodig om een deel van onze oeverconstructies vaarwegen daarom te vervangen. Hoe langer er wordt gewacht met de vervanging van deze oeverconstructies hoe meer risico's we lopen op schade aan de oever of aanliggende verharding. Dit leidt tot ad hoc reparaties die uiteindelijk meer geld zullen kosten. Op basis van een extern rapport is een bedrag berekend dat de komende jaren jaarlijks benodigd is voor deze werkzaamheden. Op basis van inspecties wordt een meerjaren onderhoudsplan oeverconstructies vaarwegen opgesteld, dat de raad in 2025 ter vaststelling wordt voorgelegd.

Wethouderspensioenen

Met ingang van 2027 wordt het nieuwe pensioenstelsel van kracht. Vooralsnog zijn de wethouderspensioenen hierbuiten gelaten. De verwachting is echter dat ook deze pensioenen nog over zullen gaan naar het nieuwe stelsel. Dat zou betekenen dat de pensioenen van onze (oud-)wethouders over gaan naar een pensioenfonds. Wij hebben een 100% voorziening voor deze pensioenen. Bij overgang naar een pensioenfonds zal een kapitaal overgeheveld moeten worden. Er is nog niets bekend over hoe dit kapitaal berekend wordt en of dit aansluit bij onze voorziening. Dit kan (fors) hoger of (fors) lager zijn dan onze huidige voorziening.

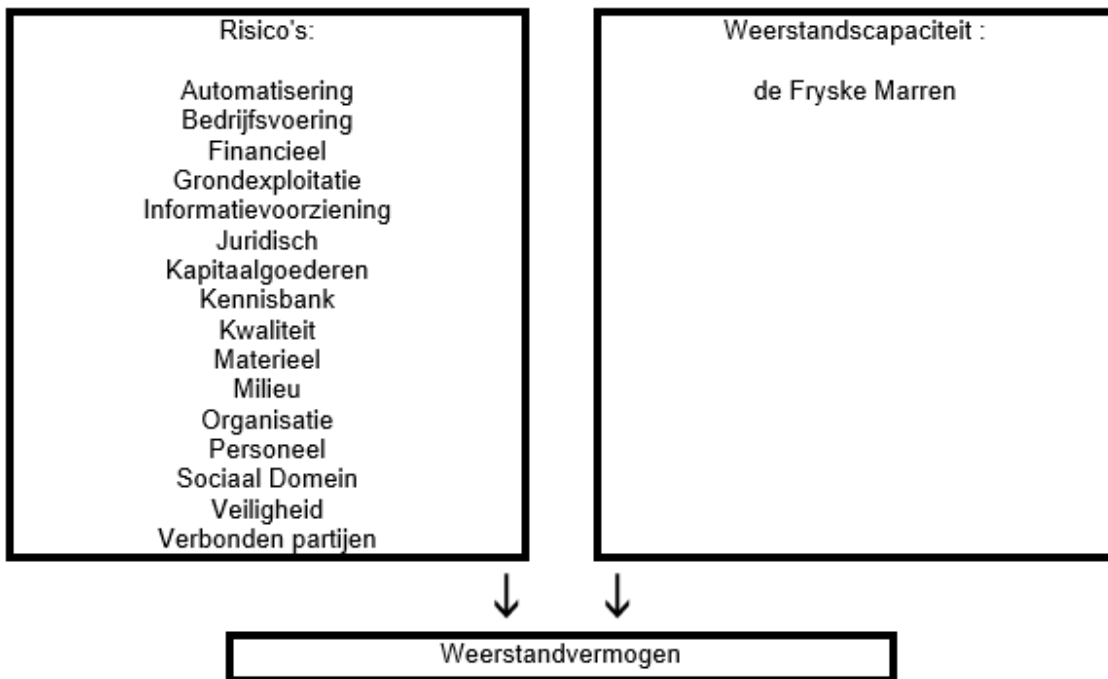
Het beleid omtrent de weerstandscapaciteit en de risico's

Zo berekenen we of we voldoende weerstandsvermogen hebben

Het weerstandsvermogen bestaat uit de vrije financiële middelen (incl. mogelijke maatregelen om het vermogen te vergroten) waarover de gemeente beschikt om de risico's af te dekken. De verhouding tussen weerstandsvermogen en weerstandscapaciteit geeft de weerstandsratio weer.

Beschikbare weerstandsvermogen	
De Fryske Marren	€ 21.236.000

De relatie tussen beide waarden wordt in onderstaande figuur weergegeven.

De benodigde weerstandscapaciteit die uit de risicosimulatie voortvloeit kan worden afgezet tegen het beschikbare weerstandsvermogen. De uitkomst van die berekening is het ratio getal voor het weerstandsvermogen van dit moment.

Ratio weerstandsvermogen =	Beschikbare weerstandsvermogen	=	€ 21.236.000	= 2,7
	Benodigde weerstandscapaciteit		€ 8.000.000	

De normtabel is ontwikkeld in samenwerking met de Universiteit Twente en het geeft een waardering in categorieën of klassen van de berekende ratio.

Waarderingcijfer	Ratio weerstandsvermogen	Betekenis
A	> 2,0	Uitstekend
B	1,4 < x < 2,0	Ruim voldoende
C	1,0 < x < 1,4	Voldoende
D	0,8 < x < 1,0	Matig
E	0,6 < x < 0,8	Onvoldoende
F	< 0,6	Ruim onvoldoende

Als gemeente streven we na om de impact van de risico's te minimaliseren. Dit betekent dat we een weerstandsvermogen nastreven dat op z'n minst voldoende is. Dat komt volgens bovenstaande tabel neer op een ratio weerstandsvermogen tussen de 1,0 en de 1,4 met waarderingcijfer C (zie ook nota risicomangement, weerstandsvermogen en kengetallen 2023-2026 vastgesteld in de raad van 20 december 2023). De ratio van onze organisatie valt in klasse A Dit duidt op een uitstekend weerstandsvermogen.

Kengetallen

Financiële kengetallen geven raadsleden inzicht in de financiële positie van de gemeente. Door de voorgeschreven set van uniforme kengetallen zijn gemeenten onderling vergelijkbaar. Bij de invoering van de kengetallen is door de wetgever een bewuste keuze gemaakt om geen norm op te leggen. Het is aan de gemeente zelf om de kengetallen te normeren. De toezichthouders (de provincies) beoordelen de kengetallen op basis van 3 (risico)categorieën: Minst risicovol (A), Neutraal (B) of Meest risicovol (C).

Om een gefundeerd oordeel te vormen over de samenhang van alle kengetallen heeft accountantskantoor BDO een methodiek gepresenteerd. Zij borduren voort op de (risico)categorieën die de provincies hanteren. Afhankelijk van de categorie en het kengetal worden er punten toegekend waarmee een totaalcijfer is te berekenen. Het voordeel hiervan is dat:

- er een totaaloordeel wordt gegeven over de financiële positie van de gemeente in vergelijking met de voorgaande en komende jaren;
- de financiële positie van onze gemeente kan worden vergeleken met andere gemeenten.

In onderstaande tabel wordt de puntentelling voor het berekenen van het totaalcijfer weergegeven. De hoogst mogelijke score is een 10, de laagst mogelijke score is een 3,2.

Nr.	Specificering kengetal naar categorie	Categorie A		Categorie B		Categorie C	
		%	Punten	%	Punten	%	Punten
1a.	Netto schuldquote zonder correctie doorgeleende gelden	< 90	3,0	90-130	2,0	> 130	1
1b.	Netto schuldquote met correctie doorgeleende gelden	< 90		90-130		> 130	
2.	Solvabiliteitsratio	> 50	4,0	20-50	2,7	< 20	1,3
3.	Grondexploitatie	< 20	1,5	20-35	1,0	> 35	0,5
4.	Structurele exploitatieruimte	> 0	1,0	0	0,6	< 0	0,3
5.	Belastingcapaciteit	< 95	0,5	95-105	0,3	> 105	0,1
			10,0		6,6		3,2

De netto (gecorrigeerde) schuldquote en de solvabiliteit zijn de belangrijkste kengetallen voor het bepalen van de financiële gezondheid van een gemeente. Aan deze 2 kengetallen wordt dus de hoogste scores toegekend. Hieronder wordt kort uitgelegd waar deze twee kengetallen inzicht in geven:

- Netto (gecorrigeerde) schuldquote: Dit kengetal geeft inzicht in het niveau van de gemeentelijke schuldenlast ten opzichte van het totaal van de baten. Het geeft daarmee een indicatie van het beslag dat de financieringslasten op de exploitatie leggen en daarmee op de vrije ruimte in de exploitatiebegroting. Hoe hoger de schuld, hoe hoger de netto schuldquote.
- Solvabiliteit: Dit kengetal geeft inzicht in de mate waarin de gemeente in staat is aan haar financiële verplichtingen te voldoen. Het geeft de verhouding tussen het eigen vermogen (het totaal van de algemene reserve en de bestemmingsreserves) en de totale balansomvang weer. Hoe hoger dit percentage, hoe gunstiger dit is voor de financiële weerbaarheid van de gemeente.

Streefwaarden gemeente de Fryske Marren

In de nota Risicomanagement, weerstandsvermogen en kengetallen die de raad in december 2023 heeft vastgesteld zijn onderstaande streefwaarden voor onze gemeente opgenomen. Per kengetal heeft de raad niet een exacte waarde als norm vastgesteld maar een categorie. Hierbij is rekening gehouden met de relevantie van het kengetal voor onze gemeente en in welke mate de streefwaarde verantwoord is binnen de totale beoordeling van de financiële positie.

Kengetal	Streefwaarde
Netto schuldquote zonder correctie doorgeleende gelden	Categorie B
Solvabiliteitsratio	Categorie B
Grondexploitatie	Categorie A
Structurele exploitatieruimte	Categorie B
Belastingcapaciteit	Categorie C

Daarnaast heeft de raad de streefwaarde voor het totaalcijfers van de kengetallen (afgerond op een heel cijfer) vastgesteld op 7 en dat de minimale waarde uit moet komen op 6. Komt het cijfers onder de 7 dan wordt dit toegelicht en aangegeven wanneer en hoe het weer uitkomt op een 7.

Kengetallen gemeente de Fryske Marren

In onderstaande tabel zijn de kengetallen opgenomen voor deze begroting en de meerjarenramingen. De kengetallen zijn gebaseerd op het overzicht meerjarenbalans in hoofdstuk 1.7 van de financiële begroting. De wijze van berekenen van deze kengetallen is wettelijk vastgelegd en hebben we opgenomen in bijlage 3.

Nr.	Specificering kengetal naar categorie	Begroting ultimo 2025		Begroting ultimo 2026		Begroting ultimo 2027		Begroting ultimo 2028	
		%	Punten	%	Punten	%	Punten	%	Punten
1A	Netto schuldquote	48,18	3,00	48,06	3,00	48,49	3,00	52,33	3,00
1B	Netto schuldquote gecorrigeerd voor alle verstrekte leningen	45,18		45,01		45,52		49,37	
2	Solvabiliteitsratio	27,71	2,70	27,98	2,70	27,74	2,70	25,97	2,70
3	Kengetal grondexploitatie	0,02	1,50	0,02	1,50	0,02	1,50	0,02	1,50
4	Structurele exploitatieruimte	4,82	1,00	1,77	1,00	1,18	1,00	-0,89	0,30
5	Belastingcapaciteit: woonlasten meerpersoonshuishouden	86,08	0,50	86,13	0,50	85,99	0,50	86,15	0,50
	Totale score		8,70		8,70		8,70		8,00

Uit deze tabel blijkt dat wij voor het kengetal Structurele exploitatieruimte het laatste jaar niet voldoen aan de nota weerstandsvermogen. Deze komt uit in categorie C i.p.v. B. De totale score voldoet echter alle jaren ruimschoots aan de streefwaarde.

Paragraaf Onderhoud kapitaalgoederen

Korte omschrijving

Gemeente De Fryske Marren heeft een aanzienlijk vermogen geïnvesteerd in kapitaalgoederen in de vorm van wegen, openbare verlichting, riolering, openbaar groen, oevers en kaden, vaarwegen, kunstwerken en gebouwen. Het onderhoud van deze kapitaalgoederen is van groot belang voor het zo optimaal mogelijk functioneren van de gemeente, onder meer op het gebied van leefbaarheid, veiligheid, vervoer en recreatie. Onderhoud is ook nodig om kapitaalvernietiging te voorkomen. Deze paragraaf geeft inzicht in het onderhoudsprogramma van de gemeentelijke kapitaalgoederen.

Per soort kapitaalgoed is een opzet gemaakt waarin de volgende onderwerpen aan de orde komen:

- context en achtergrond
- kaderstellende beleidsstukken
- financiële structuur
- wat willen wij bereiken
- wat willen wij ervoor doen
- trends en ontwikkelingen

1. Openbaar groen

Context en achtergrond

Het totale areaal is als volgt samengesteld:

Omschrijving	Eenheden
Totaal openbaar groen	circa 8 miljoen m2
Landschappelijk groen (berm, bosplantsoen, riet)	circa 5,3 miljoen m2
Stedelijk groen (gazon, heesters, sier)	circa 2,7 miljoen m2
Bomen	53.282 stuks
Sportvelden	51 stuks
Begraafplaatsen	15 stuks

Kaderstellende beleidsnota's

- Groenvisie 2023-2027

Op 21 juni 2023 is de groenvisie 'Een (be)leefbare gemeente voor mens en dier' door de gemeenteraad vastgesteld. Deze groenvisie is mede tot stand gekomen door de input van een groep enthousiaste inwoners die met ons hebben meegedacht. In de groenvisie is er aandacht voor de kwaliteit, veiligheid en biodiversiteit van groen. Er is meer menskracht en budget om het groen op het juiste onderhoudsniveau te brengen.

- Bermbeheersplan 2023-2027

De bermen in het buitengebied voeren we sinds 2018 uit conform het bermbeheersplan 2018-2027. Dit beleidsplan is gericht op vergroting van de biodiversiteit in de gemeente. De komende jaren zal vooral gelet worden op de beschermde soorten en worden ingezet op ecologisch bermbeheer. Dit doen we onder andere door de inzet van sinusbeheer. (grasmaaien)

- Waardevolle en Monumentale bomenlijst

Het college heeft een lijst vastgesteld met waardevolle en monumentale bomen. Voor deze bomen is een kapvergunning nodig. Deze bomen worden 1x in de drie jaar geïnspecteerd en beoordeeld op de criteria voor waardevolle en monumentale bomen. Deze lijst wordt onderdeel van het bomenbeleidsplan.

Financiële structuur

Het dagelijks onderhoud van het openbaar groen dekken we uit de exploitatiebudgetten.

Wat willen we bereiken?

- Het verduurzamen van onze groene afvalstromen. We reduceren we het groenafval door onder andere hergebruik van stobben, laten liggen van bladafval en sinusmaaien. Bij de stobbenwallen hebben we informatieborden geplaatst waarom we dit doen en monitoren we de bijdrage aan de biodiversiteit.
- Het landschap van De Fryske Marren versterken door het beheer op de landschapstypen per streek aan te passen. Hierbij wordt gekeken naar zowel de cultuurhistorie als het omliggende landschap. Het eigen karakter per dorp of in de stad wordt versterkt, waardoor het beeld groener wordt. Voor de dorps- en stadsranden, het buitengebied en de bedrijventerreinen komt de nadruk te liggen op natuurlijke overgangen naar het omliggende landschap. Groene verbindingen zijn belangrijk voor de biodiversiteit en het gebruik van het groen, ze zijn bepalend voor de identiteit.

Wat gaan we daarvoor doen?

- Tijdens de groenrenovaties passen we gebiedseigen beplanting toe die hierdoor minder gevoelig is voor ziekten en plagen door een beter groeikracht.
- We zorgen voor goede groeiplaatsomstandigheden met ruimte voor bomen en hun wortels
- We werken samen met de inwoners bij projecten van Operatie Steenbreek en verwijderen waar mogelijk gemeentelijke verharding. Als gemeente doen wij mee aan de landelijke actie van Steenbreek, het NK Tegelwippen. Hiermee motiveren we inwoners om hun tegels in de tuin te vervangen voor groen. De tegels mogen gratis op de gemeentewerf worden ingeleverd.
- In de Groenvisie is vastgesteld dat wij uitvoering willen geven aan de 3-30-300 regel. Dit betekent dat onze inwoners vanuit hun eigen woning 3 bomen zien, 30% van de straat bedekt is met schaduw en dat binnen 300 meter er een groene ruimte is om in te verblijven. Bij renovatieplannen kijken we waar de mogelijkheid is om invulling te geven aan de regel, met de juiste standplaatsen en groeiruimte voor de bomen.
- Wij planten voor elke 10 gekapte bomen er 11 terug. We werken met boomsoorten die van nature voorkomen in het betreffende landschapstype. We zorgen voor variatie zodat de kans op verspreiding van ziekten en plagen kleiner wordt.

2. Gebouwen

Context en achtergrond

De totale vastgoedportefeuille is als volgt samengesteld:

Omschrijving	Eenheden
Kernportefeuille	
1a. Beleidsondersteunend (maatschappelijk) vastgoed	103
1b. Vastgoed gemeentelijke diensten	56
1c. Monumentaal erfgoed 14 objecten	11
Strategische portefeuille	11
Overig vastgoed (op termijn) afstoten	16
Totaal	197

Naast bovengenoemde vastgoedobjecten beheert en onderhoudt ruimtelijk beheer circa 85 beeldende kunstwerken in de openbare ruimte.

Kaderstellende beleidsnota's

- **Vastgoedbeleid**
In mei 2019 is de Nota Vastgoedbeleid De Fryske Marren door de raad vastgesteld. In de nota zijn kaders opgenomen voor de eigenaarsrol die de gemeente heeft voor haar vastgoed. Helder is hoe wij omgaan met beheer, onderhoud, verhuur, verkoop, aankoop, en leegstand van ons vastgoed. Ook is duidelijk aangegeven hoe wij de prestaties van afzonderlijke vastgoedobjecten gaan meten en transparant gaan maken.
- **Nota Levenscyclusbeheer**
In januari 2023 heeft de raad de nota levenscyclusbeheer vastgesteld. Hierin staan de verschillende kaders voor het (planmatig) onderhoud van onze gebouwen beschreven.
- **Routekaart Verduurzaming**
In november 2022 is de Routekaart verduurzaming gemeentelijk vastgoed vastgesteld. Hierin staat hoe gemeente de Fryske Marren haar Vastgoedportefeuille gaat verduurzamen om daarmee te voldoen aan de afspraken uit het Klimaatakkoord, zonder daarbij op technische details in te gaan. De planning, de kosten en de resultaten in milieuwinst van de verduurzaming worden beschreven.
- **Monumentenbeleid**
In 2016 heeft de voorgenomen uitwisseling van rijksmonumenten tussen de stichting Behoud Rijksmonumenten-De Fryske Marren en de gemeente plaatsgevonden. De stichting ontvangt vanaf 2017 € 125.000 subsidie voor de nieuwe monumentenportefeuille. Voor de jaren 2023, 2024 en 2025 is deze subsidie verhoogd met € 25.000.

Financiële structuur

Bij vastgoed is sprake van calamiteiten- en dagelijks onderhoud en meerjarig planmatig onderhoud. De kosten voor het calamiteiten- en dagelijks onderhoud zijn opgenomen in de begroting. De kosten voor het meerjarig planmatig onderhoud dekken we nog vanuit een reserve. We onderzoeken in overleg met de accountant of het vormen van een voorziening een optie is vanwege de jaarlijkse schommelingen. Over de uitkomsten hiervan leggen wij de raad eind 2024 een voorstel voor.

Sinds 2019 is de gemeente, in ruil voor een kostprijs dekkende huurprijs, weer verantwoordelijk voor het onderhoud van Swimfun (=afkorting voor subtropisch zwembad Swimfun, sporthal Sportfun, de gemeenschappelijke horeca en het bijbehorende terrein). De onderhoudskosten van Swimfun Joure maken onderdeel uit van de reserve vastgoed, maar zijn administratief afzonderlijk inzichtelijk.

3. Wegen

Context en achtergrond

Het totale areaal wegen is als volgt samengesteld:

Omschrijving	Eenheden
Asfalt (m2)	2.408.000
Beton (m2)	123.953
Elementen (m2)	2.163.404
Halfverharding (m2)	155.704
Onverhard (m2)	19.726
Bermen (ha)	446
Wegen (km)	739
Fietspaden (km)	110

Bij wegen is, zoals bij alle kapitaalgoederen in het openbare gebied, sprake van een levensduur. Bij het onderhoud maken we onderscheid in dagelijks, klein en groot onderhoud. Dagelijks en klein onderhoud is ondergebracht bij de buitendienst, en voeren we uit via de begrotingsbudgetten. Het onderhoud wordt ingepland op basis van meldingen en werkzaamheden voortkomende uit het jaarplan wegen. Het grootschalig onderhoud voeren we middels een jaarplan uit, waarbij maatregelen zijn gericht op het verlengen van de levensduur. Daarnaast worden wegen vervangen wanneer groot onderhoud niet meer mogelijk is. Bij functiewijziging van de weg of door comfortverbeteringen kan het type verharding worden gewijzigd. Dit geldt vooral bij het omvormen van fietspaden met tegelverharding naar een betonverharding.

De jaarplannen worden opgesteld op basis van de tweejaarlijkse inspecties volgens de CROW methode (landelijk kennisplatform voor infrastructuur, verkeer en vervoer en openbare ruimte). Eventueel worden deze inspecties uitgebreid met nadere inspecties en onderzoeken. Samen met andere thema's zoals groen, riolering en initiatieven van derden worden de projecten integraal opgepakt.

Groot onderhoud en rehabilitaties worden uitgevoerd door derden waarbij de voorbereiding door de eigen dienst of onder regie plaatsvindt. Toezicht op de werken wordt door de eigen dienst gedaan.

Onkruidbestrijding op verharding

De onderhoudsniveaus voor onkruidbestrijding op verharding is vastgesteld op B-kwaliteit voor de openbare ruimte en A-kwaliteit voor de begraafplaatsen.

Kaderstellende beleidsnota's

Wegenbeleidsplan 2020-2024

In 2020 is het wegenbeleidsplan 2020-2024 vastgesteld in de raad. Het wegenbeleidsplan gaat in op de nieuwe ontwikkelingen op het beheer en onderhoud van wegen. Hierbij valt te denken aan de droogteproblematiek, daling van de bodem door de inklinken van het veenpakket in de ondergrond, risico gestuurd onderhoud, klimaatadaptatie en circulaire economie. In 2022 is het beleidsplan herijkt met een actuele meerjarenplanning. Dit alles geeft richting aan het beheer en onderhoud van de wegen. Speerpunten in het wegenbeleidsplan zijn Circulaire Economie met onder meer hergebruik van materialen in asfalt en betonproducten.

Financiële structuur

Het dagelijks onderhoud van wegen vindt plaats vanuit de reguliere budgetten. Voor vervanging van wegen vragen we jaarlijks geld aan bij de perspectiefnota. Daarnaast is er sprake van een voorziening, waar vanuit de dekking plaatsvindt van het groot onderhoud. De jaarlijkse onttrekking vanuit de voorziening vindt plaats conform de vooraf opgestelde en door het college geaccordeerde jaarplannen. Als de geplande onttrekking in 2024 van € 3.552.711 zal worden gerealiseerd is de stand van de voorziening op 1-1-2025 € 3.156.349. De jaarlijkse storting is € 3.898.151. De stand van de voorziening is voldoende om het groot onderhoud voortvloeiende uit het vastgestelde beheerplan de komende jaren te dekken.

Wat willen we bereiken?

Wij investeren in technisch sterke wegen (CROW niveau Basis) en een gemiddelde verzorgende staat. Het hierbij passende beeld van de weg is, dat wegen in sommige gevallen minder mooi mogen zijn, maar technisch in orde zijn. Gedifferentieerd onderhoud vertaalt zich in verschil per gebied of functie van de weg waarbij B staat voor Basis, L voor Laag en H voor een hoog niveau.

Gedifferentieerd scenario						
	Bedrijven-terrein	Buitengebied	Centra	Groengebied/park	Hoofdweg	Woongebied
Asfalt	B	B	H	H	B	B
Elementen	L	L	H	H	B	B
Beton	L	L	H	H	B	B

Wat gaan we daarvoor doen?

- De wegen, fiets- en voetpaden worden onderhouden conform het vastgestelde beleidsplan wegbeheer;
- Wij blijven ons inzetten op het verduurzamen van het areaal. Met name door te investeren in de vervanging van fietspaden naar betonfietspaden;

Trends en ontwikkelingen

In de gebieden met veen in de ondergrond daalt het onderhoudsniveau sneller door droogteschade. We moeten vaker groot onderhoud uitvoeren en eerder vervangen. Ook is een meer duurzame fundering van de wegen vereist. We zien langs de wegen steeds meer het verzakken van bermen en wortelopdruk van bomen. Deze aspecten hebben te maken met een matige opbouw in de ondergrond, beperkte groei-ruimte van bomen. Het steeds grotere en zwaardere verkeer op de buitenwegen zorgt voor veel rand- en berm-schade. Deze problematiek lossen we projectmatig op door de wegfundering en bermen te verstevigen. In 2020 zijn we als Gemeente de Fryske Marren deelnemer geworden van het initiatief Bouw Circulair en in het bijzonder de Betonketen Fryslân. Vanaf 2023 nemen we ook deel aan de asfaltketen. Met behulp van deze ketens willen we een verdere circulariteit en CO₂-reductie in de infraprojecten realiseren. Vanuit klimaatadaptatie en Operatie Steenbreek verwijderen we waar mogelijk verharding en passen we groen parkeren toe.

4. Openbare verlichting

Context en achtergrond

Het totale areaal openbare verlichting is als volgt samengesteld:

Omschrijving	Eenheden
lichtpunten	10.160
Aandeel LED	68%
Aandeel PLL	18%
Aandeel SON	6%
Aandeel PLC	6%
Aandeel TL	2%

Gemeente De Fryske Marren heeft een groot aantal lichtpunten in beheer. De gemeente heeft door het landelijke karakter een groot verschil tussen de kernen die verlicht zijn en het open gebied dat alleen op kruisingen en risicoplekken verlichting heeft. De gemeente behoort daarmee (bewust) tot de donkerste gemeenten in Nederland.

Kaderstellende beleidsnota's

In 2016 is Beleidsplan Openbare Verlichting 2016 - 2024 vastgesteld. Belangrijke uitgangspunten hierbij zijn duurzaamheid, veiligheid en beheerbaarheid. Het toepassen van LED verlichting past hier goed bij. Dit komt de duurzaamheid en de onderhoudskosten ten goede. De lopende afspraken met de coöperatie Openbare Verlichting en Energie Fryslân (OVEF) voldoen goed voor zowel de inkoop van energie voor de verlichting als het inkopen van diensten zoals oplossen van storingen en calamiteiten en het vervangen van verlichting.

Financiële structuur

Alle activiteiten ten aanzien van openbare verlichting dekken we uit de begroting. Daarnaast is er een jaarlijks krediet van € 185.000 beschikbaar voor de vervangingsinvesteringen van masten en armaturen. Daarbij is het uitgangspunt vervanging in LED en zo weinig mogelijk kapitaalsvernietiging.

Wat willen we bereiken?

Het beleid is gericht op de instandhouding van de openbare verlichting in De Fryske Marren. Hierbij kijken we ook naar het slim verduurzamen van het areaal.

Wat gaan we daarvoor doen?

Voor de uitvoering van het jaarplan 2024 zijn vooral oude armaturen met PLL (fluorescentie) lampen vervangen door LED varianten ook zijn er bijna duizend PLL lampen vervangen door een LED lamp waarbij het (nog in goede staat zijnde) armatuur behouden blijft. Dat levert per lichtpunt een energiebesparing van ongeveer 50% op.

Trends en ontwikkelingen

Vorig jaar werd duidelijk dat de PLL lamp in 2024 niet meer geproduceerd mag worden en door snel inkrimpende voorraden slechts beperkt verkrijgbaar zou zijn. Omdat het DFM areaal voor 33% uit dat type lamp bestond moest er snel een vervangingskeuze gemaakt worden, temeer omdat er vele lampen hun einde levensduur (maximaal aantal branduren) in 2024 zouden bereiken. Dit is opgelost door zowel oude armaturen met PLL als ook enkel de PLL lamp te vervangen door een led variant. Het aandeel PLL is daarmee met 15% gedaald. Tevens is gerealiseerd dat we collectief energie inkopen via de OVEF. Dit loopt voorspoedig en doordat de kWh prijs weer is gedaald zullen daar dit jaar geen financiële uitschieters zijn.

5. Kunstwerken

Context en achtergrond

Het areaal kunstwerken is als volgt samengesteld:

Omschrijving	Eenheden
vaste bruggen	182
duikerbruggen	23
beweegbare bruggen	18
onderdoorgangen	6
sluis	2
viaduct	1

Kaderstellende beleidsnota's

Het huidige beleidsplan kunstwerken 2020-2023 is vastgesteld door de raad. Hieraan koppelen we een meerjarenplanning en het jaarplan. Het jaarplan is uitgewerkt met behulp van de beheerssoftware iASSET. Op basis van nadere gerichte inspecties is in 2022 een herijkt meerjarenprogramma onderhoud (beheerplan) en meerjarenprogramma vervanging en renovatie door de raad vastgesteld. In 2024 wordt

een nieuw beleidsplan kunstwerken voorbereid, inclusief een nieuw meerjarenperspectief. Het streven is dit nieuwe beleidsplan in 2024 aan u voor te leggen.

Financiële structuur

Het dagelijks onderhoud van kunstwerken vindt plaats vanuit de reguliere budgetten. Voor vervanging van kunstwerken vragen we geld aan bij de perspectiefnota. Daarnaast is er sprake van een voorziening, waar vanuit de dekking plaatsvindt van het groot onderhoud. De jaarlijkse onttrekking vanuit de voorziening vindt plaats conform de vooraf opgestelde en door het college geaccordeerde jaarplannen.

Als de geplande onttrekking in 2024 van € 477.092 zal worden gerealiseerd is de stand van de voorziening op 1-1-2024 € 209.328. De jaarlijkse storting is € 555.915. De huidige stand van de voorziening is mogelijk niet voldoende om het groot onderhoud voortvloeiende uit het vastgestelde beheerplan de komende jaren uit te kunnen voeren.

Wat willen we bereiken?

De inzet van de middelen is gericht op duurzaam technische instandhouding (minimale instandhouding, functionaliteit en voorkoming van kapitaalvernietiging). Ook risico gestuurd beheer krijgt vorm. Alle kunstwerken zijn beschouwd op faalkansen en de daardoor mogelijke effecten. Dit is de basis voor het tijdig en doelmatig investeren in het vernieuwen van onderdelen of vervangen van gehele bruggen.

Wat gaan we daarvoor doen?

Op basis van alle inspectieresultaten is er een meerjarenprogramma onderhoud en vervanging gemaakt. Binnen dit programma worden de komende jaren onderhoudswerken en vervangingen geprioriteerd, voorbereid en uitgevoerd. Deze worden vastgelegd in de jaarplannen.

Trends en ontwikkelingen

We gaan door met het vervangen van de kleinere bruggetjes door kunststof composiet exemplaren in combinatie met betonfunderingen. We benaderen de vervangingsopgave vanuit de gedachte van de circulaire economie. Dit betekent dat we de principes van hergebruik toepassen in het ontwerp. Dit kan door gebruik van oude materialen en standaard bruggen welke geschikt zijn voor hoogwaardig hergebruik. Bij betonnen bruggen volgen we de ontwikkelingen op de voet waarbij er minder cement en meer hergebruikt beton wordt toegepast. Dit alles om de CO2-uitstoot te reduceren.

We hebben nog steeds te maken met krapte op de arbeidsmarkt en schaarste in elektronische onderdelen. Hierdoor hebben projecten een langere doorlooptijd en stijgen de kosten.

6. Riolering

Context en achtergrond

Het totale areaal is als volgt samengesteld:

Omschrijving	Eenheden
Lengte vrij verval riolering	475 km
Lengte persleidingen	224 km
Gemalen	917 stuks

Kaderstellende beleidsnota's

In oktober 2019 is het vGRP (2020-2024) voor gemeente De Fryske Marren door de raad vastgesteld. In het vGRP wordt naast de zorgplicht voor de afvoer van afvalwater tevens de zorgplicht voor de afvoer van hemelwater en grondwater meegenomen. Het vGRP verloopt eind 2024. Met de ingang van de Omgevingswet is de verplichting om een vGRP op te stellen komen te vervallen. In plaats daarvan wordt een Water en Rioleringsprogramma opgesteld (Wrp). Eind 2024 is gepland het Wrp vast te stellen.

Financiële structuur

Vanuit een apart vast te stellen heffingsplan wordt de dekking aangegeven voor de komende jaren. Een mogelijke onttrekking vanuit de voorziening vindt plaats conform de vooraf opgestelde en door het college geaccordeerde jaarplannen. Het resultaat op de begroting wordt ten laste of ten gunste van de voorziening gebracht. De stand van de voorziening was op 31 december 2023 € 3.079.000.

Wat willen we bereiken?

Een goed werkend rioolsysteem met een beperkt risico op wateroverlast dat geleidelijk wordt omgebouwd tot een meer duurzaam rioolsysteem. Verder is er een ambitieus vGRP vastgesteld waarbij drie belangrijke speerpunten zijn benoemd. Het zijn de volgende speerpunten:

- Werken aan klimaatadaptatie
- Invulling geven aan het thema duurzaamheid
- Bijdragen aan een gezonde en aantrekkelijke leefomgeving

Wat gaan we daarvoor doen?

- We dragen (binnen de reikwijdte van de wettelijke zorgplichten) bij aan ontwikkelingen, die meerwaarde hebben voor onze leefomgeving. Daarbij stellen we ons omgevingsgericht op en kijken nadrukkelijk ook naar mogelijke bijdragen aan of effecten op o.a. gezondheid en omgevingskwaliteit.
- Voor een goede kwaliteit van ons water blijven we handelen in lijn met de Kaderrichtlijn Water (KRW) en Grondwaterrichtlijn (GWR). Daarbij hebben we oog voor de ecologie, de morfologie (beperken piekafvoeren), de stoffen in het water én het vermijden van (nieuwe) gezondheidsrisico's.
- We kijken zowel binnen als buiten de gemeentegrens of en hoe we ontwikkelingen die gaande zijn, slim kunnen combineren. We wentelen waterproblemen niet af, tenzij dit op regionaal niveau doelmatiger is. In ons eigen handelen kijken we bewust naar hoe klimaatproof en energie-efficiënt wij dit doen en leggen hierbij de nadruk op het bevorderen van duurzame initiatieven.

Trends en ontwikkelingen

Een belangrijke trend is dat er een toename is van heftige regenbuien en extreme droogte (klimaatverandering). In het nieuw op te stellen Wrp wordt daarop ingespeeld.

We zijn per 1 januari 2020 lid van de stichting Operatie Steenbreek. Met behulp van deze stichting willen we een verdere vergroening van de stedelijke omgeving realiseren. Bij meer vergroening wordt regenwater beter gebufferd.

7. Vaarwegen en havens

Context en achtergrond

Het totale areaal is als volgt samengesteld:

Omschrijving	Eenheden
Vaarwegen	74 km
Lengte vaarwegen in baggerbeheer	25 km
Lengte oeverconstructies vaarwegen	29 km
Lengte geulen IJsselmeerwater	6 km
Passantenhavens	5 stuks
Kleine havens	10 stuks
Verhuurde ligoevers	20 stuks

- Vaarwegen

Onze gemeente bezit 74 km aan vaarwegen, waarvan circa 25 kilometer onder onze onderhoudsverplichting valt. De overige kilometers vallen grotendeels onder de verantwoordelijkheid van de provincie en het waterschap.

- **Oeverconstructies**

Deze zijn geïnventariseerd en de kwaliteit is beoordeeld. De totale lengte van de door ons te beheren oeverconstructies vaarwegen is 29 km.

- **Havens en ligoevers**

Onze gemeente bezit 5 passantenhavens, een aantal kleinere havens en een groot aantal ligoevers. De kleinere havens en ligoevers zijn geïnventariseerd. De havens hebben naast oeverconstructies nog steigers, meerpalen, gebouwen, walstroom- en watervoorzieningen. De kosten zitten vooral in de oeverconstructies en het baggeronderhoud. Drie van de passantenhavens (Balk, Joure en Langweer) worden verhuurd en geëxploiteerd door derden. De passantenhavens in Lemmer en in Sloten worden door ons zelf geëxploiteerd en onderhouden.

Kaderstellende beleidsnota's

- **Beleid passantenhavens**

Zoals hierboven staat aangegeven worden drie van de passantenhavens verhuurd en worden de havens in Lemmer (het Dok + ligoevers binnen en buiten) en Sloten beheerd door onze eigen havendienst. In 2015 is de beleidsnotitie service gericht passantenhavenbeheer door het college vastgesteld. Hierbij is gekozen voor maatwerk. In januari 2017 is een notitie "Uitwerking service gericht passantenhavenbeheer" door het college vastgesteld. In deze notitie zijn maatregelen omschreven. Dit ter bevordering van service gericht passantenhavenbeheer.

- **Beleid vaarwegen**

Dit is vastgelegd in het Meerjarenplan oeverconstructies vaarwegen 2019 – 2022 en het Meerjarenplan beheer vaarwegen 2024 – 2027. De geactualiseerde meerjarenplan oeverconstructies wordt eind 2024 aan u voorgelegd.

Financiële structuur

Baggeren vaarwegen

De dagelijkse kosten voor onderzoek en klein baggeronderhoud wordt gedekt vanuit de begroting. Daarnaast is er sprake van een voorziening baggeren vaarwegen ter dekking van het groot baggeronderhoud. De jaarlijkse onttrekking vanuit de voorziening vindt plaats conform de vooraf opgestelde en door het college geaccordeerde jaarplannen. De jaarlijkse storting is € 255.000. De stand van de voorziening is voldoende om het groot onderhoud voortvloeiende uit het vastgestelde beheerplan de komende jaren te dekken. De stand van de voorziening was op 31 december 2023 € 520.000.

Wat willen we bereiken?

Wij willen bereiken dat ons areaal van vaarwegen (baggeren, oeverconstructies en steigers) in goede staat verkeert en dat onze passantenhavens op een goede manier beheerd kunnen worden. Het beleid ten aanzien van de passantenhavens is vastgesteld. De notitie 'Uitwerking service gericht passantenhavenbeleid' is door het college vastgesteld.

Wat gaan we daarvoor doen?

- Wij baggeren onze vaarwegen conform de afspraken in het meerjarenplan baggeren.
- Wij vervangen de oeverconstructies conform het meerjarenplan oeverconstructies vaarwegen. Om aan de kwaliteitseisen van het passantenhavenbeleid te voldoen nemen we de benodigde organisatorische maatregelen mee.

Trends en ontwikkelingen

Jachthavens zijn de 'toegangspoort' vanaf het water naar de verschillende dorpen en steden. In het afgelopen seizoen zien we een toename in het aantal passanten in onze passantenhavens. Dit heeft voor

een deel te maken met het mooie weer van afgelopen zomer. Verder is er een toename te zien van dagtoerisme bij mooi weer.

Verder vergrijsst de belangrijkste doelgroep en het botenbestand in Nederland wordt steeds ouder. Nieuwe generaties hebben minder behoefte aan bezit, kopen minder snel een duur zeiljacht of motorboot en kiezen vaker voor bijzondere, kleinschaligere vormen van waterrecreatie.

Momenteel wordt er ligplaatsenbeleid voor onze gemeente ontwikkeld. Zo krijgen we onder andere een afwegingskader. Met het afwegingskader kunnen we bij nieuwe aanvragen en ontwikkelingen een keus maken of we wel of niet in een bepaald gebied ligplaatsen willen ontwikkelen. Verder kunnen daarmee ook de bestaande ligplaatsen, ligoevers en havens worden getoetst.

Paragraaf Financiering

Korte omschrijving

De financieringsfunctie (treasuryfunctie) ondersteunt de uitvoering van de programma's. Zij omvat de financiering van de uitgaven en het eventueel uitzetten van geldmiddelen die niet direct nodig zijn. De financieringsfunctie omvat alle activiteiten die zich richten op het besturen en beheersen van, het verantwoord over en het toezicht houden op de financiële vermogenswaarden, de financiële stromen, de financiële posities en de hieraan verbonden risico's.

De treasuryfunctie bestaat uit verschillende deelfuncties, te weten:

- financiering
- uitzettingen
- renteresultaat

Onder het kopje "Wat gaan we ervoor doen?" gaan we nader in de op deze drie onderdelen.

Context en achtergrond

Wettelijke bepalingen betreffende de financieringsfunctie zijn opgenomen in

- het BBV;
- de wet FiDO (wet Financiering Decentrale Overheden) en
- diverse daaraan gelieerde uitvoeringsregelingen, zoals de RUDDO, Wet houdbare overheidsfinanciën (Wet Hof) en Regeling schatkistbankieren.

De door de gemeenteraad gestelde hoofdlijnen van de financieringsfunctie binnen onze gemeente zijn vastgelegd in artikel 16 van de Financiële verordening. In dit artikel zijn de kaders gegeven waarbinnen we werken. Het college heeft deze kaders nader uitgewerkt in een treasurystatuut. In dit statuut is de beleidsmatige infrastructuur voor de uitvoering van de treasuryfunctie vastgelegd. Begin 2024 heeft het college een nieuw treasurystatuut vastgesteld en zijn we gaan werken met een treasurycommissie. De treasurycommissie is klankbord voor de treasurer en geeft gevraagd en ongevraagd advies.

Kaderstellende beleidsnota's

In de hiervoor genoemde financiële verordening en treasurystatuut is aandacht besteed aan de financieringsfunctie. Hieruit blijkt duidelijk een terughoudend beleid ten aanzien van de financiering. Zowel bij het aantrekken als uitzetten nemen we geen onnodige risico's. Om renterisico's en kredietrisico's te beperken zetten we middelen uitsluitend uit tegen vastrentende waarden. Om koersrisico's te beperken luiden overeenkomsten voor het aangaan van leningen, het uitzetten van middelen of het verlenen van garanties uitsluitend in euro's.

Wat willen we bereiken?

De doelstellingen van de treasuryfunctie zijn:

- Het aantrekken van voldoende financiële middelen en het uitzetten van overtollige gelden om de programma's binnen de door de raad vastgestelde kaders van de begroting te kunnen uitvoeren;
- Het verkrijgen en behouden van structurele toegang tot financiële markten tegen acceptabele condities;
- Het beheersbaar houden van financiële risico's, zoals: renterisico, kredietrisico, en intern liquiditeitsrisico;
- Het minimaliseren van de in- en externe verwerkingskosten bij het beheren van de geldstromen en de financiële posities;
- Het optimaliseren van het rendement van de beschikbare liquiditeiten, binnen de gegeven wettelijke kaders, respectievelijk de richtlijnen en limieten in dit statuut;

- Het bewaken van een gezonde balansstructuur zoals beschreven in de nota weerstandsvermogen en risicobeheersing;
- Het generen van informatie ter ondersteuning van het te voeren treasurybeleid en de af te leggen verantwoording over het gevoerde beheer;
- Verzekeren dat de bevoegdheden, taken en verantwoordelijkheden op het gebied van treasury transparant verlopen.

Deze doelstellingen zijn vastgelegd in het treasurystatuut. In het treasurystatuut zijn daarnaast specifieke uitgangspunten en richtlijnen vastgelegd. Deze duiden op een voorzichtig en terughoudend beleid op het gebied van uitzetten en aantrekken van financiële middelen en het verstrekken van garanties.

Wat gaan we daarvoor doen?

Financiering

Wij willen de benodigde externe financiering zo beperkt mogelijk te houden door primair de beschikbare interne liquiditeiten te gebruiken. Als we aanvullend gebruik moeten maken van externe financiering, dan trekken we deze tegen zo laag mogelijke kosten aan. Daarbij maken zo veel mogelijk gebruik van kortlopende financieringen, omdat de rente voor kortlopende financiering normaliter lager is dan de rente voor langlopende financieringen. De ontwikkeling van de rentetarieven volgen we nauwlettend. Bij het afsluiten van leningen houden we rekening met de, in de uitvoeringsregeling Financiering decentrale overheden vastgestelde, kasgeldlimiet en renterisiconorm.

Leningenportefeuille

Onze leningenportefeuille laat een divers beeld zien. Alle leningen zijn aangetrokken met een vast rentepercentage gedurende de gehele looptijd en luiden uitsluitend in euro's. De huidige portefeuille bestaat per 1 januari 2024 uit 15 leningen voor een totaalbedrag van € 62,2 miljoen.

Het verloop van de huidige leningenportefeuille is als volgt:

Bedragen x € 1.000

Jaartal	Boekwaarde 1 januari	Aflossing	Opname	Rentelast	Gemiddeld rentepercentage
2024	62.230.419	10.236.876	10.000.000	1.587.679	2,55%
2025	61.993.543	5.236.876		1.406.289	2,27%
2026	56.756.667	2.091.667		1.299.475	2,29%
2027	54.665.000	2.091.667		1.207.146	2,21%
2028	52.573.333	11.991.667		1.024.805	1,95%

In 2024 vervalt er een fixe-lening van € 8 miljoen en in 2025 vervalt er een fixe-lening van € 3 miljoen. De overige aflossingen betreffen aflossingen op annuïtaire en lineaire leningen. In 2024 hebben we reeds een nieuwe geldlening opgenomen van € 10 miljoen. Gezien de grote investeringen die gepland staan gaan ervan uit dat wij de fixe-lening van dit jaar gaan herfinancieren en dat wij aanvullend een nieuwe geldlening gaan afsluiten. Deze leningen zijn nog niet in bovenstaand staatje opgenomen.

Renterisiconorm

De renterisiconorm betreft dat deel van de langlopende financieringsbehoefte dat maximaal per jaar aan schuldvernieuwing onderhevig is in de vorm van aflossingen en renteherziening. Het doel van de renterisiconorm is het risico bij herfinanciering te beheersen.

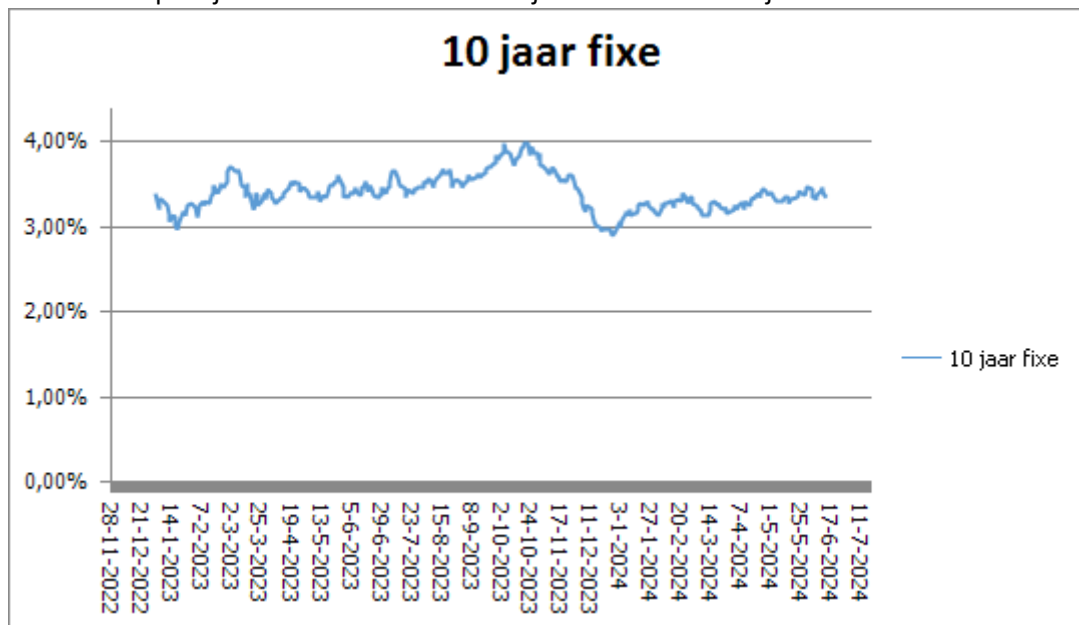
In de wet Financiering decentrale overheden is de renterisiconorm bepaald op 20% van de begrotingsomvang en bedraagt € 37,4 miljoen voor 2025. Het totaal van de aflossingen 2025 bedraagt op basis van de huidige langlopende geldleningen € 5,2 miljoen, waarmee wij ruim binnen de renterisiconorm

blijven. Ook de jaren daarna blijven we ruimschoots onder deze norm. Zie hiervoor bovenstaande tabel huidige leningenportefeuille.

Rentevisie

Na ruim 10 jaar van nul en zelfs negatieve rentes besloot de ECB in september 2022 om de rente stapsgewijs plus te trekken met als doel om de hoge inflatie af te remmen. In september 2023 verhoogde de ECB de depositorente naar een recordhoogte van 4,00%. Dat bleef maanden zo, tot 6 juni 2024. Voor het eerst sinds 2019 kondigde de ECB een renteverlaging aan en ging het belangrijkste rentetarief van de ECB weer terug naar 3,75%. Het volgende rentebesluit van de ECB wordt verwacht op 12 september 2024. Analisten verwachten dat de rente dan nog eens per 0,25 procentpunt verlaagd wordt. Verdere dalingen van de ECB rente en spaarrentes in 2024 lijken waarschijnlijk nu de inflatie is afgezwakt. (bron: <https://www.raisin.nl/economie/ecb-rentebesluit>)

Renteverloop 10 jaar fixe van de BNG van 1 januari 2023 tot 15 juni 2024.

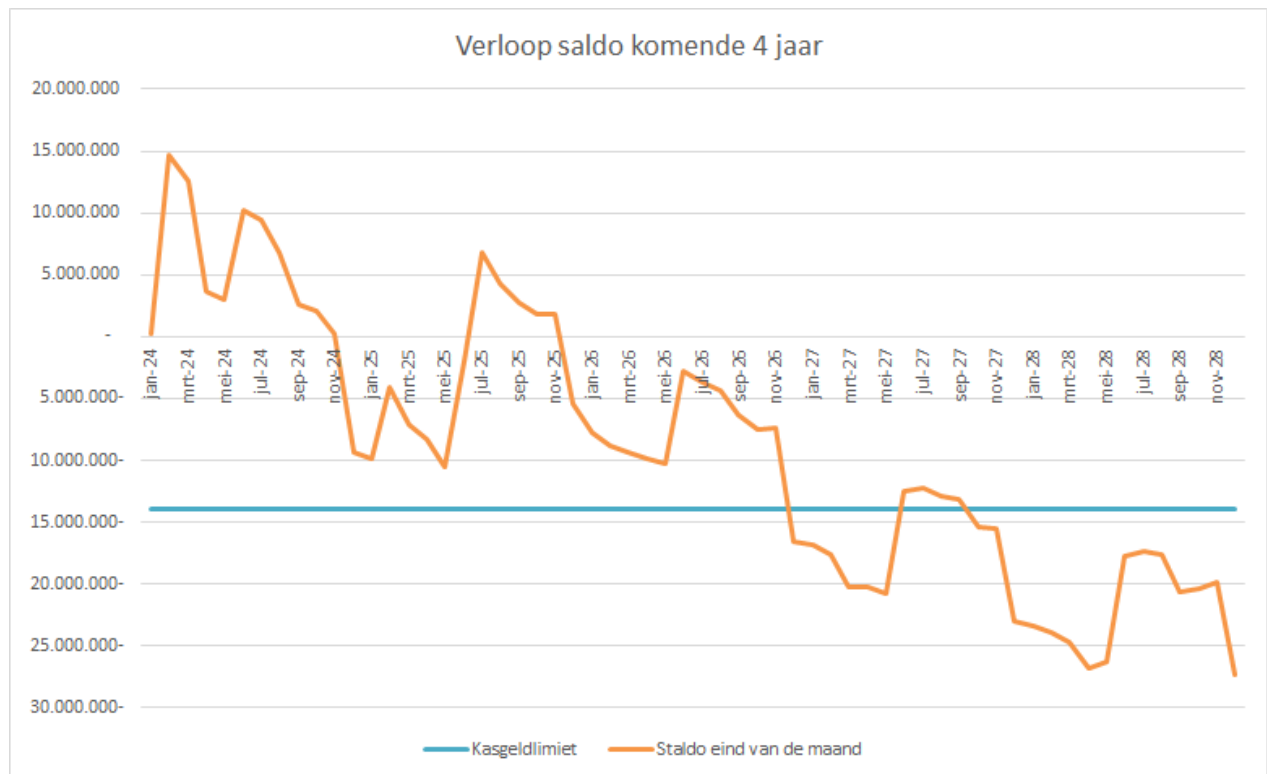
Kasgeldlimiet

De kasgeldlimiet is de limiet voor de toegestane omvang van de netto vlottende schuld (kort geld). Bij overschrijding van deze limiet kan de gemeente door de toezichthouder verplicht worden om een langlopende lening aan te trekken. Daarnaast kan de toezichthouder bepalen dat voor het aantrekken van kortlopende financieringen vooraf toestemming is vereist. Een overschrijding is gedurende maximaal 3 achtereenvolgende kwartalen toegestaan.

In de wet Financiering decentrale overheden is de kasgeldlimiet bepaald op 8,5% van het begrotingstotaal en komt daarmee op € 15,9 miljoen voor 2025. In 2024 bedroeg dit € 14 miljoen. In de jaarrekening rapporteren we over de werkelijke omvang van de netto vlottende schuld (kort geld).

Liquiditeitenplanning

De liquiditeitenplanning laat voor de komende begrotingsperiode het volgende beeld zien.

In bovenstaande liquiditeitenplanning is rekening gehouden met de investeringen die beschikbaar zijn gesteld in de Perspectiefnota 2025. Begin dit jaar hebben wij een langlopende geldlening van € 8.000.000 afgelost. Wij gaan er vanuit dat wij deze nog gaan herfinancieren eind 2024 of begin 2025. Gezien de grote investeringen die op ons af komen de komende jaren hebben wij tevens rekening gehouden met een nieuwe langlopende geldlening van € 10.000.000 in 2025.

Uitzettingen

Uitzettingen onderscheiden we in uitzettingen uit hoofde van de publieke taak en uitzettingen uit hoofde van de uitoefening van de treasuryfunctie. Dit laatste is alleen nog maar mogelijk bij de Nederlandse schatkist of bij andere openbare lichamen. Hier wordt geen enkel risico gelopen.

Wat betreft uitzettingen en garanties uit hoofde van de publieke taak voeren we een terughoudend beleid. We proberen zo veel mogelijk zekerheden te verkrijgen bij het verstrekken van een geldlening. Indien het voornemen bestaat om uit hoofde van de publieke taak een lening af te geven voor een bedrag groter dan € 100.000 stellen we de raad in de gelegenheid zijn wensen en bedenkingen kenbaar te maken. In de toelichting op de balans in de jaarrekening informeren wij u jaarlijks over het verloop van de verstrekte en gegarandeerde geldleningen.

Renteresultaat

In onderstaand overzicht geven we conform de BBV inzicht in de rentebaten en -lasten en hoe we deze aan de taakvelden toerekenen.

Renteresultaat	Rekening 2023	Begroting 2024	Begroting 2025	MJB 2026	MJB 2027	MJB 2028
De externe rentelasten	-1.813	-1.842	-2.566	-2.650	-2.552	-2.423
De externe rentebaten	444	50	200	200	200	200
Saldo	-1.369	-1.792	-2.366	-2.450	-2.352	-2.223
De rente die aan (facilitaire) grondexploitaties wordt doorberekend*	15	338	-	-	-	-
Totaal aan taakvelden toe te rekenen rente	-1.353	-1.455	-2.366	-2.450	-2.352	-2.223
De aan taakvelden toegerekende rente	2.206	3.083	3.452	3.322	3.163	3.011
Resultaat op het taakveld Treasury	853	1.628	1.086	872	810	788

*Door een wijziging van de BBV wordt vanaf 2025 alleen nog de rente die aan facilitaire grondexploitaties wordt toegerekend afzonderlijk benoemd. De rente van de gewone grondexploitaties maakt vanaf 2025 deel uit van de aan taakvelden toegerekende rente.

Paragraaf Bedrijfsvoering

Korte omschrijving

Doelstelling van de (interne) bedrijfsvoering is de werkzaamheden naar onze klanten zo optimaal mogelijk faciliteren. Actuele onderwerpen en toekomstige ontwikkelingen hebben daarbij onze aandacht. We hebben oog voor resultaat. Wij zetten de middelen in die het best passen.

Personeel en organisatie

Kerngegevens

Enkele kerngegevens van de organisatie:

Omschrijving	Eenheden
Door raad toegestane formatie in fte per 1 juli 2024	548,17
Aantal medewerkers in loondienst per 1 juli 2024	606
Ziekteverzuimpercentage 2023 (excl. zwangerschapsverlof)	6,00%
Gemiddelde leeftijd 2023	48,1

De gemeente De Fryske Marren streeft naar het optimaliseren van haar dienstverlening. Een dienstverlening die gebruik maakt van de mogelijkheden van automatisering en digitalisering. Daarbij stelt zij de klant centraal, wat zich vertaalt naar een dienstbare, transparante en toegankelijke houding. Met behoud van persoonlijke aandacht en korte lijnen tussen gemeente en inwoner.

Wat willen wij bereiken

- De gemeente levert kwaliteit, is efficiënt, transparant en betrouwbaar. Dat vraagt om een bestuurlijke organisatie die is ingesteld op innovatie, met medewerkers die op hun taak zijn berekend en zich blijven ontwikkelen.
- Medewerkers beschikken over de kennis, kunde en middelen om hun werk goed te kunnen doen. De werkprocessen zijn in de toekomst gericht op het behalen van resultaten in plaats van gericht zijn op het vervullen van taken. Dit betekent dat er geïnvesteerd wordt in geautomatiseerde systemen die bijdragen aan een efficiënte inrichting van alle werkprocessen.
- Resultaatgerichtheid vraagt om een cultuur waarin het leren van elkaar wordt bevorderd. Het is vanzelfsprekend om elkaar aan te spreken en met elkaar samen te werken. Medewerkers zijn het belangrijkste kapitaal. Daarom is er een sterke focus op de ontwikkeling van medewerkers. Onze medewerkers zijn een afspiegeling van de diversiteit in onze samenleving.

Wat willen wij daarvoor doen

Met onze P&O strategie willen wij op dynamische wijze aansluiten bij de opgaven waarvoor onze organisatie zich gesteld ziet. Nieuwe ontwikkelingen en trends vragen om flexibel en wendbaar om te gaan met elkaar steeds sneller opvolgende veranderingen. Deze flexibiliteit wordt gevraagd van ons als werkgever, maar vragen wij ook van onze medewerkers. Om kansen te zien en te benutten en om uitdagingen aan te gaan, uitgerust met de nodige “21e-eeuwse competenties”. Onze focus is gerelateerd aan de trends en ontwikkelingen die een belangrijke rol spelen bij het werken voor onze gemeente, zoals digitalisering, de krapte op de arbeidsmarkt, duurzaam inzetbaar houden van onze medewerkers. Deze focuspunten bepalen waarop we anticiperen en wat voor organisatie we willen zijn.

Wij willen bovenstaande bereiken door

P&O geeft, samen met de organisatie, invulling aan de opgaven die voortkomen uit bovenstaande punten. We gebruiken passende instrumenten en systemen om leidinggevenden en medewerkers op professionele wijze te ondersteunen en onze doelen te behalen. Dit aan de hand van de volgende vijf thema’s:

- Positionering HR in de organisatie (o.a. optimaliseren inrichting AFAS, HR-procesbeschrijvingen).

- Capaciteitsmanagement (o.a. inhuurbeleid en -proces, optimaliseren managementinformatie, strategische personeelsplanning).
- Organisatieontwikkeling (o.a. aan de slag met de uitkomsten van het medewerkersonderzoek en de organisatievisie, visie op leren en ontwikkelen).
- Arbeidsmarktstrategie (o.a. arbeidsmarktvisie, on- en off boarding).
- Duurzame inzetbaarheid (o.a. evaluatie/implementatie 'het goede gesprek', vitaliteit).

Programma en projectsturing

In het coalitieakkoord vormen de Sustainable Development Goals (SDG's) een belangrijke grondslag van het coalitieakkoord 'Fûnemint foar moarn'. Dit op basis van de economische, sociaal-culturele en ecologische thema's uit de meerjarenvisie "Brede Welvaart voor De Fryske Marren, visie tot voorbij 2030".

Kaderstellende beleidsnota's

- Programmabegroting 2024 en meerjarenraming 2025-2027
- Financiële verordening 2024

Wat willen wij bereiken

Door projectmatig te werken willen we onze organisatie flexibeler en weerbaarder maken om maatschappelijke vragen die op ons afkomen effectiever op te kunnen pakken.

Wat willen wij ervoor doen

Wij willen het projectmatig werken implementeren en borgen in onze organisatie. Door trainingen beschikken alle medewerkers over de tools voor het projectmatig werken, wat de integrale aanpak bevordert.

Trends en ontwikkelingen

De digitalisering nog verder doorontwikkelen is een speerpunt voor de komende jaren. Daarbij inhaken op het meetbaar maken van prestaties door SMART formulering van de doelstellingen. Hierbij gaan we de prestatiemodule uit LIAS gebruiken om dit te realiseren. Daarnaast blijven we oog houden voor het doorvoeren van quickwins.

Financiën

We richten onze bedrijfsvoering met de bijbehorende instrumenten zo in, dat we zowel gestandaardiseerde processen als complexe opgaven gemakkelijk kunnen uitvoeren.

We werken aan continue verbeteren van onze planning- en controlcyclus, zodat de raad nog beter op strategisch niveau kan sturen. Dit vraagt om een ambtelijk/bestuurlijk projectmatige aanpak. Hierbij oriënteren we op landelijke ontwikkelingen.

Kaderstellende beleidsnota's

- Programmabegroting 2024 en meerjarenraming 2025-2027
- Financiële verordening 2024
- Nota reserves en voorzieningen 2022
- Nota risico's, weerstandsvermogen en kengetallen 2023-2026
- Treasurystatuut 2024

Wat willen wij bereiken

We willen een efficiënte verwerking van de algemene dekkingsmiddelen en een efficiënt(e) beheer en besteding van de beschikbare financiële middelen. Met een optimale inzet van deze middelen kunnen we

uitvoering geven aan het beleid van onze gemeente. Dit willen wij bereiken door het voeren van een gezond financieel beleid, waarbij structurele uitgaven in evenwicht zijn met structurele inkomsten.

Wat willen wij ervoor doen

Bovenstaande willen we bereiken door:

- Een deugdelijke financiële vastlegging en verslaggeving ten behoeve van sturing en bijstelling van het financiële beleid, zodat sprake is van een sluitend(e) meerjarenperspectief en begroting;
- Het beheersbaar maken en houden van risico's (in relatie tot het weerstandvermogen) door middel van risicoanalyse, gevolgd door de noodzakelijk te nemen maatregelen;
- Actief vermogensbeheer.

Juridische zaken

Juridische zaken (JZ) bewaakt structureel de juridische kwaliteit van gemeentelijke producten. JZ is in dat kader adviseur voor de teams, het college, de burgemeester, de directie en de griffie. Daarnaast heeft JZ specifieke taken zoals:

- secretariaat van de commissie bezwaarschriften
- klachtencoördinatie
- behandelen verzoeken in het kader van de Wet open overheid (Woo) en de Wet hergebruik overheidsinformatie (Who)
- bijhouden mandaatregeling en mandaatoverzicht
- opstellen algemeen privacybeleid en adviseren op grond van de Algemene verordening gegevensbescherming en Wet politiegegevens

Kaderstellende beleidsnota's

- Verordening commissie bezwaarschriften
- Klachtenregeling

Wat willen wij bereiken

Wij willen een goede juridische kwaliteit van de gemeentelijke producten realiseren.

Wat willen we er voor doen

- Zicht hebben op wat er speelt

In het kader van juridische kwaliteitszorg willen wij zicht hebben op wat er speelt in de organisatie en meedenken in oplossingen. Dit doen wij onder andere via de commissie bezwaarschriften en via het juridisch adviseurschap, waarmee we veel informatie krijgen over wat er speelt in de organisatie.

- Gebruik maken van legal audit

Wij willen, als daar aanleiding toe is, periodiek ook een zogenaamde legal audit (in de vorm van een afstudeeronderzoek) laten doen naar een bepaald juridisch onderwerp in de organisatie.

Trends en ontwikkelingen

- Privacy beheer

De gemeentelijke organisatie voert taken uit op een breed gebied. Bij deze werkzaamheden worden persoonsgegevens verwerkt. Daarbij is er sprake van veranderende technische ontwikkelingen, zoals digitaliseren en nieuwe applicaties. Het betekent ook dat de inhoud en omvang van de bijbehorende functies (Privacy-beheerder en FG) mee ontwikkeld moeten worden. In 2025 zal dit verder onderzocht worden.

- Rekenkameronderzoek

De aanbevelingen vanuit het rekenkameronderzoek en onderzoeksrapport 'Bezwaren in De Fryske Marren' zorgen deels voor aanpassingen in het werkproces die in 2025 ingevoerd kunnen worden.

Rechtmatigheid, administratieve organisatie en interne controle

De verantwoordelijkheid voor het rapporteren over de jaarrekening is verschoven

Niet de accountant, maar het college is nu verantwoordelijk voor het rapporteren over de rechtmatigheid van de jaarrekening. Hiermee wordt verantwoording afgelegd over de naleving van geldende wet- en regelgeving bij de totstandkoming van de baten en lasten en balansmutaties in de jaarrekening. Dat komt door de invoering van de rechtmatigheidsverantwoording. Het college van burgemeester en wethouders legt daarmee verantwoording af aan de gemeenteraad.

Geen sprake van minder rechtmatigheidscontroles

De wijziging in de verantwoordelijkheden ten aanzien van rechtmatigheid betekent niet dat er minder rechtmatigheidscontroles moeten worden uitgevoerd, maar dat het college deze zelfstandig/intern moet inrichten, uitvoeren, controleren en rapporteren. Op basis van deze rapportages kan het college een rechtmatigheidsverklaring afgeven waarmee zij inzicht geeft in hoeverre zij financieel rechtmatig heeft gehandeld. De accountant toets die werkzaamheden vervolgens, om te kunnen controleren en verklaren dat de rechtmatigheidsverklaring van het college een getrouw beeld geeft.

Kaderstellende beleidsnota's

- BBV-voorschriften
- Financiële verordening 2024

Wat willen wij bereiken

Goede procesbeschrijvingen en duidelijke werkprocessen zijn de basis voor een professionele Administratieve Organisatie en Interne Controle (AO-IC). We willen onze interne processen verder optimaliseren. Tijdens de accountantscontrole van de jaarrekening stelt de accountant vervolgens vast of de tot stand gekomen baten en lasten en balansmutaties in de rekening in overeenstemming zijn met de begroting en de van toepassing zijnde (nieuwe) wettelijke regelingen (o.a. gemeentelijke verordeningen, waaronder de financiële verordening).

Wat willen wij ervoor doen

De interne controle wordt verder geprofessionaliseerd aan de hand van het plan van aanpak rechtmatigheidsverantwoording en in nauwe samenwerking met de accountant. Basis voor de opzet van de interne controle is een risicoanalyse van de verschillende processen. Voor de accountant is de kwaliteit van de verbijzonderde interne controle bepalend voor de noodzakelijke breedte en diepgang van zijn controle. Hoe hoger de kwaliteit van de verbijzonderde interne controle door de organisatie, hoe minder controlewerkzaamheden de accountant hoeft uit te voeren. De jaarlijkse interimcontrole van de accountant is specifiek gericht op de kwaliteit van de Administratieve Organisatie en de verbijzonderde interne controle. Het Controleprotocol met nadere aanwijzingen voor de accountantscontrole op de jaarrekening leggen we, tezamen met het normenkader, ter besluitvorming voor aan de raad.

Trends en ontwikkelingen

We richten ons op het professionaliseren van werkprocessen en het doorontwikkelen van de interne controle. Hiervoor is de aanpak van de periodieke Interne Controle aangepast door naast het toetsen aan de hand van een gegevensgerichte dossiercontroles, ook (delen van) verschillende processen te toetsen op opzet en bestaan. Daarnaast wordt er een pilot opgestart binnen de organisatie, waarbij werkzaamheden en risico's in kaart worden gebracht middels het modelleren van werkprocessen in de applicatie Engage. Deze staan voor een groot deel al beschreven. De pilot richt zich op deze gemodelleerde werkprocessen en worden samen met de medewerkers van de Interne Controle zo ingericht, dat grote delen hiervoor gebruikt kunnen worden voor de periodieke Interne Controles op de verschillende processen.

Informatisering en automatisering

Uit de voorafgaande onderdelen blijkt al dat zonder een kwalitatief hoogwaardige informatievoorziening het niet meer mogelijk is om onze bedrijven en inwoners de juiste (digitale) dienstverlening te bieden. De digitalisering zet in hoog tempo door. Inwoners en medewerkers verwachten een stabiele en veilige omgeving waarbij ook het doorvoeren van verandering of vernieuwing snel en flexibel kan. Deze combinatie maakt een goede sturing noodzakelijk.

De toenemende vraag naar diensten vanuit team Informatie vraagt om versterking van proces- en projectmatig werken. Daarnaast is een meerjarenperspectief nodig om de gevraagde inzet efficiënt te kunnen uitvoeren.

Voor een succesvolle digitale transformatie is het adoptievermogen van de organisatie inmiddels de belangrijkste randvoorwaarde geworden. Dit zal de komende jaren ook aandacht krijgen.

Kaderstellende beleidsnota's:

- Collegeprogramma
- Informatiebeleid 2023-2026
- Herzien Informatiebeveiligingsbeleid 2023
- Visie-document 'Geo op de Kaart' 2019

Wat willen wij bereiken

- Vanuit de opdracht van de vakteams werken aan een meerjarenperspectief op digitalisering van diensten, producten en manier van werken.
- Vanuit dat perspectief gecontroleerd veranderingen en innovaties ontwerpen, plannen en uitvoeren.
- We hanteren een standaard werkwijze om te komen van vraag tot implementatie, we sluiten aan bij de afgesproken manier van projectmatig werken.
- We professionaliseren de interne processen.
- We zetten projectmatig in op een kwaliteitsverbetering van zaakgericht werken.
- We ondersteunen de teams in een structurele aanpak om de managementinformatie te verbeteren.
- Een professionelere meer proces gestuurde beheerorganisatie.

Wat willen wij ervoor doen

- Versterken van het eigenaarschap van de vakteams om vanuit de dienstverleningsvisie de juiste keuzes te maken over wat te gaan doen.
- Helpen vertalen van de meerjarige IV-routekaarten per domein naar de teamplannen.
- Project portfoliomanagement inzetten in combinatie met een procesmatige aanpak om tot vernieuwing te komen.
- Het (ondersteunen van) zaakgericht werken en procesmatig werken integreren, zodat het kan leiden tot een steeds efficiëntere transparante (in lijn met de Woo) en doelmatige dienstverlening.
- Een lange termijn visie op de (architectuur van de) informatievoorziening ontwikkelen.
- Ondersteuning op werken met data zichtbaar maken.
- De basis veilig en op orde houden door een actueel en voorspelbaar releasebeleid.
- Investeren in de security-organisatie om de toenemende dreigingen aan te kunnen. We moeten steeds meer en structureler aandacht aan veiligheid besteden, zoals monitoring, trendanalyse en preventieve kwetsbaarheidsonderzoeken.
- Daar waar van toegevoegde waarde aansluiten bij landelijke of regionale initiatieven die op korte termijn (bv aanbestedingen van de VNG) of op langere termijn (bv Common Ground) kostenverlagend en kwaliteit verhogend kunnen werken.

Trends en ontwikkelingen

Binnen het gemeentelijk domein zien we momenteel een aantal belangrijke trends en ontwikkelingen:

- Wetgeving op het gebied van digitalisering volgt elkaar snel op. Overzicht houden, gezamenlijk prioriteiten stellen en samenhang bewaken blijft een beroep doen op de organisatie.
- De data gedreven overheid: Data (en de daaruit afgeleide informatie) gaat een steeds grotere rol spelen bij gemeenten om
  - gefundeerde beleidsbeslissing te kunnen nemen;
  - slimme beleidskeuzes te kunnen maken;
  - dienstverlening te optimaliseren;
  - kosten te kunnen besparen.
- Naast robotisering is nu ook sensortechnologie één van de innovatieve mogelijkheden van digitalisering waar we naar kijken. De mogelijkheden van toepassing zijn er zeker, de manier om dit structureel in de organisatie in te bedden vraagt een visie en soms een omslag in de organisatie.
- Een nieuwe balans tussen thuiswerken en op kantoor werken is ontstaan. Komend jaar zal de migratie naar de nieuwe huisvesting aandacht vragen van met name Automatisering.
- Cyber-security: gemeenten zijn en blijven een prominent doelwit voor cybercriminelen. Onze processen zijn ook zeer divers, dat blijft vragen om alertheid en continu inspelen op nieuwe technische mogelijkheden. We kijken zowel naar techniek als naar onze manier van werken, en doen dat samen met de CISO en overige betrokken collega's. Ook in 2025 kunnen we profiteren van de resultaten van diverse audits die we op dit gebied in 2024 uitvoeren.
- Common Ground: het concept is goed, de uitvoering weerbaarstig. We blijven werken aan wegen om deel te nemen en een bijdrage te leveren.
- De ontwikkelingen met betrekking tot SaaS (Software as a Service) gaat onverminderd door en stelt eisen aan het leveranciersmanagement. De gevolgen hiervan moeten gekwantificeerd worden.

(Keten-)Samenwerking: de gemeente is geen op zichzelf staande entiteit maar maakt deel uit van een veel grotere (informatie-)samenleving. Dat vergt technieken om elkaar te kunnen vinden en met elkaar te kunnen verbinden. Meer verbindingen betekent meer complexiteit en meer organisatie. De uitdaging wordt dat zo slim mogelijk te doen en de risico's zo klein mogelijk te houden.

Facilitaire dienstverlening

Het team ondersteuning is grofweg opgesplitst in twee groepen. De ene groep bestaat uit facilitaire ondersteuning en de andere bestaat uit ondersteuning op secretariael en administratief gebied. De kern van de facilitaire dienstverlening ligt in het integraal organiseren van alle ondersteunende activiteiten waarbij hospitality hoog in het vaandel staat. Dit is nodig om de organisatie haar doelstellingen optimaal te kunnen laten realiseren op zowel strategisch als operationeel niveau van de individuele werknemers. Dit betekent dat de facilitaire dienstverlening inspeelt op de werkprocessen van de organisatie en op de besturingsprocessen daarvan.

Wat willen wij bereiken

De facilitaire ondersteuning gaat over de huishouding van de gemeente, te denken valt aan de catering, beveiliging, onderhoud, schoonmaak, etc. Daarnaast zorgt de facilitaire ondersteuning voor de materialen die nodig zijn zodat iedereen zijn werk goed kan doen. Denk hierbij aan een passende werkplek, het bureau, de bureaustoel, goede werkomgeving, etc..

De administratieve ondersteuning is vooral secretariael en administratief. College, directie en teammanagers worden zo goed mogelijk op een eenduidige manier ondersteund.

Wat willen wij ervoor doen

We willen dit op een kwalitatief hoog niveau en op een proactieve wijze doen. We stellen ons flexibel op en communiceren duidelijk en open over de facilitaire vraagstukken. De kernwaarden van onze organisatie maken deel uit van ons dagelijks handelen. Belangrijke aspecten daarbij zijn: attent zijn op mogelijke kostenbesparingen en de ontwikkeling van maatschappelijk verantwoord ondernemen en circulaire inkoop.

Trends en ontwikkelingen

1. Centrale huisvesting

De raad heeft een besluit genomen over de centrale huisvesting dit betekent voor facilitair dat zij samen met ruimtelijk beheer een groot project moeten uitvoeren. De centrale huisvesting is een belangrijk vraagstuk waar de facilitaire ondersteuning over meedenkt. Tot einde van het jaar 2025 zal de centrale huisvesting veel tijd van het team vragen.

2. Deelprojecten

In het plan voor centrale huisvesting zijn deelprojecten benoemd als werkcafé, raadszaal, etc. De facilitaire ondersteuning zal samen met de stakeholders de uitvoering tot stand brengen.

Inkoop en aanbesteding

Inkoop is een middel om een bijdrage te leveren aan het behalen van de vele doelstellingen van de gemeente. Veel van onze dienstverlening wordt gezamenlijk tot stand gebracht met leveranciers waarmee we een inkooprelatie onderhouden.

Kaderstellende beleidsnota's

- Coalitieakkoord 2022-2026
- Uitvoeringsprogramma 2022-2026
- Duurzaamheidsprogramma De Fryske Marren
- Inkoop- en aanbestedingsbeleid De Fryske Marren 2022.

In het inkoop- en aanbestedingsbeleid van De Fryske Marren staan de uitgangspunten die de gemeente wil bereiken met inkoop:

- Rechtmatig en doelmatig inkopen zodat gemeenschapsgelden op controleerbare en verantwoorde wijze worden aangewend en besteed.
- Een integere, betrouwbare, zakelijke en professionele inkoper en opdrachtgever zijn.
- Het creëren van de meest maatschappelijke waarde voor de publieke middelen.
- Maatschappelijk Verantwoord Inkopen en daarmee bijdragen aan de realisatie van de maatschappelijke doelstellingen van de gemeente.
- Een continue positieve bijdrage leveren aan het goed presteren van de gemeente.
- Administratieve lastenverlichting voor zowel de gemeente als voor ondernemers.

In 2019 heeft het college besloten het ambitiesdocument circulair inkopen van de vereniging Circulair Friesland te ondertekenen. De ambities die worden genoemd in de samenwerkingsagenda "Fryslân koopt circulair in 2021-2035" zijn:

- In 2025 is 25% van de inkopen van Friese overheden circulair.
- In 2030 is 75% van de inkopen van Friese overheden circulair.
- In 2035 is 100% van de inkopen van Friese overheden circulair.
- Jaarlijks ontwikkelen we tenminste 1 Fries icoonproject circulair inkopen.
- In 2025 hebben Friese overheden tenminste één gezamenlijk circulair inkooptraject gerealiseerd.

In 2020 is vastgesteld dat per 1 januari 2021 bij meervoudig onderhandse aanbestedingen voor werken (bij RAW-bestekken) alleen leveranciers worden uitgenodigd die trede 5 zijn gecertificeerd op CO2-Prestatieladder.

Wat willen wij bereiken?

- Meest maatschappelijke waarde voor publieke middelen
Bovenstaande uitgangspunten willen we bereiken door het op innovatieve en slimme wijze uitvoeren van inkoopprocedures en aanbestedingen. We willen dit organisatie breed blijvend verankeren. Hiermee willen we de kwaliteit van inkopen borgen. Cluster inkoop en aanbesteden speelt daarbij een grote regisserende en adviserende rol.
- Kwaliteit van inkopen borgen
Daarnaast willen we bereiken dat de benodigde kennis ook decentraal geborgd is en blijft in de organisatie. Ook dit is een onderdeel van kwaliteitsborging. Voor aanbestedingen onder de drempel zijn teams decentraal verantwoordelijk. Decentrale inkopers moeten dus goed op de hoogte zijn van doelen in het beleid en de geldende wet- en regelgeving. Zij kunnen daarbij bijgestaan worden door de inkoopadviseurs vanuit het cluster.

Wat willen we ervoor doen?

Vanuit de centrale inkoopcoördinatie gaan we, net zoals voorgaande jaren, de inkoopkalender onderhouden, informatiebijeenkomsten organiseren en onze inkoopformats actualiseren. Daarnaast optimaliseren we het inkoopproces met feedback uit de praktijk. Ook bouwen we meer momenten in om actief te adviseren en feedback te geven gedurende het volledige traject van aanvraag tot contract dat in het contractbeheerssysteem staat. We zetten in op de ontwikkeling van het contractmanagement proces, zodat we afspraken borgen, monitoren en nakomen. Daarnaast blijft er aandacht voor het voldoen aan de rechtmatigheid en de bevindingen die voortkomen uit de accountantscontrole. We zorgen onder andere voor een risicogerichte aanpak. En door meer tijdens het decentraal uitgevoerde inkooptraject betrokken te zijn verwachten we een kleinere foutmarge bij de uitvoer ervan. Zo komen we en blijven we beter in control op onze inkoop en aanbestedingen.

Trends en ontwikkelingen

- De complexiteit van inkoop en aanbestedingen neemt toe
Er moeten steeds meer geconcretiseerde doelstellingen met inkoop worden behaald, met daarnaast de doelmatigheid en rechtmatigheid als kaders voor de uitvoering. We zien met name dat het voldoen aan de wet- en regelgeving (rechtmatigheid) blijvend aandacht vergt. En dat de markt verzakelijkt, waardoor wij als opdrachtgever steeds scherper moeten zijn. Niet alleen tijdens het inkoopproces, maar ook daarna in het contractmanagement.
- Toename juridisering
De wet- en regelgeving draagt eraan bij dat er bij het vakgebied inkoop en aanbesteden sprake is van een verregaande juridisering. Binnen de huidige wijze van organisatie van de inkoopfunctie (decentrale verantwoordelijkheid/inkopers en een centrale coördinatie) is en blijft dit een lastige opgave om hiermee te werken. We verwachten ook hier dat een meer betrokken adviseursrol tijdens de uitvoer van decentrale inkooptrajecten gaat helpen om de kwaliteit van de inkoopfunctie en de rechtmatigheid en doelmatigheid in de breedte te borgen.
- Circulair inkopen
In de uitvoer van trajecten zal de komende jaren de nadruk komen te liggen op duurzaamheid en specifiek circulariteit. Vanuit cluster duurzaamheid is er budget beschikbaar om de kennis rondom circulair inkopen organisatie breed te vergroten. Cluster inkoop en aanbesteden is in nauwe samenwerking met cluster duurzaamheid aan de slag om dit onderwerp effectief in de organisatie te laten landen. Een onderdeel van de adviserende rol van cluster inkoop is het aanjagen van circulaire keuzes in een inkooptraject. Daarnaast geven we vanuit koplopers en pilotprojecten een impuls aan het circulair inkopen.

Paragraaf Verbonden partijen

Korte omschrijving

De gemeente werkt met andere partijen samen. Deze paragraaf gaat over samenwerkingen waarbij de gemeente zowel een financieel als een bestuurlijk belang heeft. We noemen dit verbonden partijen. Deze organisaties zijn rechtspersoon. U vindt hier:

- de context en achtergrond
  - onze visie op de verbonden partijen.
- en een overzicht van alle verbonden partijen

Context en achtergrond

Twee manieren waarop de gemeente een belang heeft in een verbonden partij

- Een bestuurlijk belang bestaat uit zeggenschap
Het kan gaan om zeggenschap in de vorm van vertegenwoordiging in het bestuur van de verbonden partij of in de vorm van stemrecht. Wanneer de gemeente als partij alleen een benoemingsrecht of voordrachtsrecht heeft, is er formeel gezien geen sprake van een verbonden partij.

- Een financieel belang: het bedrag is niet verhaalbaar
Een financieel belang is een aan de verbonden partij beschikbaar gesteld bedrag dat niet verhaalbaar is als de verbonden partij failliet gaat c.q. het bedrag waarvoor de gemeente aansprakelijk gesteld kan worden wanneer de verbonden partij haar verplichtingen niet nakomt. Bij leningen en garantstellingen is er dus geen sprake van een verbonden partij, omdat de gemeente haar juridische verhaalsmogelijkheden behoudt als de partij failliet gaat. Ook bij exploitatiesubsidies is er geen sprake van een verbonden partij omdat het hier gaat om overdrachten.

De publiekrechtelijke samenwerking is geregeld in een wet:

de Wet gemeenschappelijke regeling (Wgr). Op 1 juli 2022 is de Wgr op een aantal punten gewijzigd. Een aantal van deze wijzigingen gelden van rechtswege en zijn op 1 juli 2022 in werking getreden. De overige onderdelen leiden tot een aantal verplicht op te nemen onderdelen in de bestaande gemeenschappelijke regelingen. Hiervan heeft de wetgever gesteld dat deze wijzigingen voor 1 juli 2024 moeten plaatsvinden.

De wetwijziging richt zich met name op het versterken van de rollen en verantwoordelijkheden van de raad. De wijzigingen zijn onder te verdelen in drie categorieën:

- De versterking van de positie van gemeenteraden bij besluitvorming in gemeenschappelijke regelingen.
- De introductie van aanvullende controle-instrumenten voor gemeenteraden.
- Het verbeteren van de positie van gemeenteraden met betrekking tot het functioneren van de regeling.

Visie

Wij hebben onze visie en richtlijnen vastgelegd in een Nota

We hebben een visie en richtlijnen voor het aangaan van een samenwerkingsverband. Deze zijn vastgelegd in de Nota verbonden partijen 2022. In de nota wordt geen antwoord gegeven op de vraag of wij wel of niet moeten deelnemen aan een verbonden partij. Dit is namelijk maatwerk.

Is deze samenwerking de beste vorm voor ons doel?

Dat is de eerste vraag die we ons moeten stellen. En zo ja:

- A. Welke juridische vorm: publiekrechtelijk of privaatrechtelijk?
- B. Welke algemene uitgangspunten hanteren we?

- C. Wat zijn de voor- en nadelen van deelnemen aan een verbonden partij?
- D. En hoe beëindigen we een samenwerking?

Onze houding ten opzichte van de juridische vorm:

- Publiekrechtelijke samenwerking: ja, mits

We hebben, mede op basis van de Gemeentewet, een positieve grondhouding als aan een aantal voorwaarden op het terrein van aansturing, beheer en verantwoording is voldaan. Afhankelijk van de aard van samenwerking kan wel of geen rechtspersoon worden gecreëerd.

- Privaatrechtelijke samenwerking: nee, tenzij

Dit is een vorm waaraan we niet deelnemen, tenzij er bijzondere redenen zijn om hierop een uitzondering te maken. Belangrijkste reden om terughoudend te zijn, is de vermenging van functies, die zowel in persoon als qua belang optreden. Er is vaak sprake van vermenging van publieke en particuliere belangen. Daarnaast zijn de mogelijkheden van borging van publieke belangen en democratische controle beperkter dan bij publiekrechtelijke samenwerking.

Deelnemen in afzonderlijke rechtspersonen: dit zijn onze uitgangspunten

- Het participeren in een verbonden partij is alleen toegestaan als daarmee een publiek belang wordt gediend.
- Participatie in een privaatrechtelijke rechtsvorm vindt uitsluitend plaats als onderzocht en gemotiveerd is waarom uitvoering van beleidsvoornemens niet in een publieke rechtsvorm kan plaatsvinden.
- De gemeenteraad bepaalt van geval tot geval tot welk bedrag het financiële belang in een privaatrechtelijke rechtsvorm strekt.
- Jaarlijks wordt in deze paragraaf verbonden partijen, behorende bij de jaarstukken en de begroting, aangegeven welke algemene-, voor de gemeente, relevante ontwikkelingen bij de verbonden partijen hebben plaatsgevonden of naar verwachting zullen gaan plaatsvinden.

Overzicht verbonden partijen

Gemeente De Fryske Marren heeft bestuurlijke- en financiële belangen in de volgende gemeenschappelijke regelingen of vennootschappen:

Gemeenschappelijke regelingen

Naam	FUMO	
Vestigingsplaats	Grou	
Publiek belang	De FUMO (Fryske Ûtfieringstsjinst Miljeu en Omjouwing) is de regionale uitvoeringsdienst van Fryslân. De FUMO is een gemeenschappelijke regeling van de Friese gemeenten, Provinsje Fryslân en Wetterskip Fryslân. De FUMO voert voor de deelnemende organisaties taken uit op het gebied van het omgevingsrecht. Het gaat daarbij minimaal om de basistaken, zoals vastgelegd in het Omgevingsbesluit (VTH-milieutaken). Met de invoering van de Omgevingswet afgelopen 1 januari 2024 is de omvang van de gemeentelijke basistaken toegenomen. Naast de basistaken kan de FUMO voor individuele deelnemers aanvullende taken uitvoeren. Voor onze gemeente voert de FUMO aanvullende taken uit op het gebied van geluid, bodem, externe veiligheid en BOA-toezicht.	
Bestuurlijk belang	Iedere deelnemer in de FUMO is bestuurlijk vertegenwoordigd in het Algemeen bestuur van de FUMO.	
Bijdrage gemeente	Begroot 2025	€ 1.303.000
Eigen vermogen	1-1-2025	€ 1.200.000
	31-12-2025	€ 1.200.000
Vreemd vermogen	1-1-2025	€ 3.200.000
	31-12-2025	€ 3.200.000
Verwacht resultaat	2025	€ 0

Sturen, beheersen en verantwoorden

Het bestuur bestaat uit een algemeen bestuur en een dagelijks bestuur.

Het Algemeen Bestuur (AB) bestaat uit 21 leden:

Een wethouder uit elke gemeente, twee gedeputeerden van de provincie en een lid van het dagelijks bestuur van Wetterskip Fryslân. Het AB stelt de begroting, de bijdrage van de deelnemers en de jaarstukken vast.

Het Dagelijks Bestuur (DB) bestaat uit 5 leden van het AB.

Het DB bereidt de besluitvorming voor en draagt zorg voor de uitvoering van de besluiten. Daarnaast is het DB verantwoordelijk voor het personeel en de organisatie van de FUMO.

Risico's

We lopen beleid en financiële risico's.

Wij bepalen de uitvoering namelijk niet zelfstandig. De taken die de FUMO uitvoert, worden afgestemd met de overige deelnemers aan de FUMO. Dit geldt met name voor de basistaken omdat die taken verplicht door de FUMO uitgevoerd moeten worden. Voor de aanvullende taken en de incidentele taken kan het risico worden afgewogen tegen uitvoering anders dan de FUMO.

Naam	Hûs en Hiem welstandsadviesing en monumentenzorg	
Vestigingsplaats	Leeuwarden	
Publiek belang	Hûs en Hiem behartigt de gemeenschappelijke belangen van de deelnemende gemeenten op het gebied van bouwkunst, monumentenzorg, stedenbouw en landschappelijke schoonheid in de Provinsje Fryslân.	
Bestuurlijk belang	Van elke gemeente heeft een collegelid zitting in het algemeen bestuur.	
Bijdrage gemeente	Begroot 2025	€ 0
Eigen vermogen	1-1-2025	€ 257.000
	31-12-2025	€ 257.000
Vreemd vermogen	1-1-2025	€ 431.000
	31-12-2025	€ 411.000
Verwacht resultaat	2025	€ 0
Opmerking	Doorberekening bijdrage gemeente in de vorm van geïnde leges.	

Sturen, beheersen en verantwoorden

De gemeenschappelijke regeling bestaat uit een Algemeen Bestuur en een Dagelijks Bestuur.

Algemeen Bestuur (AB): alle deelnemende gemeenten

In het AB zijn alle deelnemende gemeenten vertegenwoordigd door een collegelid.

Het Dagelijks Bestuur (DB) bestaat uit de voorzitter en 4 leden uit het AB.

Het DB bereidt de vergaderingen van het AB voor en zorgt voor de uitvoering van de besluiten.

Risico's

De adviescommissie ruimtelijke kwaliteit Hûs en Hiem toetst aan het door de gemeenteraad vastgesteld welstandsbeleid. Als we besluiten geen regels voor welstand op te nemen heeft dat effect op de ruimtelijke kwaliteit van onze gemeente en de belevenis van een goede woon en- leefomgeving. Hûs en Hiem is een "Non-profit" organisatie en draagt zorg voor een betaalbaar deskundig advies.

Bij uittreden uit de gemeenschappelijke Regeling worden kosten in rekening gebracht. Volgens het rekenmodel zou dat voor gemeente De Fryske Marren op circa € 245.000 uitkomen.

Naam	Ontwikkelingsmaatschappij Bedrijvenparken A7 Heerenveen-Joure	
Vestigingsplaats	Heerenveen	
Publiek belang	De Ontwikkelingsmaatschappij Bedrijvenparken A7 Heerenveen-Joure (IBF) stimuleert de ontwikkeling van en verzorgt een optimale afstemming op het in het werkingsgebied gelegen bedrijventerrein, overeenkomstig de op 11 maart 2010 afgesloten regeling.	
Bestuurlijk belang	Het bestuur wordt gevormd door beide voltallige colleges.	
Bijdrage gemeente	Begroot 2025	€ 0
Eigen vermogen	1-1-2025	€ 2.050.000
	31-12-2025	€ 1.030.000
Vreemd vermogen	1-1-2025	€ 50.000
	31-12-2025	€ 50.000
Verwacht resultaat	2025	€ 0

Sturen, beheersen en verantwoorden

Samen met de gemeente Heerenveen vormen wij deze gemeenschappelijke regeling. Het bestuur bestaat uit een algemeen bestuur en een dagelijks bestuur.

Algemeen Bestuur (AB): 4 leden van beide colleges

Het AB bestaat uit 4 leden van zowel het college van de gemeente Heerenveen als de gemeente De Fryske Marren, waaronder in ieder geval de burgemeester. Het AB stelt de begroting en de jaarrekening vast.

Dagelijks Bestuur (DB): 4 leden van beide colleges

Het DB bestaat uit 2 collegeleden van de gemeente De Fryske Marren en 2 van de gemeente Heerenveen. Het DB bereidt de vergadering van het AB voor en zorgt voor de uitvoering van de besluiten.

Risico's

Aan het opstellen, vaststellen en actualiseren van grondexploitaties zijn voorwaarden verbonden. Dit is geregeld in het BBV en nader uitgewerkt in begroting en jaarstukken. De exploitatie overschrijdt dan wel niet meer de 10-jaars termijn, deze beheersmaatregelen worden nog toegepast:

- Voor het onderhanden werk wordt jaarlijks een nieuwe kostprijsberekening of een actualisatie van de exploitatieverwachtingen gemaakt. Bij een actualisatie wordt onderzoek gedaan in hoeverre de veronderstellingen en ramingen in overeenstemming met de door het bestuur vastgestelde kostprijsberekening nog van toepassing zijn.
- Er wordt jaarlijks een risico-/Monte Carlo analyse uitgevoerd om de meest waarschijnlijke risico's financieel op te kunnen vangen.
- De resultaten van deze grondexploitatie worden nauwkeurig en frequent gemonitord door middel van een 'monitor grondbedrijf'.

Naam		Recreatieschap voor het Friese waterland "De Marrekrite"	
Vestigingsplaats	Uitwellingerga		
Publiek belang	De Marrekrite behartigt de gemeenschappelijke belangen van de deelnemers op het gebied van een evenwichtige- en gecoördineerde ontwikkeling van de watersport en van andere vormen van recreatie op en aan het water in Fryslân, dat met inachtneming van de belangen van natuur en landschap.		
Bestuurlijk belang	Van elke gemeente heeft een collegelid zitting in het algemeen bestuur.		
Bijdrage gemeente	Begroot 2025		
	Waterrecreatie, landrecreatie en baggerbijdrage	€	216.028
	Gegarandeerde winstuitkering	€	-32.364
	Totaal	€	183.664
Eigen vermogen	1-1-2025	€	3.935.000
	31-12-2025	€	3.685.000
Vreemd vermogen	1-1-2025	€	6.253.000
	31-12-2025	€	7.517.000
Verwacht resultaat	2025	€	-37.000
Opmerking	Met ingang van de begroting 2022 is de Marrekrite gestart een bedrag van € 250.000 van het eigen vermogen bij resultaatsbestemming terug te geven aan de deelnemers, naar rato van de deelnemersbijdrage. Dit heeft een looptijd tot en met 2025. Naast deze afbouw vindt er geen verdere opbouw van vermogen plaats. Eventuele rekeningresultaten keren ze tevens aan de deelnemers uit bij resultaatsbestemming.		

Sturen, beheersen en verantwoorden

De gemeenschappelijke regeling Marrekrite bestaat uit de provincie Fryslân en de 13 deelnemende gemeenten. Het bestuur bestaat uit een algemeen bestuur en een dagelijks bestuur.

Algemeen Bestuur (AB): van ieder lid een vertegenwoordiger

Ieder lid is met één wethouder/burgemeester vertegenwoordigd in het AB. Het AB stelt de begroting, de jaarrekening en het jaarverslag vast.

Dagelijks Bestuur (DB): 6 leden

Het DB bestaat uit de voorzitter en 5 andere leden uit het AB. Het DB bereidt de besluitvorming van het AB voor en draagt zorg voor de uitvoering van de besluiten.

Risico's

Er kunnen zich bestuurlijke en financiële risico's voordoen. Zoals bijvoorbeeld door de inflatie waardoor loonkosten, materiaalkosten en kosten voor dienstverlening stijgen.

Ten aanzien van het programma baggeren zorgen de complexe regelgeving, ingewikkelde kwesties rondom baggerwerkzaamheden en afhankelijkheid van de andere waterbeheerders voor onzekerheid over de baggeropgave en de benodigde financiële middelen.

Naam	Veiligheidsregio Fryslân	
Vestigingsplaats	Leeuwarden	
Publiek belang	De VRF behartigt de belangen van de gemeenten in Fryslân op het gebied van: <ul style="list-style-type: none"> · publieke gezondheidszorg · brandweezorg · geneeskundige hulpverlening bij ongevallen en rampen · rampen- en crisisbeheersing	
Bestuurlijk belang	Van elke gemeente heeft de burgemeester zitting in het algemeen bestuur.	
Bijdrage gemeente	Begroot 2025	€ 7.099.000
Eigen vermogen	1-1-2025	€ 6.973.000
	31-12-2025	€ 6.493.000
Vreemd vermogen	1-1-2025	€ 93.559.000
	31-12-2025	€ 102.023.000
Verwacht resultaat	2025	€ 0

Sturen, beheersen en verantwoorden

De Veiligheidsregio Fryslân werkt in opdracht van de Friese gemeenten en wordt bestuurd door de Friese burgemeesters en wethouders gezondheid.

Algemeen Bestuur (AB): alle Friese burgemeesters

In het AB hebben alle Friese burgemeesters zitting. De burgemeester van Leeuwarden is voorzitter. Het AB beslist over de algemene en financiële kaders.

Dagelijks bestuur (DB): 5 leden

Het DB bestaat uit de voorzitter van het AB, 2 leden van de Agendacommissie Veiligheid en 2 leden van de Agendacommissie Gezondheid. Het DB bereidt de vergaderingen van het AB voor.

Bestuurscommissie Veiligheid

Hierin hebben de burgemeesters van de Friese gemeenten zitting. De commissie beslist over alle inhoudelijke zaken op het gebied van veiligheid.

Bestuurscommissie Gezondheid

Hierin hebben de wethouders gezondheid van de Friese gemeenten zitting. De commissie beslist over alle inhoudelijke zaken op het gebied van gezondheid.

Risico's

- We lopen een beleidsrisico.

Wij bepalen de uitvoering namelijk niet zelfstandig. De taken die de Veiligheidsregio uitvoert worden afgestemd met de overige deelnemers aan de Veiligheidsregio.

- Krapte arbeidsmarkt

Binnen het programma gezondheid speelt de GGD regionaal een belangrijke rol als het gaat om ontwikkelingen m.b.t. het Integraal Zorgakkoord en het Gezond en Actief Leven Akkoord. De krapte op de arbeidsmarkt vormt hier een risico als het gaat om het aantrekken van bekwame beleidsadviseurs.

Naam	Werkvoorzieningschap Fryslân-West	
Vestigingsplaats	Sneek	
Publiek belang	Fryslân-West richt zich op de bedrijfsmatig verantwoorde uitvoering van taken van en voor de deelnemende gemeenten op het terrein van de gesubsidieerde arbeid en het adviseren van de gemeenten op het terrein van gesubsidieerde arbeid.	
Bestuurlijk belang	Van elke gemeente heeft een collegelid zitting in het algemeen bestuur.	
Bijdrage gemeenten	Begroot 2025	Gemeentelijke bijdrage € 82.120 Reservering transitiekosten € 29.408
Eigen vermogen	1-1-2025	€ 9.754.000
	31-12-2025	€ 10.180.000
Vreemd vermogen	1-1-2025	€ 850.000
	31-12-2025	€ 850.000
Verwacht resultaat	2025	€ 176.000
Opmerking	Bovengenoemde cijfers komen uit de conceptbegroting.	

Sturen, beheersen en verantwoorden

De gemeenschappelijke regeling Fryslân-West bestaat uit de gemeenten Harlingen, Súdwest-Fryslân, Waadhoeke en De Fryske Marren. Er is sprake van een Algemeen bestuur en een Dagelijks Bestuur.

Algemeen Bestuur

In het Algemeen Bestuur (AB) hebben per gemeente 2 leden zitting.

Dagelijks Bestuur

Het Dagelijks Bestuur (DB) bestaat uit de voorzitter en 3 overige leden van het AB.

Risico's

Economische en sociale ontwikkelingen kunnen van invloed zijn op het resultaat van Empatec en de Gemeenschappelijke Regeling (GR). Daarom:

- houden wij de ontwikkelingen in de Rijkscirculaires bij;
- en monitoren wij de verdere uitwerking van het regeerakkoord en de berichtgeving Cedris (brancheorganisatie sociaal ontwikkel bedrijven).

Naam		Centrumregeling Samenwerking Sociaal Domein Fryslân 2022	
Vestigingsplaats	Leeuwarden		
Publiek belang	De Centrumregeling Samenwerking Sociaal Domein Fryslân 2022(SDF) is belast met de beleidsvoorbereiding ten behoeve van de uitvoering van de wettelijke taken op het terrein van jeugdzorg, maatschappelijke ondersteuning en participatie. Daarnaast verzorgt deze organisatie de inkoop ten behoeve van uitvoering van deze taken, waardoor één en ander doelmatig en kwalitatief hoogwaardig met de gezamenlijke Friese gemeenten wordt georganiseerd.		
Bestuurlijk belang	Van elke gemeente heeft een collegelid zitting in het portefeuillehouders-overleg.		
Bijdrage gemeenten	Begroot 2025	€	
Eigen vermogen	1-1-2025	N.v.t.	
	31-12-2025	N.v.t.	
Vreemd vermogen	1-1-2025	N.v.t.	
	31-12-2025	N.v.t.	
Verwacht resultaat	2025	N.v.t.	
Opmerking	In tegenstelling tot reguliere gemeenschappelijke regelingen, zoals de Veiligheidsregio, Hûs & Hiem, FUMO etc., heeft SDF geen aparte begroting. De begroting en jaarstukken van SDF maken onderdeel uit van de reguliere begroting en jaarstukken van de gemeente Leeuwarden. Zulks is ook in de centrumregeling zo geregeld. Op het moment van samenstellen van de paragraaf is er nog geen begroting van de gemeente Leeuwarden ontvangen.		

Sturen, beheersen en verantwoorden

Het Sociaal domein Fryslân (SDF) is een centrumregeling. De gemeente Leeuwarden is aangewezen als centrumgemeente. In de huidige regeling is gekozen om besluitvorming op onderwerp te organiseren.

- Besluiten over algemene en financiële onderwerpen

Deze worden genomen door de wethouders van de 18 gemeenten die verantwoordelijk zijn voor gemeentelijk portefeuille financiën.

- Besluiten over de inhoudelijke onderwerpen rond de Wmo en jeugdhulp

Deze worden genomen door de portefeuillehouders Wmo en Jeugdhulp nemen de die belegd zijn bij de centrumregeling. Aan de betrokken portefeuillehouders wordt ook de financiële en inhoudelijke verantwoording afgelegd.

Risico's

Aan de regeling zijn geen financiële risico's verbonden.

Er wordt gewerkt op basis van begroting die meegenomen wordt in het gemeentelijke begrotingsproces. Een gemeenschappelijke regeling werkt op basis van consensus. Dat betekent dat niet in alle gevallen het eigen gemeentelijke belang voorop staat maar het gezamenlijk belang en dus de eigen gemeentelijke beleidsdoestellingen niet in alle gevallen volledig gerealiseerd kunnen worden.

Deelnemingen

Naam	Afvalsturing Fryslân NV	
Vestigingsplaats	Leeuwarden	
Publiek belang	Het op een efficiënte en milieu hygiënische wijze verzamelen, afvoeren, verwerken en bewerken van huishoudelijk afval, bouw- en sloopafval, bedrijfsafval, het reinigen van openbare ruimtes en het recyclen van afval tot grondstoffen voor diverse productieprocessen.	
Bestuurlijk belang	Stemrecht naar rato van aandelenbezit.	
Bijdrage gemeente	Aandelenpakket: € 98.017 (216 aandelen á € 453,78 nominaal) Begroot dividend 2025: 7%: € 6.861,-	
Eigen vermogen *)	1-1-2025	Wordt niet verstrekt
	31-12-2025	Wordt niet verstrekt
Vreemd vermogen *)	1-1-2025	Wordt niet verstrekt
	31-12-2025	Wordt niet verstrekt
Verwacht resultaat	2025	€ 2.805.000
Opmerking *)	De afvalsturing is een NV. Voor een NV gelden andere begrotingsregels. De BBV is niet van toepassing. De afvalsturing neemt daarom geen geprognostiseerde balans op in de begroting.	

Sturen, beheersen en verantwoorden

Het college van burgemeester en wethouders wordt in de Algemene vergadering van Aandeelhouders vertegenwoordigd door de portefeuillehouder financiën. De begroting en jaarverslagen worden vastgesteld in de aandeelhoudersvergadering.

Risico's

- Dalende energieprijzen en kostenstijgingen
- verbrandingstoelagen en CO2-heffing voor afval

Naam	NV Bank Nederlandse Gemeenten	
Vestigingsplaats	Den Haag	
Publiek belang	De BNG is de bank van en voor overheden en instellingen voor het maatschappelijk belang. Met gespecialiseerde dienstverlening draagt BNG bij aan zo laag mogelijke kosten van maatschappelijke voorzieningen voor de burger.	
Bestuurlijk belang	Stemrecht naar rato van aandelenbezit.	
Bijdrage gemeente	Aandelenpakket van 108.436 x € 2.50 = € 271.090 0,19% van aandelenkapitaal	
	Begroot 2025	€ 277.000
Eigen vermogen	1-1-2025	Wordt niet verstrekt
	31-12-2025	Wordt niet verstrekt
Vreemd vermogen	1-1-2025	Wordt niet verstrekt
	31-12-2025	Wordt niet verstrekt
Verwacht resultaat	2025	Wordt niet verstrekt

Verwacht resultaat	BNG Bank emiteert leningen, die beursgenoteerd zijn. Om die reden is BNG Bank gehouden aan de regels die de Autoriteit Financiële Markten stelt aan het verstrekken van mogelijk koersgevoelige informatie. Het verstrekken van cijfers en verwachtingen over eigen vermogen en netto resultaat valt daar uitdrukkelijk onder. BNG Bank gaat pas tot publicatie van de gerealiseerde resultaten over na behandeling van de door de externe accountant goedgekeurde jaarrekening en het voorstel tot winstuitkering door de Raad van Commissarissen. Gegeven de complexiteit van de boekhoudkundige regelgeving die voor het bankwezen geldt en de omvang van de balans van BNG Bank, kunnen de gegevens over een jaar pas in maart na afloop van dat jaar beschikbaar worden gesteld.
--------------------	---

Naam	BV Sportbedrijf De Fryske Marren	
Vestigingsplaats	Joure	
Publiek belang	Het exploiteren van sport-, recreatie- en welzijnsaccommodaties binnen gemeente De Fryske Marren.	
Bestuurlijk belang	Alle aandelen zijn in het bezit van gemeente De Fryske Marren. Het college van burgemeester en wethouders wordt in de Algemene Vergadering van Aandeelhouders vertegenwoordigd door twee portefeuillehouders.	
Bijdrage gemeente	Begroot 2025	
Eigen vermogen	1-1-2025	
	31-12-2025	
Vreemd vermogen	1-1-2025	
	31-12-2025	
Verwacht resultaat	2025	
Opmerking	De begroting 2025 van BV Sportbedrijf De Fryske Marren is nog niet ontvangen.	

Sturen, beheersen en verantwoorden

Gemeente De Fryske Marren is enig aandeelhouder van deze BV. Twee collegeleden hebben zitting in de Algemene Vergadering van Aandeelhouders (AvA). De AvA is bevoegd om op de aandeelhoudersvergaderingen besluiten te nemen.

Daarnaast is er een werkgroep Sportbedrijf die is samengesteld uit ambtenaren vanuit de verschillende teams en de directeur en adjunct-directeur van het Sportbedrijf. De werkgroep bespreekt periodiek de zaken die te maken hebben met de relatie huurder/verhuurder, de relatie opdrachtnemer/opdrachtgever en de bij de planning- en controlcyclus behorende documenten.

Risico's

Het Sportbedrijf is voor het grootste deel van haar inkomsten afhankelijk van de bezoekers. Minder bezoekers betekent minder inkomsten. Onverwachte ontwikkelingen, zoals de coronamaatregelen, vormen dan een groot risico voor de exploitatie.

Naam	Coöperatie Openbare Verlichting & Energie Fryslân U.A.	
Vestigingsplaats	Leeuwarden	
Publiek belang	Coöperatie Openbare Verlichting & Energie Fryslân U.A. (hierna: OVEF) is een samenwerkingsverband op het gebied van beheer en onderhoud van openbare verlichting en op het gebied van gezamenlijke inkoop duurzame energie. De leden zijn 17 Friese gemeenten en de Provinsje Fryslân. Afnemers zijn onder meer de VRF, diverse maatschappelijk organisaties en culturele instellingen in Fryslân.	
Bestuurlijk belang	In de algemene ledenvergadering is ieder lid vertegenwoordigd. Stemrecht naar rato van afgenomen dienst, maximaal twee stemmen bij afname van zowel openbare verlichting als energie.	
Bijdrage gemeente	Begroot 2025	
Eigen vermogen	1-1-2025	
	31-12-2025	
Vreemd vermogen	1-1-2025	
	31-12-2025	
Verwacht resultaat	2025	
Opmerking	De begroting van OVEF 2025 is nog niet ontvangen.	

Sturen, beheersen en verantwoorden

In de algemene ledenvergadering is ieder lid vertegenwoordigd. Stemrecht naar rato van afgenomen dienst, maximaal twee stemmen bij afname van zowel openbare verlichting als energie.

Risico's

- LED-verlichting heeft een andere lichtstraalbundel dan de oude armaturen. Het geeft een ander lichtbeeld in de straat. Dit kan bij te grote onderlinge afstanden leiden tot te donkere locaties, zodat daar een mast bij geplaatst moet worden.
- Lokaal opgewekte duurzame energie en initiatieven zoals Valuta voor Veen zijn vaak duurder dan energie uit het buitenland.

Paragraaf Grondbeleid

Korte omschrijving

Gemeente De Fryske Marren heeft, afgezien van haar ruime areaal openbare ruimte, ook grondposities op een aantal strategische locaties. Met deze grondposities streeft de gemeente twee doelen na: het mogelijk maken van ontwikkelingen én financieel gezonde exploitaties. Voor zover gronden in eigendom zijn van derden faciliteren we gewenste ontwikkelingen. De kaders voor gebiedsontwikkeling zijn vastgelegd in de nota Grondbeleid. Voor wat betreft de grondeigendommen in het openbaar gebied streven we naar een kostenneutrale aanpak en het faciliteren van maatschappelijk gebruik.

Kaderstellende beleidsnota's

De Nota Grondbeleid 2024-2028 en de Notitie Grondprijnsbeleid 2024-2028 omschrijven de beleidsregels en uitgangspunten voor het grondbeleid van de gemeente. De Nota Grondbeleid geeft de instrumenten die de gemeente kan gebruiken bij het voorzien in bijvoorbeeld voldoende goede woningen, ruimte voor bedrijvigheid en ruimte voor zorgfuncties. De ambities op deze terreinen zijn onder andere terug te vinden in ruimtelijke visies en de Woonvisie 2019 – 2023 en de opvolger daarvan: het Volkshuisvestingsprogramma De Fryske Marren 2024 - 2028. Behandeling door de raad van dit programma is voorzien in het vierde kwartaal van 2024. Visie c.q. programma vormen de basis voor woningbouw in de gemeente en voor samenwerkingsafspraken op het terrein van wonen, zoals de prestatieafspraken met de woningcorporaties en huurdersorganisaties.

Wat willen we bereiken?

Gemeente De Fryske Marren zet in op een haalbare, gewogen ontwikkeling van in- en uitbreidingslocaties. Het grondbeleid ondersteunt daarmee gemeentelijke beleidsvelden zoals volkshuisvesting en economische zaken. Daar waar grondposities aanwezig zijn zetten we door middel van economisch gezonde exploitaties in op bouwgrondproductie, waardoor de gemeente de regie heeft over de invulling van de plannen en de opbrengsten ten goede komen aan de gemeente. Daar waar wij samenwerken met derden willen we de gewenste ruimtelijke ontwikkelingen binnen een adequaat juridisch kader bereiken. Voor het kostenverhaal benutten we de mogelijkheden die de Omgevingswet biedt optimaal.

Wat gaan we daarvoor doen?

De Fryske Marren zet zich in voor een professionele wijze van planontwikkeling. Hiervoor is een goede samenwerking en communicatie met diverse belanghebbenden van belang. De gemeente heeft momenteel 14 complexen in exploitatie. Gezien de grote vraag naar bouwgrond werken wij aan nieuwe grondexploitaties en volgende fases van bestaande grondexploitaties.

Financiën

Grondcomplexen zijn in te delen in twee categorieën: Bouwgrond in exploitatie (BIE) en de gronden die nog niet in exploitatie zijn genomen. De laatste categorie gronden zijn op de balans ondergebracht bij de Materiële vaste activa (Mva).

BIE (Bouwgrond in exploitatie)

In 2023 had gemeente De Fryske Marren 14 complexen in exploitatie. Hiervan is er ultimo 2023 één afgesloten. De totale boekwaarde bedroeg 31-12-2023 € 4,4 miljoen.

In onderstaande tabel zijn de resultaatprognoses van de afzonderlijke complexen weergegeven.

Bedragen x € 1.000

Bouwgrond in exploitatie (BIE)	Raming resultaat voordelig	Raming resultaat nadelig	Looptijd t/m
Balk, Op 'e Golfbaan(afgesl. 31-12-23)	0	0	2023
Oudega, It Stalt	58	0	2024
Balk, Boslust Noordoost	145	0	2026
Lemmer, Tramdijk Oost	2.299	0	2028
Oosterzee West	0	-475	2024
Joure, Broek Zuid	1.729	0	2028
Joure, Wyldehoarne 3	269	0	2024
Joure, Wyldehoarne 4 fase 1	3.824	0	2030
Rottum, Nij Sâ'n Rotten	0	-1.301	2024
Bedrijventerrein De Ekers, Joure	0	-893	2025
Bedrijventerrein De Ekers 3A, Joure	116	0	2027
Bedrijventerrein Woudfennen III, Joure	325	0	2035
Bedrijventerrein De Burde fase 1, Bakhuizen	32	0	2025
Bedrijventerrein Slotmolen, Sint Nicolaasga	0	-170	2027
	8.797	-2.839	

Toelichting op tabel:

- Voor het totaal voorziene nadelig resultaat ad € 2.839.000 is, conform voorschriften, een voorziening getroffen ter grootte van dit bedrag. Uiteraard spannen we ons in deze prognoses zo veel als mogelijk positief te beïnvloeden.

In de reserve onderhanden werk is een bedrag van € 588.000 gereserveerd voor eventuele tegenvallers in de grondexploitatie De Ekers 3A.

Mva (Materiële vaste activa)

De niet in exploitatie genomen gronden zijn op de balans ondergebracht bij de Materiële vaste activa als Strategische Gronden. Er worden aan deze gronden geen rente en andere kosten toegerekend. De boekwaarde van deze gronden bedroeg ultimo 2023 € 4,6 miljoen.

Voorzieningen

Zodra een grondexploitatie een negatief te verwachten resultaat laat zien wordt een voorziening getroffen ter grootte van het voorziene verlies. Ultimo 2023 was de stand van deze voorziening € 2.839.291 (zie bovenstaande tabel "Bouwgrond in exploitatie"). Naast de voorziening voor de lopende grondexploitaties hebben we ook een voorziening voor de gronden die nog niet in exploitatie zijn genomen. Deze voorziening dient het risico af te dekken van situaties waarbij grond niet tegen boekwaarde in een financieel haalbare exploitatie ingebracht kan worden. De grootte van de voorziening wordt jaarlijks bij het opmaken van de jaarrekening opnieuw bepaald. Hierbij wordt een systematiek gevolgd in het kader van risicomanagement. Deze systematiek resulteerde per 31-12-2023 in een grootte van de voorziening van € 0 (nihil). De boekwaarde van het geheel aan niet in exploitatie genomen grond is namelijk, lager dan de agrarische marktwaarde. Er wordt dus geen financieel risico gelopen voor wat betreft deze gronden.

Paragraaf Wet open overheid

De Wet open overheid (Woo) is op 1 mei 2022 gedeeltelijk ingegaan. De Wet open overheid heeft de Wet openbaarheid van bestuur (Wob) vervangen. De effecten op onze gemeente gaan over deze drie onderdelen van de wet:

1. Actieve openbaarmaking
2. Passieve openbaarmaking
3. Informatiehuishouding

1. Actieve openbaarmaking

Openbare overheidsinformatie moet via een verwijzindex (Woo-index) met zoekfunctie beschikbaar worden gesteld. Er is sprake van een gefaseerde invoer. Wanneer welke informatiecategorie actief openbaar moet worden gemaakt, wordt met een Koninklijk besluit geregeld. De verwachting is dat in 2025 meerdere informatiecategorieën worden aangewezen voor actieve openbaarmaking. Dit als vervolg op de onderdelen waarvoor eind 2024 (november) de actieve openbaarmaking verplicht is geworden.

2. Passieve openbaarmaking

Passieve openbaarmaking is het op verzoek voor eenieder openbaar maken van documenten. Op basis van de in 2023 en het eerste half jaar 2024 ingediende verzoeken worden ongeveer 45 Woo-verzoeken verwacht. Met het invoeren van de actieve openbaarmaking bestaan de kans dat de Woo-verzoeken aan het eind van 2025 verminderen qua aantal en omvang.

3. Informatiehuishouding

Bestuursorganen moeten hun informatiehuishouding verbeteren. Gemeente de Fryske Marren neemt in 2025 de volgende acties:

- Woo portaal
- Uitvoering plan van aanpak Zaakgericht Werken 3.0

Paragraaf Subsidies

Korte omschrijving

Binnen gemeente De Fryske Marren gaan jaarlijks miljoenen euro's aan subsidiegeld om. De doelen variëren van inwonersinitiatieven tot welzijnswerk en van sport tot cultuur. Subsidieverstrekking is geen doel op zichzelf. Subsidie wordt door de gemeente ingezet om beleidsdoelen te realiseren.

Context en achtergrond

Subsidies zijn een belangrijk instrument voor het voeren van een effectief beleid. Door middel van subsidies kan de gemeenteactiviteiten stimuleren die bijdragen aan de beoogde doelstellingen en ambities.

De Algemene wet bestuursrecht (Awb) is het wettelijk kader voor subsidieverstrekking. In artikel 4:21, eerste lid staat: 'de aanspraak op financiële middelen, door een bestuursorgaan verstrekt met het oog op bepaalde activiteiten van de aanvrager, anders dan als betaling voor aan het bestuursorgaan geleverde goederen of diensten'.

Wat willen we bereiken?

Het nastreven van beleidsdoelen door middel van subsidies.

Wat gaan we daarvoor doen?

De beleidsnotities verder uitgewerkt in subsidieregelingen.

Trends en ontwikkelingen

- Vanaf 2018 zijn subsidieontvangers die een subsidie groter dan € 100.000 ontvangen verplicht om 2% van de totale subsidie aan te wenden in het kader van Social Return on Investment (SR), om bij voorkeur mensen met afstand tot de arbeidsmarkt concreet toe te leiden naar werk.
- Vanaf 2018 werken we bij jaarlijkse subsidies groter dan € 50.000 met prestatie indicatoren om beleidsdoelen te realiseren.
- Vanaf 3 maart 2022 is de subsidieregeling Groen- en blauwe maatregelen 2022-2025 in werking getreden.
- Vanaf 1 februari 2023 is de subsidieregeling Witgoed in werking getreden, de verwachting is dat deze regeling loopt tot 1 oktober 2025.
- Vanaf 1 april 2024 is de subsidieregeling AED in werking getreden. Verenigingen en maatschappelijke organisaties zonder winstoogmerk in De Fryske Marren kunnen subsidie aanvragen voor de aanschaf, vervanging en onderhoud van een AED. Met deze subsidieregeling wil De Fryske Marren een dekkend en betrouwbaar AED-netwerk realiseren.

Kaderstellende beleidsnota's

- Algemene subsidieverordening De Fryske Marren
- Nota 'Subsidiëring in De Fryske Marren'
- Subsidieregelingen De Fryske Marren

De inhoudelijke kaders en gemeentelijke doelstellingen staan in de beleidsnota's en programmabegroting van De Fryske Marren. Daarnaast worden in de begroting kaders gesteld aan de hoogte van subsidies. Hieronder zijn de subsidieplafonds 2025, zoals vastgesteld door het college op 23 juli 2024.

Subsidiereregelingen en begrotingssubsidies

Subsidies moeten rechtmatig worden verstrekt

Op basis van drie categorieën kunnen subsidies rechtmatig worden toegekend:

1. Subsidies verstrekt op basis van een subsidieregeling. Onderdeel van een subsidieregeling is het door het college vastgestelde bijbehorende subsidieplafond;
2. Begrotingspost subsidies: hierbij wordt voor een specifieke subsidieontvanger het bedrag opgenomen waarop de subsidie ten hoogste kan worden vastgesteld (artikel 4:23 lid 3c van de Algemene wet bestuursrecht);
3. Resterende subsidies (incidentele subsidies en andere subsidies artikel 4:23 Algemene wet bestuursrecht subsidies).

Bedragen x € 1.000

Subsidieregeling	Subsidieplafond 2025
Subsidieregeling Armoedebeleid	744
Subsidieregeling Culturele activiteiten	63
Subsidieregeling Duurzaamheid De Fryske Marren	20
Subsidieregeling Gezond Opgroeien Onderwijs	15
Subsidieregelingen Meidwaan yn De Fryske Marren & Inwonersinitiatieven	405
Subsidieregeling Internationale betrekkingen	10
Subsidieregeling Peuterwerk en Voorschoolse educatie (VVE), hoofdstuk 2 Peuterwerk	386
Subsidieregeling Peuterwerk en Voorschoolse educatie (VVE), hoofdstuk 3 VVE	630
Subsidieregeling Rijksmonumenten De Fryske Marren	18
Subsidieregeling Gemeentelijke Monumenten De Fryske Marren	200
Subsidieregeling Verkeersveiligheid	27
Subsidieregeling VVE aanvullende activiteiten	170
Subsidieregeling Tûk Wenjen aanvullende producten	25
Subsidieregeling Advies Eigen Woning	50
Subsidieregeling Groen- en Blauwe maatregelen	75
Subsidieregeling AED	41

Begrotingspost subsidies 2025

Voor onderstaande subsidieontvangers is een begrotingspost subsidie opgenomen in de begroting 2025.

Bedragen x € 1.000

Organisatie	Begrotingssubsidie 2025
Stichting Bibliotheken Mar en Fean	1.265,0
Stichting Vluchtelingenwerk Noord-Nederland	250,0
Stichting Kulturhûs Oudehaske	110,0
Stichting Kunstzinnige Vorming It Toanhûs	731,0
Stichting Erfgoed, Landschap en Natuur	505,0
Stichting Museum Stedhûs Sleat	79,0
Stichting Oudheidkamer Lemster Fiifgea	24,0
Stichting Afûk	2,0
Stichting Bibliotheekservice Fryslân - platform Lêsbefoarding Frysk (it Tomke projekt)	2,5
Stichting Behoud van Rijksmonumenten	150,0
VVV Waterland van Friesland	310,0
Stichting IJswegencentrale Sloten	0,5
Stichting IJswegencentrale Gaasterland	0,5
Stichting IJswegencentrale Skarsterlân	0,5
Stichting IJswegencentrale Utingeradeel	0,5
Stichting Sociaal Samen Goud	69,0
Stichting De Hege Gerzen	2,5
Energie Coöperatie Gaasterland	200,0
Stichting Boerebrulloft de Jouwer	1,5
Stichting Tûmba, expertisebureau discriminatie en diversiteit	€ 0,77 per inwoner van gemeente De Fryske Marren. De peildatum is 1 oktober voorafgaand aan het subsidiejaar
Stichting Halt	€ 0,01 per inwoner van gemeente De Fryske Marren. De peildatum is 1 oktober voorafgaand aan het subsidiejaar.
Stichting Fonds Slachtofferhulp	€ 0,339 per inwoner. De peildatum is 1 oktober voorafgaand aan het subsidiejaar.

Paragraaf Duurzaamheid

Gemeente De Fryske Marren heeft ambitieuze doelstellingen op gebied van duurzaamheid. In 2021 is het Duurzaamheidsprogramma vastgesteld en in 2022 de warmtevisie. Hierin zijn diverse duurzaamheidsdoelen opgenomen die verdeeld zijn over vijf pijlers: energietransitie, warmtetransitie, circulaire economie, toekomstbestendige omgeving en sociale duurzaamheid. Het programma Duurzaamheid wordt aangestuurd door de programmamanager Duurzaamheid.

In 2023 en 2024 zijn uitvoeringsprogramma's per pijler vastgesteld, waaraan in 2025 uitvoering wordt gegeven. Het duurzaamheidsprogramma is discipline- en domeinoverstijgend, waardoor verschillende gelederen van de organisatie nodig zijn om de vastgestelde doelen te realiseren.

1. Energietransitie

Korte omschrijving

De energietransitie is de overgang van het gebruik van fossiele brandstoffen naar hernieuwbare energie. Doordat elektriciteit gemakkelijker te verduurzamen is dan brandstoffen, wordt bij de energietransitie ingezet op elektrificatie. De energietransitie heeft door de elektrificatie een grote ruimtelijke impact op Nederland en De Fryske Marren, voor zowel opwek, transport en opslag van elektriciteit is grond nodig.

Context en achtergrond

Afspraken over de energietransitie komen voort uit de klimaatwet, het klimaatakkoord en het regeerakkoord. Het klimaatakkoord stelt dat de gemeente in 2050 klimaatneutraal is en geen gebruik maakt van fossiele brandstoffen. In 2021 is het Duurzaamheidsprogramma vastgesteld. Om uitvoering te geven aan de pijler energietransitie binnen het duurzaamheidsprogramma is in 2024 het Uitvoeringsprogramma Energietransitie vastgesteld door het college. In 2050 is de gemeente onafhankelijk van fossiele brandstoffen. We werken hierbij samen met zowel de Friese overheden als belangrijke partijen zoals de netbeheerders.

Vanuit het vastgestelde beleid is de gemeente op provinciaal niveau betrokken bij de inrichting van het toekomstige energiesysteem. Hiermee wordt bedoeld dat de infrastructuur van energielevering, -opwek en -opslag voldoet aan de elektriciteitsbehoefte.

Kaderstellende beleidsnota's

- Klimaatakkoord van Parijs 2015
- Nationaal Klimaatakkoord 2019
- Duurzaamheidsprogramma De Fryske Marren 2022
- Uitvoeringsprogramma Energietransitie 2024
- Omgevingsvisie De Fryske Marren 2022
- Warmtevisie, De Fryske Marren aardgasvrij 2022
- Beleidskader Sinnefjilden 2020

Wat willen we bereiken?

- We werken met de Friese overheden en netbeheerders aan een integrale aanpak voor het verminderen van problemen ten aanzien van de netcongestie;
- Bevorderen van de isolatiegraad van huishoudens. Concreet willen we af van energielabels D t/m G.

Trends en ontwikkelingen

Netcongestie: De komende jaren doen Liander en TenneT forse investeringen om de netcapaciteit uit te breiden vanwege de netcongestie. De komende periode wordt er gekeken of projecten van Liander kunnen worden geprioriteerd door de Friese bestuurders (integraal programmeren).

Het provinciale beleidskader is veranderd. We constateren dat er zeer beperkte ruimte is voor de opwek van groene energie zoals zon en wind. Provincie en gemeenten denken na over de ontwikkelingen van lokale energiehubs; dit kan de belasting op het elektriciteitsnet verkleinen en de congestieproblematiek beperken. Herijking op het beleid van zonneweiden op landbouwgrond is gaande op provinciaal niveau. Ruimtelijke beperkingen voor de energie-infrastructuur (zoals opwek via zon en wind) maakt het moeilijk om klimaatdoelstellingen te bereiken, agrariërs nieuwe verdienmodellen te bieden (ook gecombineerde functies) en energiehubs te realiseren.

Europees hof

Het Europees hof heeft uitgesproken dat bescherming tegen klimaatverandering een mensenrecht is.

Regerakkoord op hoofdlijnen

De regeringspartijen geven aan dat zij willen vasthouden aan de klimaatdoelen en het Klimaatfonds in tact willen houden.

In het regeerakkoord op hoofdlijnen (2024) worden miljarden aan subsidies voor klimaatbeleid en duurzame energie geschrapt. De fossiele subsidies worden verhoogt. Daarnaast wordt de verhoging van de CO-heffing voor industrie geschrapt. Ook wordt de verplichting van een hybride warmtepomp bij vervanging Cv-ketel vanaf 2025 geschrapt.

Op basis van de bestaande specifieke uitkeringen kan de gemeente veel ondersteuning bieden. Het is nog onduidelijk wat het beoogde landelijke beleid betekent voor de gemeente.

2. Warmtetransitie

Korte omschrijving

De Warmtetransitie is het aardgasvrij maken van de gebouwde omgeving. Hier gaat het specifiek over de verwarming van gebouwen: woningen, bedrijfsgebouwen, recreatie of anders.

Context en achtergrond

Binnen DFM zijn er 23.500 woningen en 5.300 overige gebouwen. Vrijwel alle gebouwen worden verwarmd met aardgas (fossiele brandstof). Het verbranden van fossiele brandstoffen veroorzaken een hoge CO₂ uitstoot.

De klimaatwet verplicht gemeenten om de bebouwde omgeving aardgasvrij te maken voor 2050.

CO₂ uitstoot heeft een negatief effect op klimaatverandering waardoor de leefbaarheid van de wereld onder druk staat. Met het fossielvrij verwarmen van de gebouwde omgeving neemt de CO₂ uitstoot af.

Een te hoge CO₂ uitstoot in Nederland betekent klimaatverandering wat zichtbaar wordt door een hogere zeespiegel (verzilting), zwaardere regenbuien, langere periodes van droogte, stijgende temperaturen en moeilijk te bewerken agrarische grond. Klimaatverandering bedreigt agrarische grond en daarmee de voedselzekerheid en het bestaansrecht van onze boeren. Nederland zal te maken krijgen met een verhoogt aantal klimaatvluchtelingen uit niet-Europese landen waar het onleefbaar is door verwoestijning.

Daarnaast importeert Nederland veel gas, wat ons afhankelijk maakt van landen zoals bijvoorbeeld Rusland en Saoedi-Arabië. Door de warmtetransitie en de energietransitie vermindert de geopolitieke afhankelijkheid van Nederland.

Kaderstellende beleidsnota's

- Klimaatakkoord van Parijs 2015
- Nederlands klimaatakkoord 2019
- Klimaatwet 2016
- Sustainable Development Goals van de Verenigde Naties 2015
- Warmtevisie 2022
- Uitvoeringsprogramma warmte 2024

Wat willen we bereiken?

- 2030 20% aardgasvrije gebouwde omgeving
- 2050 100% aardgasvrije gebouwde omgeving

Trends en ontwikkelingen

WcW (Wet collectieve warmte)

Het Rijk is voornemens om per 1 januari 2025 de Wet collectieve warmtevoorziening (Wcw) in werking te laten treden. Deze wet ligt nu bij de Tweede Kamer ter besluitvorming. Met de Wcw wordt beoogd de warmtetransitie te bevorderen en tegelijkertijd de publieke belangen duurzaamheid, leveringszekerheid en betaalbaarheid beter te borgen. Het wetsvoorstel heeft de volgende doelen:

- Vergroten van publieke sturing op (realisatie en exploitatie van) collectieve warmte, daar waar dat de gewenste verduurzamingsstrategie is voor de gebouwde omgeving;
- Ontwikkelen van collectieve warmte die geen broeikasgassen meer uitstoot in 2050;
- Aanscherping van de consumentenbescherming en betere borging van de leveringszekerheid van collectieve warmte;
- Introductie van transparante en kostengebaseerde tariefregulering voor de gebonden afnemers van collectieve warmte.

De Wcw biedt gemeenten de volgende sturingsinstrumenten voor de warmtetransitie:

- Vaststellen warmtekavel;
- Aanwijzen warmtebedrijf.

Wgiw (Wet gemeentelijke instrumenten warmtetransitie)

Het wetsvoorstel voor de Wet gemeentelijke instrumenten warmtetransitie (Wgiw) is erop gericht om gemeenten de bevoegdheden te geven die nodig zijn om regie te voeren in de wijk- of gebiedsgerichte aanpak van de warmtetransitie.

De Wgiw biedt gemeenten het volgende sturingsinstrument voor de warmtetransitie:

- Aanwijsbevoegdheid: stoppen van gaslevering op wijkniveau.

Indien van de sturingsinstrumenten van de Wcw en Wgiw gebruik gemaakt gaat worden, moet dit landen in gemeentelijk beleid, zoals het omgevingsplan.

Rolbepaling DFM warmtetransitie

In 2025 heeft DFM haar rol bepaald hoe ze zich wil verhouden ten aanzien van sturing op de warmtetransitie-opgave. Vanuit deze keuze kan DFM rechtmatig de mienskip en initiatiefnemers inhoudelijk beantwoorden.

WIS- subsidie (Warmtenetten Investeringssubsidie)

De aangepaste WIS-subsidie is in Q2 2024 in werking getreden en richt zich op het ontwikkelen van warmtenetten die bijdragen aan fossielvrij verwarmen van de gebouwde omgeving.

Realisatiefonds voor energiecoöperaties.

Energie Samen heeft samen met Rabobank, Triodos en ASN en met fondsmanager SVn het Realisatiefonds voor energiecoöperaties opgezet. Alle lokale energiecoöperaties met een SCE- of SDE-subsidie kunnen een aanvraag voor financiering doen (dus ook als je geen lid van Energie Samen bent). Ook leden van een VvE kunnen een energiecoöperatie oprichten om zo in aanmerking te komen voor financiering vanuit het Realisatiefonds. Het initiatief in Balk (Eigen Warmte Balk) krijgt vanuit dit Realisatiefonds € 1.000.000,- subsidie.

3. Circulaire economie

Korte omschrijving

De circulaire economie is een economisch systeem waarbij de waarde van grondstoffen worden gemaximaliseerd en hernieuwbare energie wordt gebruikt, zonder andere aspecten van een economie te belemmeren (water, biodiversiteit, gezondheid & welzijn en cultuur en maatschappij). Nederland werkt aan een 100% circulaire economie in 2050 om het primaire grondstofverbruik te verminderen en de uitstoot van broeikasgassen met 95% te reduceren. Voor onze organisatie betekent dit dat wij ons gaan richten op circulair inkopen en aanbesteden en het verminderen van afval. En zetten we in op ruimtelijke regels die een circulaire economie mogelijk maken, hierbij denken we aan integratie in het omgevingsplan en een actualisatie van de financiële verordening.

Context en achtergrond

Het klimaatakkoord stelt dat de gemeente in 2050 klimaatneutraal is. Het Rijksbrede programma Nederland circulair in 2050 stelt dat de economie in 2050 geen primaire abiotische grondstoffen gebruikt. In 2021 en 2023 zijn het Duurzaamheidsprogramma en het Uitvoeringsprogramma circulaire economie vastgesteld.

In Friesland wordt met Vereniging Circulair Friesland met overheden, onderwijsinstellingen en bedrijfsleven gewerkt aan het bevorderen van een Friese circulaire economie.

Kaderstellende beleidsnota's

- Klimaatakkoord van Parijs 2015
- EU Action plan for the circular economy 2020
- Sustainable development goals VN 2015
- Nationaal Klimaatakkoord 2019
- Rijksbrede programma circulaire economie - Nederland circulair in 2050
- Duurzaamheidsprogramma De Fryske Marren 2021
- Omgevingsvisie De Fryske Marren 2022
- Warmtevisie, De Fryske Marren aardgasvrij 2022
- Beleidskader Sinnefjilden 2020

Wat willen we bereiken?

We beperken onze CO₂-uitstoot en ons primair grondstoffenverbruik:

- In 2030 koopt de gemeente 100% circulair in (diensten, leveringen en werken).
- in 2030 halveren we ons primair grondstoffenverbruik.
- We behouden minimaal trede 4 van de CO₂-Prestatieladder.

Trends en ontwikkelingen

Rijkssubsidie circulaire economie

Vanuit het Rijk zijn specifieke uitkeringen voor circulariteit beschikbaar. Hiermee stuurt het Rijk actief op het verminderen van CO₂-uitstoot, zowel direct als indirect (footprint materialen). Circulaire economie draagt bij aan het behalen van de klimaatdoelen.

Financiële verordening: restwaarde en afschrijvingstermijn

Circulair bouwen (bouw, utiliteit en grond-, weg- en waterbouw) kan een hogere investering vragen ten opzichte van regulier bouwen, maar kan ook leiden tot een langere levensduur en hogere financiële restwaarde van de bouwwerken. Om circulair bouwen op een meer financieel realistische manier te begroten zetten gemeenten stappen om de financiële verordening aan te passen (bijvoorbeeld Leeuwarden). Door realistische restwaarden van circulaire bouwwerken te rekenen en/of realistische (langere) afschrijvingstermijnen te hanteren wordt circulair bouwen financieel haalbaar.

Toename in circulaire initiatieven

Gemeenten zien een toename in circulaire economie initiatieven, zoals hergebruik van bouwmaterialen, deeleconomie en afval reducerend beleid. Innovatieve technologieën zoals upcycling, duurzame energieoplossingen en slimme afvalinzamelingssystemen worden steeds belangrijker. Beleidsontwikkelingen, zoals de circulaire aanbestedingsrichtlijnen en de Wet milieubeheer, stimuleren het gebruik van secundaire grondstoffen en circulaire bedrijfsmodellen. Educatie en bewustwordingscampagnes betrekken inwoners bij circulaire praktijken. Deze trends verminderen afval, behouden grondstoffen en verduurzamen de lokale economie.

4. Toekomstbestendige omgeving

Korte omschrijving

DFM zet in op het klimaatbestendig ontwikkelen, inrichten en beheren van de gemeente De Fryske Marren, samen met inwoners, bedrijven en organisaties. Hiermee willen we de negatieve gevolgen van klimaatverandering, zoals het verminderen van:

- biodiversiteit;
- verdroging;
- wateroverlast;
- hittestress.

Context en achtergrond

Het nationale Deltaplan Ruimtelijke Adaptatie (DPRA) heeft als doel Nederland zo goed mogelijk klimaatbestendig inrichten voor 2050. In navolging hiervan hebben Rijk, VNG, UvW, en IPO het Bestuursakkoord Klimaatadaptatie ondertekend. Voor de uitvoering hiervan heeft de gemeente een maatregelenpakket opgesteld, met als doel dat De Fryske Marren in 2050 waterrobuust en klimaatbestendig is en beschikt over een natuurvriendelijke inrichting (bijvoorbeeld oevers en bermen). Het kabinet wil water en bodem sturend latend zijn bij nieuwe ruimtelijke ontwikkelingen. Het 'ruimtelijk afwegingskader klimaat-adaptieve gebouwde omgeving' is een eerste uitwerking hiervan. Voor De Fryske Marren is dit kaderstellend voor ruimtelijke plannen. De klimaatimpact wordt geïntegreerd in de besluitvorming.

Kaderstellende beleidsnota's

- Sustainable development goals (VN) 2015
- Deltaplan Ruimtelijke Adaptatie 2018
- Deltaplan Biodiversiteitsherstel
- Visie Fryslân klimaatbestendig 2050+
- Duurzaamheidsprogramma De Fryske Marren 2021

- Maatregelenpakket Klimaatadaptatie en Operatie Steenbreek
- Groenvisie 2023-2027 De Fryske Marren
- Gemeentelijk Rioleringsplan (GRP)

Wat willen we bereiken?

Onze leefomgeving is klimaatadaptief, biodivers, aangenaam en veilig, hiermee richt DFM zich op:

- het vergroten van biodiversiteit in de gemeente;
- water, bodem en klimaatadaptatie zijn sturend bij ruimtelijke ontwikkelingen.

Trends en ontwikkelingen

Door continue klimaatverandering is het is steeds minder vanzelfsprekend dat waterbeheerders in ons land altijd en overall kunnen zorgen dat we zonder problemen kunnen wonen, werken en recreëren. Het kabinet wil water en bodem sturend laten zijn voor het ruimtelijk beleid in Nederland. Dit betekent voor DFM een behoorlijke uitdaging. Beleidsontwikkeling over klimaatrisico's is urgent. DFM heeft een bouwopgave en hierin moeten klimaatrisico's en netcongestiebeperkingen (energie) kaderstellend zijn. Verder is het creëren van meer biodiversiteit boven de grond en in de bodem van belang voor klimaatadaptatie.

In De Fryske Marren zijn de actuele thema's bodemdaling, verzilting en stijging van de zeespiegel.

5. Sociale duurzaamheid

Korte omschrijving

Sociale duurzaamheid gaat over gedrag, rechtvaardigheid, sociale cohesie en participatie. Over hoe we de gewenste en noodzakelijke verandering realiseren om te komen tot een duurzame samenleving en waar tegelijkertijd een sociale basis voor iedereen bestaat.

De prioriteit bij sociale duurzaamheid ligt momenteel nog vooral bij het thema betaalbare en inclusieve energietransitie, met het tegengaan van energiearmoede als belangrijkste onderwerp voor de komende jaren. Daarnaast DFM actief in op duurzame en gezonde voeding en het versterken van duurzaamheidsinitiatieven vanuit de mienskip.

Context en achtergrond

De afgelopen jaren is energiearmoede een begrip geworden waar we tien jaar geleden nog nooit van gehoord hadden. Ook vraagt de Omgevingswet om veel intensievere participatie. Onze leefomgeving staat onder druk door o.a. toenemende immigratie, klimaatverandering, biodiversiteitsverlies (mislukte oogsten), overspannen energiemarkt, eenzaamheid, toename van eenpersoonshuishoudens die woonruimte nodig hebben (woningmarktcrapse).

Om onze leefomgeving voor de lange termijn houdbaar en prettig te houden zetten we in op minimale voorwaarden voor een waardevol leven (ondergrens) en het behouden van een relatief stabiele planeet voor de mensheid om op te floreren (bovengrens). Het tegengaan van (energie)armoede, een gezonde leefstijl en sterke voorzieningen zijn daarbinnen belangrijke deelthema's.

Kaderstellende beleidsnota's

- Klimaatakkoord van Parijs 2015
- Nederlands klimaatakkoord 2019
- Klimaatwet 2016
- Sustainable Development Goals van de Verenigde Naties 2015
- Warmtevisie 2022
- Uitvoeringsprogramma sociale duurzaamheid 2024
- Beleidsplan Armoede en Schulden 2020

Wat willen we bereiken?

- Sociale duurzaamheid verbeteren

Wat gaan we daarvoor doen?

Energiearmoede (thema 'betaalbare en inclusieve transities')

Hoofddoel: in 2030 heeft geen inwoner meer te maken met energiearmoede.

Trends en ontwikkelingen

Brede welvaart

De vergrote aandacht voor brede welvaart moet zorgen voor meer aandacht voor welzijn over de linie, dus breder dan alleen economische indicatoren. Dit geeft de gemeente meer sturingsmogelijkheden om verschillende aspecten van algemeen welzijn aan te pakken, zoals gezondheid, ervaren geluk, beleving van natuur, vrijwilligerswerk en vrije tijd.

Regiodeal

Het Rijk heeft besloten om de regio Zuidwest-Friesland een Regiodeal toe te kennen van €17,5 miljoen. De regio omvat de overheden: Gemeente De Fryske Marren, Gemeente Súdwest-Fryslân, Provinsje Fryslân en Wetterskip Fryslân. De Regiodeal is bedoeld om, in samenwerking met het Rijk, de brede welvaart in de regio te verbeteren. De brede welvaart gaat over de kwaliteit van leven, wonen en werken van de inwoners van de regio. De partners hebben deze uitdagingen verwoord in vier pijlers: voorzieningen, leefomgeving, economie en mienskip.

Financiële begroting

1.1 Kaders

De Perspectiefnota 2025 van De Fryske Marren is het uitgangspunt voor het opstellen van de Programmabegroting 2025 en Meerjarenraming 2026-2028 van De Fryske Marren. De begroting is de financiële vertaling van de perspectiefnota. Hieronder volgen de kaders voor deze begroting.

Algemene uitkering

In de Perspectiefnota 2025 is wat betreft de berekening van de algemene uitkering uit het Gemeentefonds uitgegaan van de decembercirculaire 2023. Inmiddels is er eind mei een nieuwe circulaire voor de algemene uitkering verschenen. Over de uitwerking van deze meicirculaire is afzonderlijk besloten. De financiële gevolgen zijn opgenomen in deze begroting (zie 1.2 algemene financiële situatie). De begroting gaat dus uit van de meicirculaire 2024.

Loon- en prijscompensatie

In de berekening van de algemene uitkering gaan wij uit van lopende prijzen. Dit houdt in dat de loon- en prijscompensatie aan de inkomstenkant verwerkt is. Aan de uitgavenkant is er een reservering opgenomen voor de loon- en prijscompensatie. We reserveren op basis van de macro-economische verkenningen van het CBS (Centraal Bureau Statistiek) een voorgestelde OZB-verhoging 4,15% in 2025, 3,60% in 2026 en 3,25% in 2027 en 2028 voor het budget van loon- en prijscompensatie.

Reserves en voorzieningen

In de financiële verordening zijn de uitgangspunten vastgelegd voor het vormen en besteden van (bestemmings-) reserves en voorzieningen. In januari 2021 is de Nota Reserves en voorzieningen 2021 vastgesteld door de gemeenteraad. In deze nota zijn alle reserves en voorzieningen, met bijbehorende uitgangspunten, opgenomen. De mutaties in de reserves en voorzieningen zijn conform de Perspectiefnota 2025 verwerkt in deze begroting (zie ook hoofdstukken 1.4 Reserves en voorzieningen, 1.9 Overzicht reserves en voorzieningen en 1.11 Overzicht bestemmingsreserve onderhanden werk).

Structureel – incidenteel

Structurele middelen kenmerken zich doordat zij vanaf het startjaar jaarlijks in de begroting worden opgenomen. Incidentele middelen daarentegen beperken zich tot één of een beperkt aantal jaren. De incidentele budgetten worden gedekt ten laste van de algemene Reserve.

Overzichten meerjarenbalans en taakvelden

Wij presenteren een geprognosticeerde meerjarenbalans voor de drie jaren volgend op het begrotingsjaar en een overzicht van de baten en lasten per taakveld meerjarig en per programma in de financiële begroting conform het BBV. Hiervoor verwijzen wij ook naar hoofdstuk 1.7 Overzicht meerjarenbalans en hoofdstuk 1.8 Overzicht baten en lasten per taakveld.

Overhead

Naast de directe kosten wordt een deel van de indirecte kosten - de zogenaamde overhead - toegerekend aan investeringswerken (vooral grondexploitatie), projecten en dienstverlening voor derden. In het BBV staat de volgende definitie van overhead: Overheadkosten zijn alle kosten die samenhangen met de sturing en ondersteuning van de medewerkers in het primaire proces. De overheadkosten bestaan onder andere uit:

- personele lasten van de overheadfuncties;
- kosten ICT-systemen van de overheadfuncties;
- huisvestingskosten en facilitaire kosten die betrekking hebben op kantoorruimten, etc.

Btw en betalen VPB

Verrekenbare btw is buiten beschouwing gelaten.

Met ingang van 1 januari 2016 hebben overheidslichamen te maken met de Wet modernisering Vennootschapsbelastingplicht Overheidsondernemingen. Dit betekent dat de gemeente vennootschapsbelastingplichtig is over de winstgevende ondernemingsactiviteiten (zie ook hoofdstuk 1.8 Overzicht baten en lasten per taakveld, onder taakveld 0.9 vennootschapsbelasting € 5.000).

Rente

Rentepercentage nieuwe investeringen

Voor nieuwe investeringen, waarmee in de liquiditeitenplanning nog geen rekening is gehouden, dient nieuw geld aangetrokken te worden. De marktrente bedraagt op het moment van de Perspectiefnota 2025 3,32% (10 jaar Fixe BNG). Gelet op de onzekerheid in de markt is het gerechtvaardigd hier een risico-opslag bij te tellen. In deze begroting (conform Perspectiefnota 2025) houden we daarom rekening met een rentepercentage van 4% voor nieuwe investeringen.

Rentepercentage grondexploitatie

Voor de berekening van het rentepercentage toe te rekenen aan gronden in exploitatie maken we gebruik van een rekenmethode die door de het Besluit Begroting en Verantwoording (BBV) is voorgeschreven. In deze berekening komt het rentepercentage wat wij nog door mogen rekenen aan gronden in exploitatie uit op 1,52.

Afschrijvingen

In het jaar van de investering starten we met het afschrijven van investeringen met een economisch nut en een maatschappelijk nut (in het aanvangsjaar nemen we 50% in plaats van de volledige kapitaallasten mee). In de BBV-voorschriften is opgenomen dat we investeringen met economisch nut en maatschappelijk nut afschrijven.

Lastenontwikkeling

Algemene dekkingsmiddelen

De onroerendezaakbelastingen (OZB), forensenbelasting en toeristenbelasting zijn algemene dekkingsmiddelen. De verhoging OZB is gebaseerd op de inflatie en de loonontwikkeling. De verhogingen zijn 4,15% in 2025, 3,60% in 2026 en 3,25% in 2027 en 2028. In het laatste kwartaal van 2024 ontvangt u de voorstellen voor de tarieven 2025.

Specifieke dekkingsmiddelen

Het rioolrecht en de afvalstoffenheffing zijn specifieke dekkingsmiddelen. Uitgangspunt is dat we hiervoor kostendekkende tarieven hanteren. Dit betekent dat we als algemeen beleidsuitgangspunt hanteren dat we geen kosten van de riolering en de afvalinzameling ten laste van de algemene middelen brengen (veegkosten is bijv. een uitzondering hierop).

1.2 Algemene financiële situatie

De basis voor het geactualiseerde financieel perspectief voor de Programmabegroting 2025 is de in de raadvergadering van 17 juli 2024 vastgestelde perspectiefnota 2025-2028.

Hieronder is de aansluiting van de saldi van het financieel meerjarenperspectief tussen de Perspectiefnota 2025-2028 en de nu voorliggende Programmabegroting 2025-2028 op hoofdlijnen weergegeven. Vervolgens worden de verschillende mutaties verder toegelicht.

bedragen x € 1.000

Meerjarenperspectief	Begroting 2025	Begroting 2026	Begroting 2027	Begroting 2028
Saldi Perspectiefnota 2025-2028	138	176	107	102
Reeds genomen raadsbesluiten	3.402	2.059	1.045	-2.922
Autonome mutaties	506	506	506	606
Toevoeging aan reserve kapitaallasten	-50	-150	-121	-41
Inzet 10% vrij aanwendbare reserve		851	1.459	1.016
Taakstelling/ombuiging	-	196	196	196
Saldi meerjarenperspectief	3.996	3.638	3.192	-1.043
Storting aan algemene reserve	-3.800	-3.500	-3.000	-
Onttrekking ten laste van algemene reserve	-	-	-	1.200
Rentelasten onttrekking ten laste van algemene reserve	-	-	-	-48
Saldi programmabegroting 2025 - 2028	196	138	192	109

Raadsbesluiten

Bij de vaststelling van de Perspectiefnota 2025 heeft de raad een tweetal amendementen aangenomen die effect hebben op het begrotingssaldo. Daarnaast heeft de raad nadat de Perspectiefnota 2025-2028 is opgesteld nog een aantal besluiten genomen met financiële effecten op het begrotingssaldo.

Amendement geen extra verhoging onroerendzaakbelasting

Bij de behandeling van de perspectiefnota op 17 juli 2024 heeft de raad een amendement aangenomen om geen extra verhoging onroerendzaakbelasting van 2% bovenop de aangepaste tarieven toe te passen. Tevens is in het amendement opgenomen dat deze lagere inkomsten ad € 259.000 in 2025 wordt gedekt uit het positieve jaarsaldo 2025.

Vanaf 2026 worden de lagere inkomsten enerzijds gecompenseerd door aanpassing van de legestarieven als gevolg van de invoering van de Omgevingswet per 1 januari 2024 tot een kostendekkendheid van 100%. Dit betreft een bedrag van € 63.000 op basis van de legestarieven 2024. Eind 2025 ontvangt u de voorstellen voor de tarieven 2026. Anderzijds worden de lagere inkomsten gedekt door een verhoging van de taakstelling/ombuiging (zie ook onderdeel Taakstelling/ombuiging van dit hoofdstuk).

Amendement verhoging opleidingsbudget raad

Bij de behandeling van de perspectiefnota 2025 op 17 juli 2024 heeft de raad een amendement aangenomen om het opleidingsbudget van de raad te verhogen met € 25.000.

Bedrijveninvesteringszone (BIZ) Kernwinkelgebied Lemmer

Op 29 november 2023 heeft de raad de verordening op de heffing en de invordering bedrijveninvesteringszone kernwinkelgebied vastgesteld. De met ingang van 2024 te innen extra belasting wordt door de gemeente als subsidie uitgekeerd aan de BIZ vereniging Lemmer. De geschatte opbrengst van deze belasting bedraagt € 85.000. De heffing is budgetneutraal, de begroting wordt aan zowel de uitgavenkant als de inkomstenkant verhoogd. Deze begrotingswijziging is nog niet vastgesteld door de raad en wordt daarom bij deze begroting meegenomen.

Keuze scenario huisvesting verenigingen Balk

Op 19 juni 2024 heeft de raad gekozen voor het scenario Nieuwbouw MFC XL (incl. sporthal) voor de huisvesting van de verenigingen in Balk. In de perspectiefnota 2025 was uitgegaan van het scenario MFC met zalen centrumzijde. De financiële gevolgen van de keuze voor een ander scenario worden meegenomen in deze begroting. Allereerst leidt het gekozen scenario tot een latere startdatum van het project (2027 i.p.v. 2025) en daardoor vrijval van de in de perspectiefnota meegenomen structurele lasten van € 161.000 in 2025, € 526.000 in 2026 en € 316.000 in 2027. Voor het gekozen scenario is een hogere investering benodigd hetgeen leidt tot hogere structurele lasten van € 81.000 vanaf 2028.

De keuze voor het scenario Nieuwbouw MFC XL (incl. sporthal) heeft ook gevolgen voor de hoogte van het in de perspectiefnota 2025 beschikbaar gestelde eenmalig krediet en de opgenomen toevoeging aan reserve kapitaallasten (zie ook 1.10 Algemene reserve en onderdeel Toevoeging reserve kapitaallasten van dit hoofdstuk).

Bevriezing huurverhoging gemeentelijke binnensportaccommodaties

In de raadsvergadering van 10 juli 2024 is besloten de 10% huurverhoging gemeentelijke binnensportaccommodaties nogmaals te bevriezen per 1 augustus 2024. Deze bevriezing van 1 jaar leidt ook tot structureel lagere huuropbrengsten voor 2025 en volgende jaren.

Meicirculaire 2024

Eind mei 2024 is de meicirculaire 2024 gepubliceerd. Er wordt op gekoerst dat de raad in de vergadering van 2 oktober 2024 de financiële consequenties van deze circulaire bespreekt en hierover een besluit neemt.

bedragen x € 1.000

Raadsbesluiten	Begroting 2025	Begroting 2026	Begroting 2027	Begroting 2028
Amendement geen extra verhoging onroerendzaakbelasting	-259	-196	-196	-196
Amendement verhoging opleidingsbudget raad	-25	-25	-25	-25
Bedrijveninvesteringszone (BIZ) kernwinkelgebied Lemmer	85	85	85	85
Bedrijveninvesteringszone (BIZ) kernwinkelgebied Lemmer	-85	-85	-85	-85
Keuze scenario huisvesting verenigingen Balk	161	526	316	-81
Bevriezing huurverhoging gemeentelijke binnensportaccommodaties	-30	-30	-30	-30
Meicirculaire 2024	3.555	1.784	980	-2.590
Totaal raadsbesluiten	3.402	2.059	1.045	-2.922

Autonome mutaties

In deze Begroting 2025-2028 zijn de onderstaande autonome ontwikkelingen opgenomen.

Kapitaallasten bijgestelde investeringskredieten VJR 2024

In de voorjaarsrapportage 2024 zijn de onder- en overschrijdingen van een aantal investeringskredieten geautoriseerd. De hogere en lagere investeringen leiden ook tot hogere en lagere kapitaallasten. Deze mutaties van de structurele lasten worden bij deze begroting verwerkt.

Aanpassing rentebudget

Uit een geactualiseerde liquiditeitenbegroting blijkt dat de begrote rentelasten te hoog zijn en hierdoor een deel van het rentebudget kan vrijvallen. Dit is onder andere het gevolg van het aantrekken van een lening in 2024 tegen een lager percentage dan geraamd. Daarom wordt de meerjarenbegroting aangepast.

bedragen x € 1.000

Autonome mutaties	Begroting 2025	Begroting 2026	Begroting 2027	Begroting 2028
Kapitaallasten bijgestelde investeringskredieten VJR 2024	6	6	6	6
Aanpassing rentebudget	500	500	500	600
Totaal autonome mutaties	506	506	506	606

Toevoeging reserve kapitaallasten

De raad heeft gekozen voor het scenario Nieuwbouw MFC XL (incl. sporthal) terwijl in de perspectiefnota 2025 was uitgegaan van het scenario MFC met zalen centrumzijde (zie ook onderdeel Raadsbesluiten van dit hoofdstuk). Bij de perspectiefnota 2025 is een deel van de investering (€ 4.329.000) in 2025 als structureel dekkingsmiddel voor de afschrijvingslasten toegevoegd aan de bestemmingsreserve kapitaallasten. De andere scenariokeuze leidt tot een hoger deel van de investering (€ 5.701.000) dat in 2027 aan de bestemmingsreserve kapitaallasten kan worden toegevoegd als dekking van de afschrijvingslasten (zie ook hoofdstuk 1.10 Algemene reserve). Doordat door nieuwbouw sprake is van langere afschrijvingstermijnen en een latere start van de bouw wordt de extra structurele ruimte in het financieel perspectief bij de begroting 2025 ten opzichte van de perspectiefnota 2025 verlaagd. Het betreft een verlaging van € 50.000 in 2025, € 150.000 in 2026, € 121.000 in 2027 en € 41.000 in 2028.

bedragen x € 1.000

Toevoeging reserve kapitaallasten	2025	2026	2027	2028
Perspectiefnota 2025 (scenario Balk MFC met zalen centrumzijde)	50	150	200	200
Begroting 2025 (scenario Balk nieuwbouw MFC XL (incl. sporthal))	-	-	79	159
Verlaging	-50	-150	-121	-41

Inzet 10% vrij aanwendbare reserve

Het vrij aanwendbare deel van de algemene reserve is dat deel dat niet nodig is voor het afdekken van risico's (weerstandsvermogen). Van dit vrij besteedbaar deel kan een gemeente jaarlijks 10% inzetten voor het afdekken van structurele lasten. Voorwaarde hiervoor is dat de solvabiliteit groter of gelijk is aan 20%. Bij de perspectiefnota 2025 is van deze mogelijkheid gebruik gemaakt. In 2026 is € 626.000 vanuit de algemene reserve omgezet als structurele dekking. Op basis van het financieel meerjarenperspectief voor de begroting 2025 is in de jaren 2026, 2027 en 2028 respectievelijk € 851.000 (bovenop de al in de perspectiefnota 2025 meegenomen € 626.000), € 1.459.000 en € 1.016.000 vanuit de algemene reserve ingezet als structurele dekking. Voor alle jaren wordt voldaan aan de solvabiliteitseis.

Taakstelling/ombuiging

Bij de behandeling van de perspectiefnota op 17 juli 2024 heeft de raad een amendement aangenomen om geen extra verhoging onroerendzaakbelasting van 2% bovenop de aangepaste tarieven toe te passen (zie ook onderdeel Raadsbesluiten van dit hoofdstuk). Tevens is in het amendement opgenomen dat deze lagere inkomsten vanaf 2026 worden gecompenseerd door uit te gaan van een 100% dekking door aanpassing van de legestarieven en een aanpassing van de taakstelling/ombuiging. Bij de perspectiefnota 2025 is vanaf 2026 een taakstelling voor beleidsombuigingen meegenomen ter verruiming van het financieel perspectief. Door het amendement wordt deze taakstelling vanaf 2026 verhoogd met € 196.000 per jaar.

bedragen x € 1.000

Taakstelling/ombuigingen	2025	2026	2027	2028
Perspectiefnota 2025	-	300	600	1.000
Begroting 2025 (incl. dekking geen extra OZB-verhoging)	-	496	796	1.196
Verhoging	-	196	196	196

Verrekeningen algemene reserve

Om een gelijkmatig meerjarenperspectief te presenteren en conform de financiële verordening is voor de begroting 2025 voor de jaarschijven 2025 t/m 2027 respectievelijk € 3,8 miljoen, € 3,5 miljoen en € 3,0 miljoen gestort naar de algemene reserve. Voor de jaarschijf 2028 is daarom € 1,2 miljoen onttrokken aan de algemene reserve.

1.3 Opbouw financieel meerjarenperspectief

Het hiernavolgende overzicht is de cijfermatige samenvatting van voorliggende programmabegroting 2025 en meerjarenraming 2026-2028. Het biedt inzicht in de lasten en baten per programma, de algemene dekkingsmiddelen en het begrotingsaldo voor en na verrekeningen met de reserves.

Bedragen € 1.000

Programma	Begroting 2025	Begroting 2026	Begroting 2027	Begroting 2028
Lasten				
1. Bestuur en organisatie	-10.420	-10.234	-10.234	-10.234
2. Ruimte	-50.302	-49.304	-47.962	-47.793
3. Economie	-2.110	-2.092	-1.918	-1.827
4. Leefbaarheid en onderwijs	-15.722	-14.462	-14.812	-15.029
5. Sociaal domein	-65.760	-63.530	-64.010	-63.812
8. Bedrijfsvoering	-24.015	-23.920	-23.740	-23.695
9. Financiën en algemene dekkingsmiddelen	-1.159	-4.949	-9.281	-12.810
Totaal Lasten	-169.489	-168.492	-171.957	-175.200
Baten				
1. Bestuur en organisatie	514	514	514	514
2. Ruimte	20.994	21.103	21.133	21.133
3. Economie	92	92	92	92
4. Leefbaarheid en onderwijs	875	875	979	979
5. Sociaal domein	16.349	16.349	16.349	16.349
8. Bedrijfsvoering	507	507	507	457
9. Financiën en algemene dekkingsmiddelen	131.601	128.728	133.498	134.036
Totaal Baten	170.932	168.168	173.072	173.560
Saldo van baten en lasten	1.443	-324	1.115	-1.640
Stortingen	-17.343	-8.401	-10.365	-900
Onttrekkingen	16.095	8.863	9.443	2.649
Mutatie reserves	-1.247	462	-922	1.749
Resultaat	196	138	193	109

Structureel evenwicht

Wanneer we de structurele lasten in de begroting 2025 kunnen dekken door de structurele baten dan is er sprake van structureel evenwicht. De toezichthouder toetst hierop per jaarschijf. Hieronder een overzicht:

bedragen x € 1.000

Presentatie structureel begrotingssaldo	Begroting 2025	Begroting 2026	Begroting 2027	Begroting 2028
Saldo baten en lasten voor mutaties reserves	1.443	-324	1.115	-1.640
Saldo toevoegingen en onttrekkingen aan reserves	-1.247	462	-922	1.749
Begrotingssaldo	196	138	193	109
Waarvan incidentele baten en lasten (saldo)	8.187	3.300	2.800	-299
Waarvan nog niet ingevulde taakstellingen	-150	-646	-946	-1.346
Incidentele baten en lasten	8.037	2.654	1.854	-1.645
Structureel begrotingssaldo	8.233	2.792	2.047	-1.536

Uit het bovenstaande overzicht blijkt dat er in 2025 sprake is van een positief structureel begrotingssaldo, met andere woorden er is evenwicht tussen structurele baten en lasten. De post incidentele baten en lasten (saldo) hebben betrekking op de incidentele stortingen in en onttrekkingen aan de algemene reserve. In deze post zijn verrekeningen meerjarenperspectief bij voorgaande P&C-documenten en bij deze begroting 2025 opgenomen (zie ook hoofdstuk 1.10 Algemene reserve). De post nog niet ingevulde taakstellingen betreft de bijdrage vanuit de Regiodeal en de taakstelling/ombuiging (zie ook hoofdstuk 1.10 Algemene reserve). Deze post wordt in mindering gebracht op het begrotingssaldo omdat hier sprake is van nog niet ingevulde stelposten. De uitwerking van de Regiodeal leidt tot een convenant in september 2024, waarin de financiële verdeling over de verschillende opgaven nader wordt bepaald.

1.4 Reserves en voorzieningen

In hoofdstuk 1.9 is een overzicht opgenomen van alle (bestemmings-)reserves en voorzieningen afzonderlijk. Daarnaast is in hoofdstuk 1.11 een detailoverzicht opgenomen van de bestemmingsreserve Onderhanden werk. In de reserve Onderhanden werk zijn de concrete beslagen op de algemene reserve ondergebracht, zodat de algemene reserve een volledig vrije algemene reserve is. Hieronder wordt de ontwikkeling van de reserves en voorzieningen weergegeven.

bedragen x € 1.000

Reserves en voorzieningen	Begroting 2025	Begroting 2026	Begroting 2027	Begroting 2028
Algemene reserves (inclusief reserve weerstandsvermogen)				
Stand per 1 januari	21.236	22.767	22.589	18.164
Stortingen	10.686	6.400	4.600	900
Onttrekkingen	-9.156	-6.578	-9.024	-2.216
Stand per 31 december	22.767	22.589	18.164	16.848
Bestemmingsreserves				
Stand per 1 januari	8.205	7.921	7.637	12.983
Stortingen	6.656	2.001	5.765	-
Onttrekkingen	-6.940	-2.285	-419	-433
Stand per 31 december	7.921	7.637	12.983	12.550
Totaal Reserves	30.687	30.225	31.148	29.398
Voorzieningen				
Stand per 1 januari	15.066	11.754	10.994	11.247
Stortingen	7.219	7.084	7.084	7.084
Onttrekkingen	-10.530	-7.844	-6.830	-8.076
Stand per 31 december	11.754	10.994	11.247	10.255
Totaal Voorzieningen	11.754	10.994	11.247	10.255
Totaal Reserves en voorzieningen	42.441	41.219	42.395	39.654

1.5 Overzicht incidentele baten en lasten

De voorschriften bepalen dat we inzicht moeten hebben in onze incidentele baten en lasten in de begroting. De begroting bestaat uit incidentele en structurele baten en lasten. De volgende incidentele baten en lasten zijn in de begroting verwerkt.

bedragen x € 1.000

Incidentele baten en lasten	Begroting 2025	Begroting 2026	Begroting 2027	Begroting 2028
Incidentele lasten				
Programma 1 - Bestuur en organisatie				
1. Integrale veiligheid en zorg (programmabegroting 2024)	85			
2. Fries taalbeleid (programmabegroting 2024)	50			
3. Jeugdparticipatie (perspectiefnota 2025)	51			
Programma 2 - Ruimte				
4. Uitvoering warmtetransitie aardgasvrije dorpen(prog.begr. '23)	600	600		
5. Voorbereidingskrediet verduurzaming vastgoed (programmabegroting 2023)	115	-		
6. Subsidie groot onderhoud groen (perspectiefnota 2024)	-50	-50	-50	
7. Herstel kademuur Prinsessekade Lemmer (perspectiefnota 2025)	55	0		
8. Uitvoering Wet regie versterking volkshuisvesting en volkshuisvestingsprogramma (perspectiefnota 2025)	500	375		
9. Driehoek Joure Zuid (perspectiefnota 2025)	100	50		
10. Onderzoek permanente kleine locaties AZC (perspectiefnota 2025)	110	0		
11. Functionele upgrade Doniahall (perspectiefnota 2025)	150	0		
12. Overige incidentele lasten programma 2	160	94	0	
Programma 3 - Economie				
13. Club van Aanjagers Tsjûkemar (perspectiefnota 2025)	85	-		
14. Uitvoering programma economie (perspectiefnota 2025)	100	100		
15. Capaciteit programma economie (perspectiefnota 2025)	97	97		
16. Overige incidentele lasten programma 3	-34	-7		
Programma 4 - Leefbaarheid en onderwijs				
17. Huisvesting sociale, culturele en sportverenigingen Balk (Perspectiefnota 2025)	-	-	115	
18. Tijdelijke huisvesting scholen Sint Nicolaasga (perspectiefnota 2025)	369	369	-	
19. Faciliteren huisvesting sportpark SV Donia (perspectiefnota 2025)	1.287	-	-	
20. Groot onderhoud sportvelden (perspectiefnota 2025)	63	-	-	
21. Begrotingssubsidie culturele instellingen (perspectiefnota 2025)	140	-	-	
Programma 5 - Sociaal Domein				
22. Programmageld sociaal domein (perspectiefnota 2024)	100	-		
23. Regie en ondersteuning inwoners bij re-integratie (programmabegroting 2024)	235	-		
24. Aanjager inclusie (programmabegroting 2024)	69	-		
25. Aanvalsplan armoede (programmabegroting 2024)	967	-		

26. Outreachend jongerenwerk (perspectiefnota 2025)	210	-		
27. Bijdrage Sociaal Domein Fryslân - Jeugdzorg - gecertificeerde instellingen (perspectiefnota 2025)	504	-		
28. Statushouders begeleiden bij inburgering (perspectiefnota 2025)	300	300		
29. Opgroeien in een Kansrijke Omgeving (OKO) (perspectiefnota 2025)	50	-		
30. Ketenaanpak valpreventie (perspectiefnota 2025)	73	-		
31. Overige incidentele lasten programma 5	67	25		
Algemene dekkingsmiddelen				
32. Overige incidentele lasten algemene dekkingsmiddelen	48	48		
Totaal incidentele lasten	6.656	2.001	65	-
Incidentele baten				
Programma 1 - Bestuur en organisatie				
Onttrekking aan reserves	-186			
Programma 2 - Ruimte				
Onttrekking aan reserves	-1.740	-1.069	50	
Programma 3 - Economie				
Onttrekking aan reserves	-248	-190		
Programma 4 - Leefbaarheid en onderwijs				
Onttrekking aan reserves	-1.859	-369	-115	
Programma 5 - Sociaal Domein				
Onttrekking aan reserves	-2.575	-325		
Algemene dekkingsmiddelen				
Reserves	8.139	3.252	2.800	-299
Totaal incidentele baten	1.531	1.299	2.735	-299
Totaal incidentele baten en lasten	8.187	3.300	2.800	-299

Hieronder een beknopte toelichting op de projecten genoemd in het overzicht:

1. Integrale veiligheid en zorg

In de programmabegroting 2024 heeft de raad voor formatie tijdelijke aanjager voor professionalisering van integrale veiligheid en zorgbeleid voor de begrotingsjaren 2024 en 2025 € 85.000 beschikbaar gesteld.

2. Fries taalbeleid

In de programmabegroting 2024 heeft de raad voor vaststelling en implementatie van een nieuwe Fries taalbeleid voor de begrotingsjaren 2024 en 2025 € 50.000 beschikbaar gesteld.

3. Jeugdparticipatie

In de perspectiefnota 2025 heeft de raad voor het betrekken van jongeren bij gemeentelijke thema's incidenteel € 51.000 beschikbaar gesteld.

4. Uitvoering warmtetransitie aardgasvrije dorpen

In november 2021 heeft de gemeenteraad de Warmtevisie vastgesteld. In de programmabegroting 2023 is hiervoor door de raad voor de uitvoering warmtetransitie aardgasvrije dorpen € 600.000 beschikbaar gesteld in de begrotingsjaren 2024, 2025 en 2026.

5. Voorbereidingskrediet verduurzaming vastgoed

Voor het verduurzamen van de vastgoedportefeuille is een Routekaart geschreven. Om met de uitvoering van de verduurzaming aan de slag te kunnen is het noodzakelijk vooraf diverse onderzoeken uit te laten voeren. Hiervoor heeft de raad bij de programmabegroting 2023 € 115.000 beschikbaar gesteld in de begrotingsjaren 2023, 2024 en 2025.

6. Subsidie groot onderhoud groen

In de perspectiefnota 2024 heeft de gemeenteraad voor de uitvoering groenvisie structurele middelen beschikbaar gesteld waarbij ook sprake was van een incidentele subsidie van € 50.000 voor opleidingen voor de jaren 2024 t/m 2027.

7. Herstel kademuur Prinsessekade Lemmer

In de perspectiefnota 2025 heeft de raad € 55.000 beschikbaar gesteld voor het onderhoud aan de Prinsessekade in Lemmer.

8. Uitvoering Wet regie versterking volkshuisvesting en volkshuisvestingsprogramma

Voor de uitvoering van de Wet regie versterking volkshuisvesting en het volkshuisvestingsprogramma heeft de raad in de perspectiefnota 2025 geld beschikbaar gesteld. Voor 2025 gaat dit om € 500.000, en in 2026 nog eens € 375.000.

9. Driehoek Joure Zuid

In de perspectiefnota 2025 heeft de raad middelen beschikbaar gesteld voor de planvorming Driehoek Joure Zuid. Voor 2025 gaat dit om € 100.000. Voor 2026 is € 50.000 beschikbaar gesteld.

10. Onderzoek permanente kleine locaties AZC

In de perspectiefnota 2025 heeft de raad €110.000 beschikbaar gesteld voor het uitvoeren van onderzoek naar permanente kleine locaties AZC

11. Functionele upgrade Doniahal

De raad heeft in de perspectiefnota 2025 €150.000 beschikbaar gesteld voor het moderniseren van de Doniahal.

12. Overige incidentele lasten programma 2

Dit betreffen een aantal geringere investeringsbedragen in de periode van 2025 t/m 2026.

13. Club van Aanjagers Tsjûkemar

In de perspectiefnota 2025 heeft de raad € 85.000 beschikbaar gesteld als procesgeld voor de Club van Aanjagers Tsjûkemar.

14. Uitvoering programma economie

Er is een nieuw programma Economie vastgesteld. In de perspectiefnota 2025 heeft de raad € 100.000 beschikbaar gesteld in de jaren 2025 en 2026 om hier uitvoering aan te geven.

15. Capaciteit programma economie

Om uitvoering te geven aan het nieuwe programma Economie heeft de raad in de perspectiefnota 2025 € 97.000 beschikbaar gesteld in de jaren 2025 en 2026. Deze middelen worden ingezet om capaciteit voor de uitvoering te realiseren.

16. Overige incidentele lasten programma 3

Dit betreffen een aantal geringere investeringsbedragen in de periode van 2025 t/m 2026.

17. Huisvesting sociaal, culturele sportverenigingen Balk

Zie onderdeel raadsbesluiten van het hoofdstuk 1.2 Algemene financiële situatie.

18. Tijdelijke huisvesting scholen Sint Nicolaasga

Tijdens de verbouwing van de scholen in Sint Nicolaasga is tijdelijke huisvesting nodig. De raad heeft hier bij de perspectiefnota 2025 twee keer € 369.000 beschikbaar gesteld, in 2025 en 2026.

19. Faciliteren huisvesting sportpark SV Donia

In de perspectiefnota 2025 heeft de raad op basis van het accommodatiebeleid € 1.287.000 beschikbaar gesteld voor de opstallen van de SV Donia.

20. Groot onderhoud sportvelden

Voor het groot onderhoud van de sportvelden in de gemeente heeft de raad bij de perspectiefnota 2025 € 63.000 beschikbaar gesteld.

21. Begrotingssubsidie culturele instellingen

In de perspectiefnota 2025 heeft de raad € 140.000 beschikbaar gesteld voor de begrotingssubsidie van culturele instellingen.

22. Programmageld sociaal domein

Voor de rijksprogramma's op het gebied van het sociaal domein heeft de raad bij de perspectiefnota 2024 voor de begrotingsjaren 2024 en 2025 € 150.000 beschikbaar gesteld.

23. Regie en ondersteuning inwoners bij re-integratie

Bij de incidentele baten onder het kopje algemene dekkingsmiddelen presenteren we de eenmalige verrekeringen met de algemene reserve en de exploitatie.

24. Aanjager inclusie

In de programmabegroting 2024 is €69.000 beschikbaar gesteld voor de jaren 2024 en 2025 voor een aanjager van het inclusiebeleid. Deze middelen zijn bestemd voor de uitvoering daarvan.

25. Aanvalsplan armoede

De raad heeft in de programmabegroting 2024 geld beschikbaar gesteld voor het aanvalsplan Armoede. Voor 2025 gaat dit om €967.000.

26. Outreachend jongerenwerk

In de perspectiefnota 2025 heeft de raad € 210.000 beschikbaar gesteld voor outreachend jongerenwerk. Dit is onderdeel van het jeugdbeleid het integraal veiligheidsplan van de gemeente.

27. Bijdrage SDF - Jeugdzorg, gecertificeerde instellingen

Bij de perspectiefnota 2025 heeft de raad € 504.000 beschikbaar gesteld voor de bijdrage aan Sociaal Domein Fryslân. Deze bijdrage is benodigd voor de gecertificeerde instellingen.

28. Statushouders begeleiden bij inburgering

In de perspectiefnota 2025 heeft de raad €300.000 beschikbaar gesteld in de jaren 2025 en 2026. Dit om extra capaciteit te realiseren voor goede begeleiding van nieuwe statushouders.

29. Opgroeien in een Kansrijke Omgeving (OKO)

In de perspectiefnota 2025 heeft de raad € 50.000 beschikbaar gesteld in 2025 voor het uitvoeren van de OKO-aanpak en dit breder op te pakken dan enkel eerst de pilot in Balk.

30. Ketenaanpak valpreventie

De raad heeft € 73.000 beschikbaar gesteld voor de aanpak valpreventie. Dit is besloten in de perspectiefnota 2025.

31. Overige incidentele lasten programma 5

Dit betreffen een aantal geringere investeringsbedragen in de periode van 2025 t/m 2026.

32. Overige incidentele lasten algemene dekkingsmiddelen

Dit betreffen een aantal geringere investeringsbedragen in de periode van 2025 t/m 2026.

Reserves

Bij de incidentele baten onder het kopje algemene dekkingsmiddelen presenteren we de eenmalige verrekeningen met de algemene reserve en de exploitatie.

1.6 Overzicht algemene dekkingsmiddelen

In de programma's worden de baten en lasten zichtbaar gemaakt van de activiteiten die de gemeente ten behoeve van haar burgers uitvoert. Het overzicht van de algemene dekkingsmiddelen laat zien op welke manier de baten en lasten van die programma's worden gedekt. De algemene dekkingsmiddelen betreffen met name de OZB en de uitkeringen uit het gemeentefonds. Deze middelen kennen geen vooraf bepaald bestedingsdoel en zijn daarmee vrij besteedbaar. De niet vrij besteedbare heffingen en specifieke uitkeringen worden in de programma's, waarvan ze voor een deel de kosten dekken, onder de baten verantwoord. Aan de lastenkant staan de posten die niet, of nog niet, toe te rekenen zijn aan de programma's (voorbeeld: lasten van het heffen van belastingen).

Bedragen x € 1.000

Algemene dekkingsmiddelen	Rekening 2023	Begroting 2024	Begroting 2025	MJR 2026	MJR 2027	MJR 2028
Uitkeringen Gemeentefonds	103.861	109.220	114.404	110.992	115.252	115.353
Treasury	1.116	1.898	1.355	1.141	1.079	1.056
OZB gebruik	1.707	1.879	1.989	2.081	2.187	2.269
OZB eigendom	10.194	10.563	11.039	11.486	11.890	12.335
Overige belastingen	171	178	267	267	267	177
Totaal algemene dekkingsmiddelen volgens BBV	117.050	123.738	129.054	125.966	130.674	131.190
Vennootschapsbelasting	15	-5	-5	-5	-5	-5
Totaal vennootschapsbelasting	15	-5	-5	-5	-5	-5
Overhead	-27.372	-26.001	-23.508	-23.413	-23.233	-23.239
Totaal overhead	-27.372	-26.001	-23.508	-23.413	-23.233	-23.239
Algemene baten en lasten	2.642	-1.182	-912	-4.488	-8.758	-12.265
Baten forensenbelasting	1.516	1.664	1.664	1.664	1.664	1.664
Baten toeristenbelasting	1.242	960	1.700	1.700	1.700	1.700
Kwijtscheldingen	-279	-351	-352	-352	-352	-352
Lasten heffingen en belastingen	-153	-176	-706	-706	-706	-706
Totaal overige algemene dekkingsmiddelen	4.969	914	1.394	-2.182	-6.452	-9.959
Totaal algemene dekkingsmiddelen	94.662	98.646	106.934	100.366	100.985	97.987
Stortingen	-18.594	-21.842	-17.343	-8.401	-10.365	-900
Onttrekkingen	20.958	19.517	9.204	6.626	9.024	2.216
Totaal mutatie reserves	2.364	-2.326	-8.139	-1.775	-1.341	1.316
Totaal	97.026	96.321	98.795	98.591	99.644	99.303

Overhead

De kostentorekening aan de vijf beleidsprogramma's en algemene dekkingsmiddelen is in de nu voorliggende begroting geactualiseerd. De wet en regelgeving (Besluit Begroten en Verantwoorden) over het verantwoorden van de kosten is de leidraad geweest voor de verdere uitwerking. Gemeenten moeten alle kosten die samenhangen met de sturing en ondersteuning van de medewerkers in het primaire proces verantwoorden in het onderdeel overhead. De kosten van personeel (en goederen en diensten) in het primaire proces worden rechtstreeks doorberekend aan de vijf programma's.

1.7 Overzicht meerjarenbalans

In deze paragraaf is conform de BBV-voorschriften een meerjarenbalans opgenomen. Deze geprognosticeerde balans is de input voor de kengetallen in de paragraaf weerstandsvermogen en de berekening van het EMU-saldo. Deze zijn berekend op basis van de werkelijk verwachte stand van de balansposten. Dit kan betekenen dat de in onderstaande balans opgenomen bedragen afwijken van overzichten elders in deze begroting. De begroting is opgesteld op basis van beschikbaar gestelde bedragen. In onderstaande balans hebben we er echter rekening mee gehouden dat niet alle beschikbaar gestelde kredieten direct (in hetzelfde jaar) worden uitgegeven. De uitgaven volgen veelal pas na uitvoering van een werk. Dit zorgt voor vertraging in de kasstromen. Omdat dit grote gevolgen kan hebben voor de te presenteren kengetallen zijn hiervoor in onderstaande meerjarenbalans correcties toegepast.

bedragen x € 1.000

Prognose meerjarenbalans	Begroting ultimo 2024	Begroting ultimo 2025	Begroting ultimo 2026	Begroting ultimo 2027	Begroting ultimo 2028
Activa					
Vaste Activa					
(Im)materiële vaste activa	132.945	127.909	125.293	129.416	133.697
Financiële vaste activa: Kapitaalverstrekkingen	380	380	380	380	380
Financiële vaste activa : Leningen	4.754	4.754	4.754	4.754	4.754
Financiële vaste activa: Uitzettingen > 1 jaar	-	-	-	-	-
Totaal vaste activa	138.079	133.043	130.427	134.550	138.831
Vlottende Activa					
Voorraden: Onderhanden werk en Overige grond- en hulpstoffen	3.911	3.911	3.911	3.911	3.911
Voorraden: Gereed product en handelsgoederen en vooruitbetalingen	19	19	19	19	19
Uitzettingen < 1 jaar	13.200	13.200	13.200	13.200	13.200
Liquide middelen	2.500	2.500	2.500	2.500	2.500
Overlopende activa	2.000	2.000	2.000	2.000	2.000
Totaal vlottende activa	21.630	21.630	21.630	21.630	21.630
Totaal activa	159.709	154.673	152.057	156.180	160.461
Passiva					
Vaste Passiva					
Eigen vermogen	41.418	42.862	42.538	43.318	41.678
Voorzieningen	15.066	11.754	10.994	11.247	10.255
Vaste schuld	62.025	56.788	54.696	52.605	40.613
Totaal vaste passiva	118.509	111.404	108.228	107.170	92.546
Vlottende Passiva					
Vlottende schuld	10.000	10.000	10.000	10.000	10.000
Overlopende passiva	31.200	33.269	33.829	39.010	57.915
Totaal vlottende passiva	41.200	43.269	43.829	49.010	67.915
Totaal passiva	159.709	154.673	152.057	156.180	160.461

1.8 Overzicht van baten en lasten per taakveld

Dit hoofdstuk Overzicht van baten en lasten per taakveld speelt een rol bij de aanlevering van informatie aan derden, zoals het CBS en de provincie. Om gemeenten onderling te kunnen vergelijken zijn er in de BBV taakvelden vastgesteld. Hieronder een overzicht de baten en lasten per taakveld per programma van 2025.

Bedragen x € 1.000			
Taakvelden per programma	Lasten	Baten	Saldo
1. Bestuur en organisatie			
0.1 Bestuur	-2.961	-	-2.961
0.2 Burgerzaken	-1.702	478	-1.224
0.8 Overige baten en lasten	-51	-	-51
1.1 Crisisbeheersing en brandweer	-4.204	-	-4.204
1.2 Openbare orde en veiligheid	-1.453	36	-1.417
5.3 Cultuurpresentatie, cultuurproductie en cultuurparticipatie	-50	-	-50
Totaal 1. Bestuur en organisatie	-10.420	514	-9.906
2. Ruimte			
0.3 Beheer overige gebouwen en gronden	-1.778	167	-1.611
0.4 Overhead	-46	-	-46
0.8 Overige baten en lasten	-981	-	-981
2.1 Verkeer en vervoer	-13.062	793	-12.269
2.2 Parkeren	-11	-	-11
2.3 Recreatieve havens	-475	-	-475
2.4 Economische havens en waterwegen	-1.369	308	-1.061
2.5 Openbaar vervoer	-357	87	-269
3.1 Economische ontwikkeling	-83	4	-78
3.2 Fysieke bedrijfsinfrastructuur	-111	-	-111
3.3 Bedrijvenloket en bedrijfsregelingen	-6	-	-6
4.2 Onderwijshuisvesting	-74	65	-10
4.3 Onderwijsbeleid en leerlingzaken	-3	2	-1
5.2 Sportaccommodaties	-2.454	1.406	-1.048
5.3 Cultuurpresentatie, cultuurproductie en cultuurparticipatie	-33	15	-18
5.4 Musea	-86	-	-86
5.5 Cultureel erfgoed	-542	49	-494
5.6 Media	-15	121	105
5.7 Openbaar groen en (openlucht) recreatie	-7.550	380	-7.170
6.1 Samenkracht en burgerparticipatie	-121	20	-101
7.2 Riolering	-5.495	6.358	863
7.3 Afval	-5.948	7.442	1.494
7.4 Milieubeheer	-3.644	60	-3.584
7.5 Begraafplaatsen en crematoria	-648	458	-190
8.1 Ruimte en leefomgeving	-1.255	130	-1.125
8.2 Grondexploitatie (niet bedrijventerreinen)	-387	724	337
8.3 Wonen en bouwen	-3.767	2.404	-1.363
Totaal 2. Ruimte	-50.302	20.994	-29.308
3. Economie			
0.8 Overige baten en lasten	-282	-	-282
3.1 Economische ontwikkeling	-429	5	-424
3.3 Bedrijvenloket en bedrijfsregelingen	-499	51	-448
3.4 Economische promotie	-501	-	-501
5.7 Openbaar groen en (openlucht) recreatie	-399	36	-363
Totaal 3. Economie	-2.110	92	-2.018
4. Leefbaarheid en onderwijs			
0.8 Overige baten en lasten	-1.719	-	-1.719
4.1 Openbaar basisonderwijs	-373	-	-373
4.2 Onderwijshuisvesting	-3.114	171	-2.943
4.3 Onderwijsbeleid en leerlingzaken	-2.663	324	-2.339

5.1 Sportbeleid en activering	-358	-	-358
5.2 Sportaccommodaties	-3.333	327	-3.006
5.3 Cultuurpresentatie, cultuurproductie en cultuurparticipatie	-1.140	45	-1.095
5.4 Musea	-491	2	-489
5.6 Media	-1.232	-	-1.232
5.7 Openbaar groen en (openlucht) recreatie	-	-	-
6.1 Samenkracht en burgerparticipatie	-1.299	6	-1.293
6.6 Maatwerkvoorzieningen (WMO)	-	-	-
7.1 Volksgezondheid	-	-	-
Totaal 4. Leefbaarheid en onderwijs	-15.722	875	-14.847
5. Sociaal domein			
0.8 Overige baten en lasten	925	-	925
6.1 Samenkracht en burgerparticipatie	-3.670	7	-3.663
6.22 Toegang en eerstelijnsvoorzieningen Jeugd	-2.380	-	-2.380
6.23 Toegang en eerstelijnsvoorzieningen Integraal	-2.113	-	-2.113
6.3 Inkomensregelingen	-20.071	15.283	-4.788
6.4 WSW en beschut werk	-3.583	21	-3.562
6.5 Arbeidsparticipatie	-3.270	2	-3.268
6.60 Hulpmiddelen en diensten (WMO)	-1.777	20	-1.757
6.711 Huishoudelijke hulp (WMO)	-6.182	300	-5.882
6.712 Begeleiding (WMO)	-2.921	-	-2.921
6.713 Dagbesteding (WMO)	-1.377	-	-1.377
6.714 Overige maatwerkarrangementen (WMO)	-352	-	-352
6.751 Jeugdhulp ambulante lokaal	-3.124	-	-3.124
6.752 Jeugdhulp ambulante regionaal	-3.124	-	-3.124
6.753 Jeugdhulp ambulante landelijk	-3.124	-	-3.124
6.761 Jeugdhulp met verblijf lokaal	-931	-	-931
6.762 Jeugdhulp met verblijf regionaal	-931	-	-931
6.763 Jeugdhulp met verblijf landelijk	-931	-	-931
6.791 PGB WMO	-305	-	-305
6.792 PGB Jeugd	-325	-	-325
6.811 Beschermd wonen (WMO)	-127	716	589
6.821 Jeugdbescherming	-1.269	-	-1.269
6.822 Jeugdreclassering	-91	-	-91
6.91 Coördinatie en beleid Wmo	-594	-	-594
6.92 Coördinatie en beleid Jeugd	-556	-	-556
7.1 Volksgezondheid	-3.560	-	-3.560
Totaal 5. Sociaal domein	-65.760	16.349	-49.411
8. Bedrijfsvoering			
0.4 Overhead	-24.015	507	-23.508
Totaal 8. Bedrijfsvoering	-24.015	507	-23.508
9. Financiën en algemene dekkingsmiddelen			
0.5 Treasury	878	477	1.355
0.61 OZB woningen	-	8.269	8.269
0.62 OZB niet-woningen	-461	4.759	4.298
0.64 Belastingen overig	-	267	267
0.7 Algemene uitkeringen en overige uitkeringen gemeentefonds	-	114.404	114.404
0.8 Overige baten en lasten	-974	61	-912
0.9 Vennootschapsbelasting (VpB)	-5	-	-5
3.4 Economische promotie	-246	3.364	3.118
6.3 Inkomensregelingen	-352	-	-352
Totaal 9. Financiën en algemene dekkingsmiddelen	-1.159	131.601	130.442
Totaal programma's	-169.489	170.932	1.443
1. Bestuur en organisatie			
0.10 Mutaties reserves	-	186	186
2. Ruimte			
0.10 Mutaties reserves	-	1.869	1.869

3. Economie			
0.10 Mutaties reserves	-	248	248
4. Leefbaarheid en onderwijs			
0.10 Mutaties reserves	-	2.014	2.014
5. Sociaal domein			
0.10 Mutaties reserves	-	2.575	2.575
9. Financiën en algemene dekkingsmiddelen			
0.10 Mutaties reserves	-17.343	9.204	-8.139
Mutatie reserves	-17.343	16.095	-1.247
Begrotingssaldo	-186.831	187.027	196

1.9 Overzicht reserves en voorzieningen

bedragen x € 1.000

Reserve of voorziening	Saldo 1-1-2025	Saldo 1-1-2026	Saldo 1-1-2027	Saldo 1-1-2028	Saldo 1-1-2029
Algemene reserves:					
Algemene reserve	13.236	14.768	14.590	10.165	8.849
Weerstandsvermogen	8.000	8.000	8.000	8.000	8.000
Totaaal algemene reserves	21.236	22.768	22.590	18.165	16.849
Bestemmingsreserves:					
Kapitaallasten	8.205	7.921	7.637	12.983	12.550
Onderhanden werk	0	0	0	0	0
Totaal bestemmingsreserves	8.205	7.921	7.637	12.983	12.550
Voorzieningen:					
Personeel	-	-	-	-	-
Verlofsparen *	740	740	740	740	740
Pensioenen wethouders	4.964	4.982	5.000	5.018	5.036
Afwikkeling grondexploitaties	330	330	330	330	330
Baggeren	565	589	583	557	404
Vastgoed	1.264	656	280	1.012	676
Wegen	3.457	1.707	2.181	2.121	2.060
Kunstwerken	209	6	4	122	42
Openbaar groen	29	100	92	23	104
Derdengelden	1	0	0	0	-
Egalisatie riolering	2.570	2.110	1.650	1.190	730
Egalisatie afval	934	534	134	134	134
Totaal voorzieningen	15.066	11.754	10.994	11.247	10.255
Rekeningresultaat	-	-	-	-	-
Totaal reserves en voorzieningen	44.507	42.442	41.220	42.396	39.655

*Deze voorziening is een gevolg van de cao-afspraken, waarin personeel de mogelijkheid krijgen om verlof te sparen. De post laat voorlopig een constant verloop zien, op basis van ervaringscijfers kunnen we in de toekomst verwachte mutaties meenemen.

Toelichting reserves en voorzieningen

De stand per 01/01/2025 en volgende jaren van een aantal reserves en voorzieningen wijkt af van de in de perspectiefnota 2025 gepresenteerde stand. Hieronder volgt een korte verklaring.

- De reserve kapitaallasten is aangepast in verband met andere keuze huisvesting verenigingen Balk (zie ook hoofdstuk 1.2 van de financiële begroting, onderdeel raadsbesluiten)
- De voorzieningen Vastgoed, Wegen, Kunstwerken en Egalisatie riolering zijn aangepast aan de hand van actuele cijfers uit de jaarplannen.

1.10 Algemene reserve

De ontwikkeling van de algemene reserve over de periode 2024-2028 wordt weergegeven in deze tabel:

bedragen x € 1.000

Ontwikkeling Algemene reserve	2024	2025	2026	2027	2028
Algemene reserve (stand per 1/1)	14.070	21.236	22.767	22.589	18.164
Stortingen:					
Verrekening meerjarenperspectief begroting 2023	2.460	4.787	-	-	-
Verrekening meerjarenperspectief begroting 2024	300	2.100	1.700	500	-
Crisisnota 2020	2.000	-	-	-	-
Rekeningresultaat 2023	10.644	-	-	-	-
Verrekening meerjarenperspectief perspectiefnota 2025	-	-	1.200	1.100	900
Totaal stortingen	15.404	6.887	2.900	1.600	900
Onttrekkingen:					
Meicirculaire 2020	-200	-	-	-	-
Verrekening meerjarenperspectief	-1.800	-	-	-	-
Dekkingsplan MJP kadernota	500	-	-	-	-
Aanmeldingen perspectiefnota 2022	-21	-	-	-	-
Verrekening meerjarenperspectief perspectiefnota 2022	-300	-	-	-	-
Voorstellen prioriteringslijst begroting 2022	-120	-	-	-	-
Aanmeldingen begroting 2023	-1.808	-848	-760	-	-
Verrekening meerjarenperspectief perspectiefnota 2023	-	-	-800	-	-
Aanmeldingen perspectiefnota 2024	-242	-50	50	50	-
Verrekening meerjarenperspectief perspectiefnota 2024	-	-200	-2.300	-1.800	-
Aanmeldingen begroting 2024	-4.228	-1.406	-	-	-
Voorjaarsrapportage 2024	-19	-	-	-	-
Aanmeldingen perspectiefnota 2025	-	-4.728	-1.291	-	-
Inzet 10% vrij aanwendbare reserve perspectiefnota 2025	-	-	-626	-	-
Storting reserve kapitaallasten	-	-4.329	-	-	-
Verrekening meerjarenperspectief perspectiefnota 2025	-	-2.300	-	-	-
Totaal onttrekkingen	-8.238	-13.861	-5.727	-1.750	-
Begroting 2025:					
Amendementen perspectiefnota 2025	-	-31	-	-	-
Keuze scenario huisvesting verenigingen Balk	-	407	-	-115	-
Storting reserve kapitaallasten	-	4.329	-	-5.701	-
Inzet 10% vrij aanwendbare reserve perspectiefnota 2025	-	-	-851	-1.459	-1.016
Verrekening meerjarenperspectief begroting 2025	-	3.800	3.500	3.000	-1.200
Totaal mutaties begroting 2025	-	8.505	2.649	-4.275	-2.216
Algemene reserve stand per 31/12	21.236	22.767	22.589	18.164	16.848

De stand van de algemene reserve per 01/01/2024 van € 14.070.000 sluit aan bij de in de jaarrekening 2023 gepresenteerde stand per 31/12/2023.

Vergelijking stand algemene reserve per 31/12/2028 tussen begroting 2025 en perspectiefnota 2025 (bedragen x € 1.000) :

Stand Algemene reserve per 31-12-2028	Begroting 2025	16.848
Stand Algemene reserve per 31-12-2028	Perspectiefnota 2025	12.185
Vershil		4.663

Het verschil betreft:

Amendementen perspectiefnota 2025	-31
Keuze scenario huisvesting verenigingen Balk	292
Storting reserve kapitaallasten begroting 2025	- 1.372
Inzet 10% vrij aanwendbare reserve begroting 2025	- 3.326
Storting jaarschijven 2025 t/m 2027 begroting 2025	10.300
Onttrekking jaarschijf 2028 begroting 2025	- 1.200
Totaal	4.663

1.11 Overzicht bestemmingsreserve onderhanden werk

bedragen x € 1.000

Omschrijving	2024	2025	2026	2027	2026
Stand 1-1	10.296	-0	-0	-0	-0
Stortingen					
Voeding vanuit Algemene Reserve (perspectiefnota 2022)	21	-	-	-	-
Voeding vanuit Algemene Reserve (prioriteitenlijst)	120	-	-	-	-
Voeding vanuit Algemene Reserve (begroting 2023)	1.808	848	760	-	-
Voeding vanuit Algemene Reserve (perspectiefnota 2024)	242	50	-50	-50	-
Voeding vanuit Algemene Reserve (begroting 2024)	4.228	1.406	-	-	-
Voeding vanuit Algemene Reserve (voorjaarsrapportage 2024)	19	-	-	-	-
Voeding vanuit Algemene Reserve (Perspectiefnota 2025)	-	4.728	1.291	-	-
Voeding vanuit Algemene Reserve (amendementen Perspectiefnota 2025)	-	31	-	-	-
Voeding vanuit Algemene Reserve (begroting 2025) corr huisvesting Balk	-	-407	-	115	-
Totaal Stortingen	6.438	6.656	2.001	65	-
Onttrekkingen					
Programma 1 - Bestuur en organisatie					
Traject lokale democratie	2	-	-	-	-
Onderzoeken nieuwe vormen van dienstverlening	13	-	-	-	-
Formatie weerbaarheid (begroting 2023) (exclusief overhead)	104	-	-	-	-
Integrale veiligheid en zorg (begroting 2024)	85	85	-	-	-
Fries taalbeleid (begroting 2024)	50	50	-	-	-
Viering 80 jaar vrijheid 2025 (voorjaarrapportage 2024)	80	-	-	-	-
Jeugdparticipatie (perspectiefnota 2025)	-	51	-	-	-
Programma 2 - Ruimte					
Verhoging begrotingssubsidie aan stichting BRM	25	-	-	-	-
Aanstellen energicoördinator exclusief overhead (begroting 2023)	48	48	48	-	-
Verkeerskundige aanpassingen knooppunt Joure Lemmer, locatie gemeentehuis	3	-	-	-	-
Aanleg fietspaden	273	-	-	-	-
Kosten opruimen A7	84	-	-	-	-
Duurzaamheidsvisie(K)	222	-	-	-	-
Startersleningen marktconsultatie	150	-	-	-	-
KN14 Structuurvisie De Friese Meren (Omgevingsvisie)	6	-	-	-	-
Actualisatie bestemmingsplan Buitengebied	106	-	-	-	-
Harmonisatie wegenlegger	24	-	-	-	-
Kade 5-7 St Nic.	133	-	-	-	-
Invoeren Omgevingswet per 1-1-2023 (res.best. jaarrek. 2021 en progr. begr. 2023)	319	-	-	-	-
Opstellen gemeentelijk monumentenbeleid	40	-	-	-	-
Vervolgaanpak Tûk Wenjen	174	-	-	-	-
Energietransitie De Fryske Marren	235	-	-	-	-
Bijdrage biodiversiteitscampagne bewustzijn iedere Fries	4	-	-	-	-

Afronden Delfstrahuizen-west	51	-	-	-	-
Verhoging budget Ziekten en Plagen in groen (programmabegroting 2023)	161	-	-	-	-
Vervangen brug Oenemawei Terkaple (2021)	-55	-	-	-	-
Transitievisie warmte/Uitvoering warmtetransitie aardgasvrije dorpen(prog.begr. '23)	957	600	600	-	-
Vervangen brug Slingerak/Huiberweg Langweer voorbereidingskrediet	27	-	-	-	-
Uitvoeringskosten klimaatakkoord meicirculaire	245	-	-	-	-
Resultaatbestemming jaarrekening 2021: kerkenvisie	64	-	-	-	-
Resultaatbestemming jaarrekening 2021: centrale huisvesting	74	-	-	-	-
Herbestemming Blikken Skuorre Sloten	35	-	-	-	-
Build to order	50	-	-	-	-
Aanmelding bestrijding rivierkreeft alsnog honoreren	39	-	-	-	-
Administratief medewerker (excl. overhead) (programmabegroting 2023)	92	46	46	-	-
Voorbereidingskrediet verduurzaming vastgoed (programmabegroting 2023)	204	115	-	-	-
Uitvoering nationale bouw- en woonagenda (programmabegroting 2023)	500	-	-	-	-
Voorbereidingskrediet doorfietsroute Oudehaske (programmabegroting 2023)	37	-	-	-	-
Landbouw transitie (programmabegroting 2023)	33	-	-	-	-
Renovatie groen (programmabegroting 2023)	88	-	-	-	-
Uitwerken groenvisie (programmabegroting 2023)	57	-	-	-	-
Automatiseren slagbomen Teernstrabrug Balk (programmabegroting 2023)	6	-	-	-	-
Opstellen basisgeluidemissietaken (programmabegroting 2023)	60	-	-	-	-
Onderhoud en vervanging speeltoestellen (programmabegroting 2023)	100	-	-	-	-
Jaarrekening 2022: voorziening vastgoed	1.454	-	-	-	-
Molenweg Oosterzee (voorjaarsrapportage 2023)	438	-	-	-	-
Deelname leadertraject (voorjaarsrapportage 2023)	145	-	-	-	-
Sanering Pasveer 3a Lemmer (voorjaarsrapportage 2023)	60	-	-	-	-
Subsidie groot onderhoud groen (perspectiefnota 2024)	-50	-50	-50	-50	-
Voorbereiding Lokaal Isolatie Plan (programmabegroting 2024)	175	-	-	-	-
Erfgoednota (programmabegroting 2024)	150	0	0	0	0
Herstel kademuur Prinsessekader Lemmer (perspectiefnota 2025)	-	55	0	0	0
Uitvoering Wet regie versterking volkshuisvesting en volkshuisvestingsprogramma (perspectiefnota 2025)	-	500	375	0	0
Flowturbines Swimfun (perspectiefnota 2025)	-	35	0	0	0
Driehoek Joure Zuid (perspectiefnota 2025)	-	100	50	0	0
Onderzoek permanente kleine locaties AZC (perspectiefnota 2025)	-	110	0	0	0
Functionele upgrade Doniahal (perspectiefnota 2025)	-	150	0	0	0
Roazebosk (amendement perspectiefnota 2025)	-	29	0	0	0
Zebrapad en borden Harddraversweg (amendement perspectiefnota 2025)	-	2	0	0	0

Programma 3 - Economie					
Bijdrage Marrekrite (programmabegroting 2023)	-37	-34	-7	-	-
Economische Zaken	52	-	-	-	-
Ontwikkeling recreatie en toerisme Tsjûkemar	155	-	-	-	-
Versterken onderwijs bedrijfsleven	33	-	-	-	-
Cultuurtoerisme Tsjukemar (progr. 3)	7	-	-	-	-
Lemmer Poort van Zuidwest Friesland	-3	-	-	-	-
Programma Recreatie & Toerisme (programmabegroting 2023)	46	-	-	-	-
Toeristische (visitor)data (begroting 2023)	40	-	-	-	-
Aanleg glasvezelnetwerk (begroting 2023)	79	-	-	-	-
Regio Deal Zuidwest-Fryslân (begroting 2024)	2.500	-	-	-	-
Procesgeld Club van Aanjagers Tsjûkemar (programmabegroting 2024)	81	-	-	-	-
Uitvoeringsprogramma Economie De Fryske Marren (voorjaarsrapportage 2024)	93	-	-	-	-
Club van Aanjagers Tsjûkemar (perspectiefnota 2025)	-	85	-	-	-
Uitvoering programma economie (perspectiefnota 2025)	-	100	100	-	-
Capaciteit programma economie (perspectiefnota 2025)	-	97	97	-	-
Programma 4 - Leefbaarheid en onderwijs					
Uitbreiding It Klimmerblêd Sint Nicolaasga	113	-	-	-	-
Vorbereidingskrediet RKPC de Toekomst Bakhuzen	10	-	-	-	-
Beheer en onderhoud buitensportaccommodaties (prioriteitenlijst)	24	-	-	-	-
Huisvesting verenigingen Balk (prioriteitenlijst)	190	-	-	-	-
Beleidsnotitie sport en bewegen "Scoren door Samenspel" (prioriteitenlijst)	189	-	-	-	-
Resultaatbestemming jaarrekening 2021: onderzoek accommodatiebeleid	20	-	-	-	-
Resultaatbestemming jaarrekening 2021: lokaal cultuuraanbod	13	-	-	-	-
Vorbereidingskrediet sportpark VV Lemmer en CVVO (programmabegroting 2023)	33	-	-	-	-
Projectleider Brûsplak (begroting 2023)	125	-	-	-	-
Jeugdketenbeleid (begroting 2023)	8	-	-	-	-
Sportpark Donia (perspectiefnota 2024)	30	-	-	-	-
Vorbereidingskrediet SV Donia (voorjaarsrapportage 2023)	23	-	-	-	-
Noodfonds (voorjaarsrapportage 2023)	86	-	-	-	-
Onderwijshuisvesting 2022 (perspectiefnota 2022)	367	-	-	-	-
1-M SISA D23 Lokale bibliotheekvoorziening	43	-	-	-	-
Vorbereidingskrediet sportpark de Rien CVVO VV Lemmer (programmabegroting 2024)	55	-	-	-	-
Grootschalig onderhoud sportvelden (begroting 2024)	60	-	-	-	-
Ontzameling kunstcollectie (voorjaarsrapportage 2024)	57	-	-	-	-
Huisvesting sociale, culturele en sportverenigingen Balk (perspectiefnota 2025)	-	-	-	115	-
Tijdelijke huisvesting scholen Sint Nicolaasga (perspectiefnota 2025)	-	369	369	-	-
Faciliteren huisvesting sportpark SV Donia	-	1.287	-	-	-

(perspectiefnota 2025)					
Groot onderhoud sportvelden (perspectiefnota 2025)	-	63	-	-	-
Begrotingssubsidie culturele instellingen (perspectiefnota 2025)	-	140	-	-	-
Programma 5 - Sociaal Domein					
Opgroeien in een Kansrijke Omgeving (OKO) (programmabegroting 2023)	25	25	25	-	-
Huisvestingsoplossingen statushouders	51	-	-	-	-
Vluchtelingendossier	65	-	-	-	-
AED (programmabegroting 2023)	38	-	-	-	-
Integraal Zorgakkoord / Gezond en Actief Leven Akkoord (voorjaarsrapportage 2023)	58	-	-	-	-
Regiesysteem sociaal domein (perspectiefnota 2024)	162	-	-	-	-
Programmaged sociaal domein (perspectiefnota 2024)	100	100	-	-	-
Regie en ondersteuning inwoners bij re-integratie (programmabegroting 2024)	235	235	-	-	-
Aanjager inclusie (programmabegroting 2024)	69	69	-	-	-
Aanvalsplan armoede (programmabegroting 2024)	768	967	-	-	-
Taal voor ontheemden uit Oekraïne (voorjaarsrapportage 2024)	46	-	-	-	-
Outreaching jongerenwerk (perspectiefnota 2025)	98	210	-	-	-
Bijdrage Sociaal Domein Fryslân - Jeugdzorg - gecertificeerde instellingen (perspectiefnota 2025)	-	504	-	-	-
Statushouders begeleiden bij inburgering (perspectiefnota 2025)	-	300	300	-	-
OKO (perspectiefnota 2025)	-	50	-	-	-
Ketenaanpak valpreventie (perspectiefnota 2025)	-	73	-	-	-
Ketenaanpak overgewicht en obesitas (perspectiefnota 2025)	-	42	-	-	-
Algemene dekkingsmiddelen					
I-bewustzijn	55	-	-	-	-
Project garantiebanen	21	-	-	-	-
Flankerend beleid zero base	87	-	-	-	-
Digitale dienstverlening/Doorontwikkeling dienstverlening (programmabegroting 2023)	38	38	38	-	-
Digitale dienstverlening	259	-	-	-	-
Administratief medewerker (overhead) (programmabegroting 2023)	5	5	5	-	-
Aanstellen energiecoördinator overhead (programmabegroting 2023)	5	5	5	-	-
Formatie weerbaarheid (programmabegroting 2023) (overhead)	5	-	-	-	-
Resultaatbestemming jaarrekening 2020 De Ekers 3A (progr. 2)	588				
Storting voorziening vastgoed 2023 omgezet in storting res OHW	2.046				
Corr vijval 2023	-226				
Totaal onttrekkingen	16.734	6.656	2.001	65	-
Stand 31-12	0	0	0	0	0

1.12 Overzicht EMU

Het EMU-saldo is het saldo van inkomsten en uitgaven met derden (dus geen afschrijvingen, waardemutaties, etc.) van de overheid op transactiebasis in een bepaalde periode. Eenvoudig gezegd geeft het EMU-saldo aan of er in een bepaald jaar met reële transacties meer geld uitgegeven is dan er in dat jaar is binnengekomen, of dat er netto geld overgehouden is. Het EMU-saldo is daarmee een indicatie van de ontwikkeling van de liquiditeits- en financiële positie (eigen vermogen en schulden) van de gemeente.

Het EMU-saldo vervult een rol bij de afspraken die in Europees verband zijn gemaakt over het toegestane maximale tekort ervan op nationaal niveau om de overheidsfinanciën in de Eurozone robuust te houden. Aangezien de decentrale overheden onderdeel uitmaken van de sector overheid in de economische statistieken van het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) en Eurostat, is daarbij bepaald dat niet alleen het saldo van de centrale overheid meetelt, maar ook het saldo van de decentrale overheden. In de Wet houdbare overheidsfinanciën (wet HOF) is daarom bepaald dat de verschillende overheidslagen een gelijkwaardige inspanningsverplichting hebben om te voldoen aan de Europese begrotingseisen en daarmee bij te dragen aan een gunste budgettaire positie voor Nederland.

In onderstaande tabel de berekening van het EMU-saldo voor onze gemeente. De berekening is opgesteld aan de hand van het overzicht meerjarenbalans in hoofdstuk 1.7 van de financiële begroting.

bedragen x € 1.000

		Begroting 2024	Begroting 2025	Begroting 2026	Begroting 2027	Begroting 2028
1.	Exploitatiesaldo vóór toevoeging aan c.q. onttrekking uit reserves (zie BBV, artikel 17c)	-3.858	1.444	-324	780	-1.640
2.	Mutatie (im)materiële vaste activa	-4.579	5.036	2.616	-4.123	-4.281
3.	Mutatie voorzieningen	-247	-3.312	-760	253	-992
4.	Mutatie voorraden (incl. bouwgronden in exploitatie)	3.875	-	-	-	-
5.	Verwachte boekwinst bij verkoop effecten en verwachte boekwinst bij verkoop (im)materiële vaste activa	-	-	-	-	-
Berekend EMU-saldo		-4.809	3.168	1.532	-3.090	-6.913

Bijlage 1 Kostendekkendheid tarieven

Bedragen x € 1.000

Kostendekkendheid	Afval	Afval bedrijven	Riool	Graven	Precario rechten	Precario belasting
Kosten taakveld(en)						
personeel	1.461	48	843	323	7	
· inhuur	400	9	80	106		
· heffingen	56	3	59		1	
materieel/ (inhuur) derden	858	25	75	50	1	
planning & onderzoek			420			
onderhoud & maatregelen			1.346	29		
baggeren & hekelen			392			
straatvegen (zwerfafval)	96		144			
afschrijvingen	268		1.036	53		
verwerkingskosten Omrin	2.103	38				
afvalbelasting						
milieustraat	58	1				
overige	569	4	345	77		
af trek gratis containers						
Inkomsten (excl. heffingen)	-585		-185	-3		
Netto kosten taakvelden	5.287	130	4.558	636	10	-
Overhead	590	17	420	148	3	
Rente	58		518	7		
Btw (compensabel)	849	6	558	55	-	
Totale kosten	6.786	154	6.056	847	13	-
Heffingen	6.390	171	5.725	424	11	77
Heffingen milieuterreinen	200					
Winsten/dividenden (Omrin)	6					
Kwijtschelding	-200		-120			
Oninbare vorderingen	-10		-9			
dotatie onttrekking voorziening	400		460			
Btw-correctie/Dotatie (-)		-17				
Totaal baten	6.786	154	6.056	424	11	77
% dekking	100,0%	100,0%	100,0%	50,1%	84,6%	n.v.t
Bestemmingsvoorziening			3.688			
Onttrekking (-) of dotatie (+)	-400					
Ontvangen btw		30				

Kostendekkendheid	Marktgeden	Liggelden	Liggelden steiger	Haven	Brug/ sluisgeden	Veergeden
Kosten taakveld(en)						
personeel	54			323	370	269
· inhuur				50	349	
vastgoed				6	7	
voorziening onderhoud				4	256	2
baggeren (oeverconstructies)				131		
overige	8			127	130	6
Inkomsten (excl. heffingen)						
Netto kosten taakvelden	62			641	1.112	277
Overhead	25			128	175	127
Rente						
Btw	1		-	67	156	1
Totale kosten	88	-	-	836	1.443	405
Baten						
Totaal baten	51	-	-	245	387	83
% dekking	58,0%			29,3%	26,8%	20,5%

Bedragen x € 1.000

Kostendekkendheid	Leges						
	Titel 1 Burgerzaken	Titel 2 Omgeving	Titel 3	Overige diensten EDR			
				H1	H2	H3	H4 & 5
Kosten taakveld(en)							
personeel	554	1.494	51	135	289	332	
materieel	5	-	-	-	-	-	
rijksafdrachten	206	-	-	-	-	-	
overige	212	243	-	-	-	-	
Inkomsten (excl. heffingen)	-	-	-	-	-	-	
Netto kosten taakvelden	977	1.737	51	135	289	332	
Overhead	262	369	22	58	127	146	
Totale kosten	1.239	2.106	73	193	416	478	
Baten							
Baten naturalisatie							
Totaal baten	700	1.461	17	19	368	220	
% dekking	56,5%	69,4%	23,3%	9,8%	88,5%	46,0%	
Kruissubsidiëring	ja	ja	nee	nee	nee	nee	
Totaal heffingen	2.785						
% dekking	61,8%						
Overhead toegerekend aan heffingen	2.617						

Baten afvalstoffenheffing	Containers	Tarieven	Baten x € 1.000	Kosten x € 1.000
Container 180 liter restafval + GFT	15.361	€ 248	3.810	
Container 240 liter restafval + GFT	6.778	€ 315	2.135	
Ondergrondse container (collectief)	1.440	€ 248	357	
Extra container 240 liter GFT-afval	645	€ 73	47	
Extra container 180 liter restafval	190	€ 145	28	
Extra container 240 liter restafval	62	€ 209	13	
Gratis container voor medicijnen	88		-	24
Totaal			6.389	24
Gemiddelde containerprijs		€ 276		

Baten reinigingsrechten			Baten x € 1.000	Kosten x € 1.000
Container van 240 liter afval	589	€ 275	162	34
Container 240 liter GFT-afval	165	€ 73	12	3
Totaal			174	37

Baten rioolheffing			Baten x € 1.000
Eenpersoonshuishouden	7.766	€ 131	1.017
Meerpersoonshuishouden	14.798	€ 225	3.330
Recreatief gebruik (woningen)	3.234	€ 131	424
Recreatief gebruik (roerende zaken)	574	€ 61	35
Bedrijfsmatig gebruik	2.223	€ 124	276
Hemelwaterafvoer	210	€ 61	13
Extra waterafvoer	6.573	€ 96	631
Totaal	35.378		5.725

Bijlage 2 Beleidsindicatoren per programma

In deze bijlage presenteren we de verplichte beleidsindicatoren per programma. De bron van deze gegevens is website waarstaatjegemeente.nl. Deze website wordt voortdurend geactualiseerd. Meer actuele cijfers vind u dus op die website. Ook vind u daar een toelichting op de verschillende beleidsindicatoren.

1. Bestuur en organisatie

Nummer	Beleidsindicatoren	Eenheid	Periode	Realisatie	
				De Fryske Marren	Nederland
01.	Winkeldiefstal	aantal per 1.000 inwoners	2023	0,9	2,5
02.	Geweldsmisdrijven	aantal per 1.000 inwoners	2023	2,3	4,3
03.	Diefstal uit woning	aantal per 1.000 inwoners	2023	1,0	1,3
04.	Vernielingen en misdrijven tegen openbare orde en gezag	aantal per 1.000 inwoners	2023	3,8	5,8
05.	Verwijzingen Halt	per 10.000 inw., 12-17 jr	2023	5,5	8,7
06.	Jongeren met delict voor rechter	%, 12-21 jr	2022	1,0	1,0
07.	Formatie	Fte per 1.000 inwoners	2025	10,6	nb
08.	Bezetting	Fte per 1.000 inwoners	2025	10,1	nb
09.	Apparaatskosten	Kosten per inwoner (€)	2025	1.135,0	nb
10.	Externe inhuur	Kosten als % van de totale loonsom + totale kosten inhuur	2025	6,9	nb
11.	Overhead	% van totale lasten	2025	14,0	nb

2. Ruimte

Nummer	Beleidsindicatoren	Eenheid	Periode	Realisatie	
				De Fryske Marren	Nederland
12.	Woonlasten éénpersoonshuishouden	euro	2024	704,3	nb
13.	Woonlasten meerpersoonshuishouden	euro	2024	857,3	nb
14.	WOZ-waarde woningen	duizend euro	2024	341,0	379,0
15.	Nieuwbouw woningen	aantal per 1.000 woningen	2023	6,1	9,1
16.	Omvang huishoudelijk restafval	kg per inwoner	2022	157,4	147,74
17.	Hernieuwbare elektriciteit	%	2022	45,3	41,3
18.	Demografische druk	%	2024	85,3	70,4

3. Economie

Nummer	Beleidsindicatoren	Eenheid	Periode	Realisatie	
				De Fryske Marren	Nederland
19.	Funcziemenging	%	2023	48,9	54,2
20.	Vestigingen (van bedrijven)	per 1.000 inw, 15-64 jr	2023	212,9	181,8
21.	Banen	per 1.000 inw, 15-64 jr	2023	721,9	836,6
21.b	Werkloze jongeen	per 1.000 inw, 15-64 jr	2022	1,0	1,0

4. Leefbaarheid en onderwijs

Nummer	Beleidsindicatoren	Eenheid	Periode	Realisatie	
				De Fryske Marren	Nederland
22.	% Niet- sporters	%	2023	52,8	46,4
23.	Voortijdige schoolverlaters zonder startkwalificatie (vsv-ers)	%, 12-23 jr	2023	1,9	2,4
24.	Absoluut verzuim	per 1.000 leerlingen	2023	-	6,3
25.	Relatief verzuim	per 1.000 leerlingen	2023	16,1	27,2

5. Sociaal domein

Nummer	Beleidsindicatoren	Eenheid	Periode	Realisatie	
				De Fryske Marren	Nederland
26.	Jongeren met jeugdhulp	%, tot 18 jr	2023	11,4	13,5
27.	Netto arbeidsparticipatie	%	2023	72,6	73,1
28.	Lopende re-integratievoorzieningen	per 10.000 inw, 15-65 jr	2023	146,8	191,5
29.	Personen met een bijstandsuitkering	per 10.000 inw, 18 jr eo	2023	203,6	344,8
30.	% kinderen in uitkeringsgezin	%	2022	4,0	6,0
31.	Cliënten met een maatwerkvoorziening Wmo	per 10.000 inw	2023	640,0	700,0
32.	Jongeren met jeugdreclassering	%, 12-22 jr	2023	0,1	0,3
33.	Jongeren met jeugdbescherming	%, tot 18 jr	2023	1,0	1,1

Bijlage 3 Berekening kengetallen

In de paragraaf weerstandsvermogen en risicobeheersing vind u een overzicht van de kengetallen. In deze bijlage ziet u hoe deze kengetallen berekend zijn. De berekening is gebaseerd op het overzicht meerjarenbalans in hoofdstuk 1.7 van de financiële begroting.

1A netto schuldquote

bedragen x € 1.000

		Begroting 2025	Begroting 2026	Begroting 2027	Begroting 2028
A	Vaste schulden	56.788	54.696	52.605	40.613
B	Netto vlottende schuld	10.000	10.000	10.000	10.000
C	Overlopende passiva	33.269	33.829	39.010	57.915
D	Financiële activa: uitzettingen > 1 jaar				
E	Uitzettingen < 1 jaar	13.200	13.200	13.200	13.200
F	Liquide middelen	2.500	2.500	2.500	2.500
G	Overlopende activa	2.000	2.000	2.000	2.000
H	Totale baten (excl. mutaties reserves)	170.932	168.168	173.072	173.560
Netto schuldquote ((A+B+C-D-E-F-G)/Hx100%)		48,18	48,06	48,49	52,33

1B Netto schuldquote gecorrigeerd voor verstrekte leningen

bedragen x € 1.000

		Begroting 2025	Begroting 2026	Begroting 2027	Begroting 2028
A	Vaste schulden	56.788	54.696	52.605	40.613
B	Netto vlottende schuld	10.000	10.000	10.000	10.000
C	Overlopende passiva	33.269	33.829	39.010	57.915
D	Financiële activa	5.134	5.134	5.134	5.134
E	Uitzettingen < 1 jaar	13.200	13.200	13.200	13.200
F	Liquide middelen	2.500	2.500	2.500	2.500
G	Overlopende activa	2.000	2.000	2.000	2.000
H	Totale baten (excl. mutaties reserves)	170.932	168.168	173.072	173.560
Netto schuldquote ((A+B+C-D-E-F-G)/Hx100%)		45,18	45,01	45,52	49,37

2 Solvabiliteitsratio

bedragen x € 1.000

		Begroting 2025	Begroting 2026	Begroting 2027	Begroting 2028
A	eigen vermogen	42.862	42.538	43.318	41.678
B	Balanstotaal	154.673	152.057	156.180	160.461
Solvabiliteit (A/B) x 100%		27,71	27,98	27,74	25,97

3 Kengetal grondexploitatie

bedragen x € 1.000

		Begroting 2025	Begroting 2026	Begroting 2027	Begroting 2028
A	Bouwgronden in exploitatie	3.911	3.911	3.911	3.911
B	Totale baten excl. mutaties reserves	170.932	168.168	173.072	173.560
Grondexploitatie (A+B)/C x 100%		0,02	0,02	0,02	0,02

4 Structurele exploitatieruimte

bedragen x € 1.000

		Begroting 2025	Begroting 2026	Begroting 2027	Begroting 2028
A	Totale structurele lasten	162.983	166.951	172.838	176.546
B	Totale structurele baten	170.932	168.168	173.072	173.560
C	Totale structurele toevoegingen aan de reserves	-	-	-	-
D	Totale structurele onttrekkingen aan de reserves	284	1.761	1.813	1.449
E	Totale baten	170.932	168.168	173.072	173.560
Structurele exploitatieruimte ((B-A) + (D-C)) / E x 100%		4,82	1,77	1,18	-0,89

5 Belastingcapaciteit

		Begroting 2025	Begroting 2026	Begroting 2027	Begroting 2028
A	OZB-lasten voor gezin bij gemiddelde WOZ-waarde	306	312	318	325
B	Rioolheffing voor gezin bij gemiddelde WOZ-waarde	225	230	234	239
C	Afvalstoffenheffing voor een gezin	248	253	258	263
D	Eventuele heffingskorting				
E	Totale woonlasten voor gezin bij gemiddelde WOZ-waarde (A+B+C-D)	779	795	810	827
F	Woonlasten landelijk gemiddelde voor gezin in t-1	905	923	942	960
Woonlasten t.o.v. landelijke gemiddelde jaar er voor (E/F) x 100%		86,08	86,13	85,99	86,15